1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

Kubinszky Mihály: Százhuszonöt éves a Soproni Városszépítő Egyesület (1869–1994)

A múlt század végi gazdasági fellendülés előestéjén Sopronban szorgalmas és tehetős városi polgárok szépítő egyesületet alapítottak, hogy épített és természetes környezetüket tetszetősen kiegészítsék, városuk megjelenését emeljék. Tették ezt olyan korban, amikor az urbanisztika még nem volt tudomány, amikor a műemlékeket csak műkedvelő módon védték, s történeti értéknek egyébként is csak az ókori és középkori örökséget ismerték el. Igaz, abban a korban, melyet a városiasodás, az ipartelepítés, a vasútépítés és a közműépítés és a közművesítés jellemzett, kevesebb szabály és rendelet mellett is sok egészséges törekvés érvényesült. A fejlődést a polgári közösségvállalás önkéntes tűzoltókkal, dalárdákkal, irodalmi körökkel, sportegyesületekkel, természetjárással és nem utolsó sorban a városvédés intézményesítésével igyekezett megkoronázni. Elődeink Sopronban mindebben élenjártak.

Az 1869-ben alapított egyesületünk a maga nemében az első volt az országban, így őseink hazai viszonylatban kezdeményezői voltak a városszépítésnek. A törekvés ösztönzője a lokálpatriotizmus volt, s az is maradt. Különféle indítékai között a környezet rendbetétele és ápolása, a többi városhoz képest lehető felemelkedés, a saját dolgaik kézbevételének és irányításának szándéka, és a múlthoz méltó felzárkózás vágya egyaránt szerepel. Ilyen esztétikai törekvés, versengés és nosztalgia a közvetlen indítékok, és fontos a társadalom széles rétegeire gyakorolt nevelő hatás is. Az urbanizálódás által elvesztett természeti-táji környezet lehető pótlása-visszacsempészése nemkülönben nemes indíték volt, virágos ligetek, fasorok telepítésében mutatkozott. Sopronban mindezek mellett kezdettől fogva a magyarságtudat is szerepel a lokálpatriotizmus társaságában, s ennek következtében a városvédő és városszépítő munkában is. A város helyzeténél fogva kétnyelvű volt, ami az első háború utáni diktátummal majdnem a városnak csak nehezen meghiusított elszakadásához vezetett. A második világháború idején a náci ideológia infiltrációja elleni védekezés révén a kötődés hazánkhoz bizonyára erősebb, mint más magyar városokban. Talán már az Egyesület létrehozásában is jelentős 330szerepe volt a magyarságtudatnak, noha paradox módon alapítóink szinte mind német nyelvűek voltak. Annál inkább meg kell becsülnünk kezdeményezésüket, állásfoglalásukat és küzdelmüket. Szívük magyarul dobogott, eszük soproniként gondolkodott.

Ötnegyed évszázad alatt sokat változott a világ. Már az alapítást követő évtizedekben, a múlt század végén, a polgári jólét hátterében, főleg a nemzetiségi öntudat szításával, elökészítették az európai kontinens első világháborúba torkolló katasztrófáját. A négy évnél is hosszabb küzdelmet Európa térképén alapvető területi változások követték, melyek Magyarországot első helyen sújtották és Sopron hovatartozandóságát

is megkérdőjelezték. A megnyugtató rendezést követően is városunk életét a környező régiótól való elszakítás, nemkülönben gazdasági nehézségek megingatták. Rövid két évtizeddel később újabb, még véresebb háború következett, mely Sopronban is a város sok fiának csatatérre vezénylésével, másoknak elhurcolásával és megsemmisítésével, végül a várost érő két igen súlyos és több kisebb légitámadással páratlan emberi és anyagi áldozatot követelt. A lakosság életében és a város megjelenésében mindez maradandó nyomot hagyott. A háború után új társadalmi rend következett. A várost leépítő új közigazgatási besorolás és határmenti elzárkózottság voltak az első súlyos következmények. A városszépítés-városvédés ügye is pangott, mintegy évtizedig. Addig örvendetesen fellendült a műemlékvédelem, a város építészeti emlékeinek megbecsülése. A lőverek és a városkörnyéki erdők értékét is felismerték és előnyösen kihasználták. A társadalom érdeklődése ismét a közösségre bízott értékek felé fordult. A polgár ugyan elszegényedett, de városát továbbra is nagyra becsülte. Örvendetes, hogy a városszépítő tevékenységet részben átvette az egyéntől a közösség. Az alapító Flandorffer Ignác idejében a városszépítő munka fantáziadús kezdeményezők munkája volt, mostanra sokan csak megkövetelt-megtűrt „társadalmi munká”-nak tekintik, mellyel néhány lelkes nyugdíjasra, a hivatal részére terhes kulturális munka egy részét át lehet hárítani. Szerencsére az egyesületben a küszködő polgár és a nyugdíjas nem maradtak egyedül, egyesületünket ma is hathatósan támogatja a tagság lelkes táborán kívül számtalan intézmény, gyár, bank, vállalkozás. De mindez a visszapillantás mutatja, hogy a magyar ember és a soproni polgár mozgalmas és nehéz ötnegyed évszázada áll mögöttünk.

Őseinknek ugyan más lehetőségeik voltak, de a társadalom mozgósításával mi hasonló irányban és talán nem kevésbé eredményesen tevékenykedhetünk ma is. Ha kisebb szobrokat állítunk is és kevesebb virágot öntözünk a közkertekben, mégis a mai nemzedékbe a közösségi áldozatvállalás erkölcsét elhintve nem kisebb feladatot tudunk teljesíteni, mint ötnegyed évszázad alatt elődeink. Meg akarunk felelni egy új, eszes nemzedék igényeinek, melynek szellemi horizontja magasabb, gépi segéderői erősebbek, mint a korábbi nemzedékeké voltak. Tudatosítani akarjuk, hogy ebben a városban, melynek kövei az ókortól 331napjainkig tartó jeles középeurópai történelemre emlékeztetnek, ma is él a városához ragaszkodó, annak múltjához kötődő- és annak tanulságait hasznosító, aktív nemzedék.

A Soproni Városszépítő Egyesület – rövid megszakítással – immár közel 60 éve vesz részt a Soproni Szemle kiadásában, melynek – a kívül nem feltűnő visszaemlékezések miatt mégis kiváltságos – jubileumi számát tartja kezében az olvasó. A negyedéves megjelenésű helytörténeti folyóiratot 1993 óta a város önkormányzatának alapvető anyagi támogatásával a jubiláló Soproni Városszépítő Egyesület e célra létrehozott alapítványa jelenteti meg. Igen reméljük, hogy ma is, s a jövőben is eljut mindenkinek a kezébe, akit a város múltja és fejlődése érdekel. A tudóshoz, a munkáshoz, a tanulóhoz és a városunkba látogatóhoz. A lap a jeles szerkesztőknek és szerzőknek hála, mindvégig a hazai történetírás legjavához illeszkedett. Szeretnénk, ha a Soproni Városszépítő Egyesület alapszabályában megfogalmazott célkitűzéseinknek megfelelően a Soproni Szemle a jövőben is a helytörténetírással szolgálná városunk kultúráját. Ehhez kérjük mindenkinek a segítségét, aki kutatással vagy személyes emlékkel tudja a lap írásait támogatni. A feldolgozott témák mellett hézag mutatkozik a különböző felekezetek történetében, a városban állomásozott katonaság szerepének feldolgozásában, s főleg az éppen 50 évvel ezelőtti szomorú háborús események ismertetésével kapcsolatban. Fogjunk össze, írjuk meg, jelentessük meg, hagyjunk hiteles adatokat és eleven képet az utódainkra. Annak érdekében is, hogy a lélekszámban immár örvendetesen megnövekedett Sopronban a felnövő ifjak között majdan legyenek kellő számban olyan önzetlen emberek, akik a városszépítés – nem gondtalan, általam mégis mindig magasztosnak érzett – munkáját folytatni fogják. Abban a szellemben, de a változott körülményekhez igazítva, ahogy elődeink ezt elképzelték és tették. Ahogy Flandorffer Ignác, Braun Nándor, Printz Ferenc, Heimler Károly, Schármár

Károly, Csatkai Endre, Winkler Oszkár, Földi Lőrinc és Bognár Dezső, megannyi világnézetű, de Sopronhoz egyformán kötődő elődünk – és megannyian még, akiknek nevét itt fel nem tudom sorolni – ezt tették. Hogy még sok jubileum alkalmából, egyszer remélhetően majd ránk is hivatkozva, e lapnak hasábjain lehessen újabb eredményekről beszámolni.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Horváth Zoltán: ifj. Flandorffer Ignác élete és munkássága (1816–1891) I. rész

332Horváth Zoltán: ifj. Flandorffer Ignác élete és munkássága (1816–1891) I. rész

1. A család őse, Flandorffer Ferenc Ferdinánd, az ausztriai Thomasberg uradalmi bérlője, Sopronban 1789. február 1-jén kötött házasságot Katalinnal, Hofer Péter materialista leányával.[1(1)]

A Hofer család őse, Péter (I) Schönfeldből (a családi hagyomány szerint Ostravából), a velencei tartományból érkezett Sopronba. Nemesi családból származott, és a „de Corte” vezetéknevet használta, majd azt németre, Hofer-re változtatta. Foglalkozása materialista volt, polgárjogot 1712. február 12-én kapott.[2(2)] Fia, Péter (II) 1750. szeptember 25-én szerzett polgárjogot. Péter (II) leánya volt a fentebb említett Katalin, Flandorffer Ferenc Ferdinándné. Fia, Hofer Péter (III) szintén materialista, később fűszerkereskedő, 1800. június 23-tól polgár, akinek Hammer Alojziától született fia, ifj. Péter (IV) 1837. december 11-től lett polgár.

Nem véletlen tehát, hogy Flandorffer Ferenc Ferdinánd és Hofer Katalin fiát id. Flandorffer Ignác Kajetánt, aki 1791. augusztus 27-én Hassbachban született, nagybátyja, Hofer Péter (III) 1804-ben „bizonytalan időre” felvette inasnak.[3(3)] Id. Flandorffer Ignác 1813. augusztus 17-én mint a bécsújhelyi Woitzl úr könyvelője kérte felvételét a soproni Kereskedő Testületbe. A testület tagjainak sikerült felvételét két éven keresztül megakadályozni.[4(4)]

Végül a városi tanács 1815. január 23-án kihirdette „a legfelsőbb hely” döntését és Rách biztos id. Flandorffer Ignácot beiktatta a Kereskedő Testület tagjai sorába.[5(5)] A Kereskedő Testület elutasító magatartásának oka, hogy Flandorffer Ignácban, a 24 éves fiatalemberben felismerték a vetélytársat.

Id. Flandorffer Ignác 1815. január 15-én nyert polgárjogot,[6(6)] majd feleségül vette a bécsi születésű Peruzzi Teréziát. Az utóbbinak testvére Anna, Cavallár Antal dohánytőzsér felesége volt. Ők lettek a keresztszülei az 1816. augusztus 27-én született ifj. Flandorffer Ignácnak.

Id. Flandorffer Ignác 1827-ben külső tanácsos, 1828-ban Hofer Péterrel Sopron „első osztályú” kereskedője (Spezereihändler) 6000–6000 pengőforint (pft) forgótőkével.[7(7)]

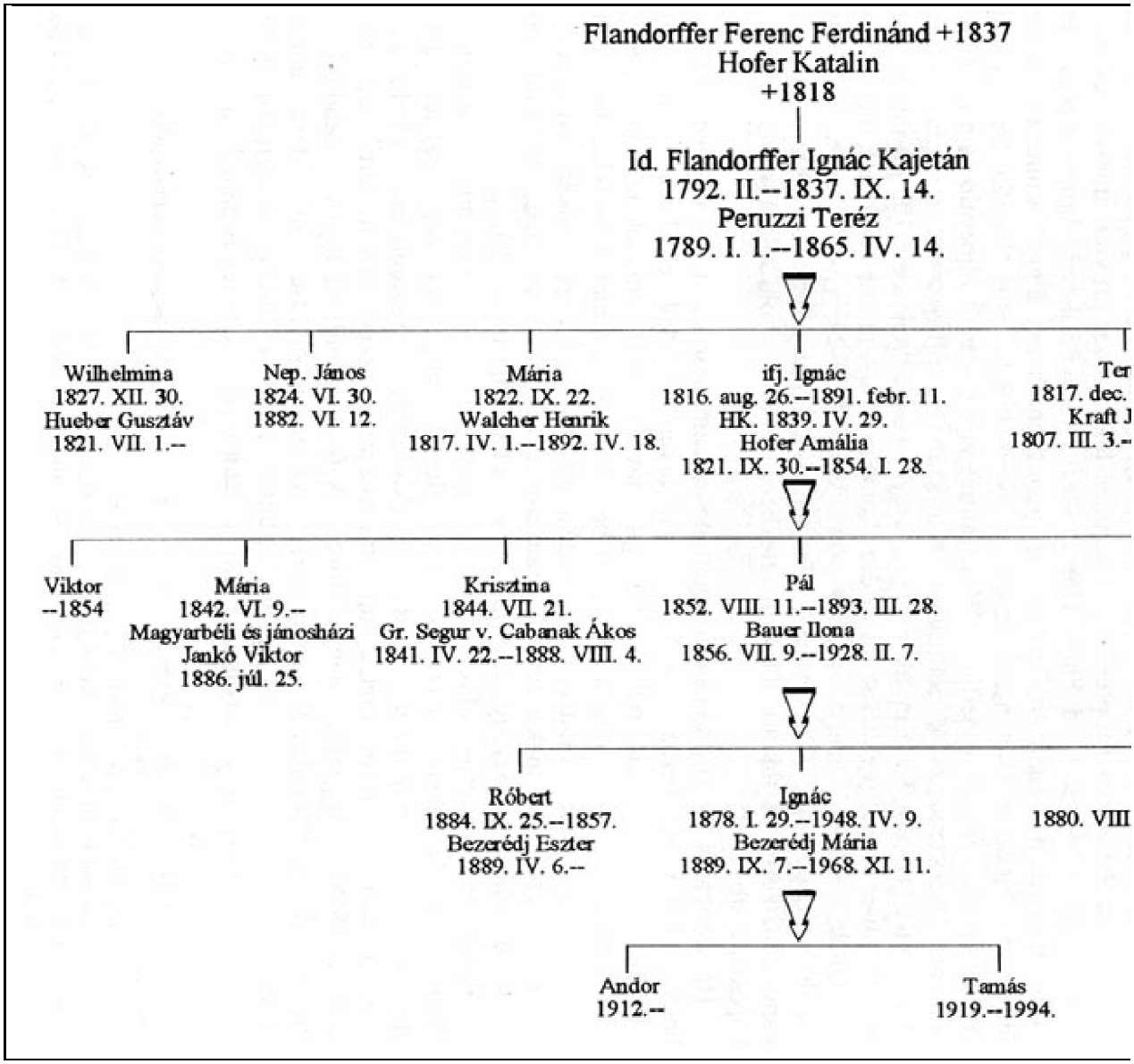

333Flandorffer Ferenc Ferdinánd † 1837 Hofer Katalin † 1818
Id. Flandorffer Ignác Kajetán 1792. II.–1837. IX. 14. Peruzzi Teréz 1789. I. 1.–1865. IV. 14., Hofer Péter –1835 Hammer Alojzia 1788–1858
Wilhelmina 1827. XII. 30. Hueber Gusztáv 1821. VII. 1.–, Nep. János 1824. VI. 30. 1882. VI. 12., Mária 1822. IX. 22. Walcher Henrik 1817. IV. 1.–1892. IV. 18., ifj. Ignác 1816. aug. 26.–1891. febr. 11. HK. 1839. IV. 29. Hofer Amália 1821. IX. 30.–1854. I. 28., Teréz 1817. dec. 7.–1889. Kraft József 1807. III. 3.–1864. V. 2., Anna Viktória –1881. Hofer Péter 1816. IX. 31.–1866. X. 11.
Viktor –1854, Mária 1842. VI. 9.– Magyarbéli és jánosházi Jankó Viktor 1886. júl. 25., Krisztina 1844. VII. 21. Gr. Segur v. Cabanak Ákos 1841. IV. 22.–1888. VIII. 4., Pál 1852. VIII. 11.–1893. III. 28. Bauer Ilona 1856. VII. 9.–1928. II. 7., Gusztáv 1846. VIII. 14.–1873. I. 29. Bauer Mária 1849. IX. 12.–1938. IV. 3.
Róbert 1884. IX. 25.–1857. Bezerédj Eszter 1889. IV. 6.–, Ignác 1878. I. 29.–1948. IV. 9. Bezerédj Mária 1889. IX. 7.–1968. XI. 11., Pál 1880. VIII. 17.–1947. II. 6., Bauer Ilona és Mária testvérek
Bauer-Patzenhofer-Pfeiffer-Flandorffer rokoni kapcsolat SSz. 1963, 361
Andor 1912.–, Tamás 1919.–1994.

1. kép. A Flandorffer-család.

334Polgártársai az 1836-ban alapított gőzmalom igazgatójának jelölték. Üzleti tevékenységéről Rohonczy Ignác 1835. november 18-án így tájékoztatta Széchenyi Istvánt: „Flandorffer Úr eleitől fogva sok és terhes foglalatosságai által mentette magát... tapasztaltam, hogy kiterjedt kereskedése oly számtalan nemű portékák továbbszállítása és temérdek levelezései minden idejét és erejét elfoglalják”.[8(8)]

Id. Flandorffer Ignác 1836. augusztus 29-én végrendelkezett és 1837. szeptember 14-én, 46 éves korában tífuszban halt meg.[9(9)] A korszak üzletemberei végrendeletükben örökösül a legidősebb fiút jelölték ki és igyekeztek számára a további zavartalan üzletvitelt biztosítani. Erre jellemző „típus” példaként szolgál id. Flandorffer Ignác és végrendelete. Az üzlet és minden egyéb vagyona az általános örökösé, feleségéé, aki arról nem tartozik elszámolni. Jótékony célra 100 pft-ot hagyott. Hat gyermek maradt utána: Ignác, Teréz, akinek férje Kraft József (hadbíró volt a cs. és kir. Frigyes szász királyról elnevezett 3. számú vértes ezredben), Anna, Mária, Nepomuki János és Wilhelmina. Az öt kiskorú örökrésze egyenként hat-hat ezer pft volt, amelyet özvegye az árvaszéknek befizetett. Id. Flandorffer Ignác így végrendelkezett: Ignácé a pecsét és gyémánt gyűrű, a brilliáns tű; Teréziáé egy gyöngysor és egy függő; Annáé a brilliáns fülbevaló, Máriáé az aranynyaklánc és egy gyémántos kereszt; Nep. Jánosé egy óra lánccal és egy zománcos melltű és Wilhelminá é egy gyémánt fülbevaló és a kisebbik aranyóra. Az utóbbiaknak pótlásként még száz-száz pft-ot rendelt. Apja, Ferenc Ferdinánd és nővére, Katalin élete végéig ingyen lakást kapjon évi 100 pft járadékkal és 2000 pft-ot örökséggel. (Katalin 77 éves korában, 1869. június 20-án halt meg).

Fiának, Ignácnak hagyta a 224. azaz Várkerület 24. (ma: 23.) szám alatti üzletházat 12 000 pft., a Bécsi utca 1. (Sas tér 4.) szám alatti épületet 6000 és a Bécsi kapu előtti kertet és raktárt 3000 pft értékben, továbbá 6 hold földet 4 kaszás rétet, káposztást stb.

Ha azonban a Bécsi kapu előtti ingatlanokat nem akarja átvenni, úgy azt kívánja, hogy azokat vegye bérbe és 4–5 év múlva árverésen adják el. További vagyonát leltározzák. Az áruraktár értékéből fia, Ignác javára 3%-ot vonjanak le, a bort pedig beszerzési áron vegyék leltárba. Az üzlet berendezését, a hintót a lovakkal nem kell leltárba venni, mert azokat fiának ajándékozza. A leltár alapján elkészített mérleg szerinti vagyonát gyermekei egyenlő arányban osszák fel egymás közt. A fia minden örökösnek adjon kötelezvényt. Előírta a tőke és a kamatfizetés módját is.

Az özv. Flandorfferné és fia, Ignác közti megegyezés eredménye, hogy a vagyonuk elkülönülése 1847-ben lemérhető. Özv. Flandorfferné 1847-ben megadóztatott ingatlana: a 38. (Templom u. 20.) és a 221. (Várkerület 20.) számú ház, 18 hold föld, 22 kapa szőlő, 13 napszámú rét, 2 káposztás. Összesen 110 pft. adót fizetett.[10(10)] Vagyoni állapota 1858-ig lényegesen nem változott. A fentebb említett két ház mindegyike emeletes. A Templom utca 20. számú házat 1837. november 11-én vette,[11(11)] férje halálát követően 10 000 pft-ért báró Hauer Antaltól, majd 1839-ben átalakíttatta Hild Nándorral. A Bécsi út 1. (Sas tér 4.) számú házat eladta Schaffer Antalnak, aki 4000 335pft vételárral adósa maradt, illetve azt Flandorfferné kölcsönadta. A 221. (Várkerület 20.) számú házat Szőllőssy György János örököseitől vette 1845. augusztus 13-án 25 100 pft-ért. A Bécsi kapu előtti 27. számú házat fiának, Nep. Jánosnak 2000 pft-ért adta el 1848. június 7-én. Földingatlana ekkor 18 kat. hold, tehát több mint 1835-ben, amikor 6 hold volt. Tőkekamatjövedelme 1668 pft, ami mintegy 24 800 pft kölcsöntőkének felelt meg. Flandorfferné nem az egyedüli özvegyasszony, aki vagyonát gyarapította, ilyen volt özv. Tschurl György Dánielné is. Özv. Flandorfferné 1858-ban a legtöbb adót fizetők rangsorában a huszonnegyedik, fia, Ignác a harmincharmadik. (Az utóbbi a Somfalvi úti új építkezései után adómentességet élvezett.)

Id. Flandorffer Ignác inasát, a nála tanult saját fiát, Ignácot 1833. március 24-én szabadította fel.[12(12)] Sopronban végezte az elemi négy osztályát, egy latinosztályt a bencéseknél, 12 éves korától Bécsben tanult; a reáliskolában 2 évet járt, és a cs. kir. Politechnikai intézet kereskedelmi tagozatát látogatta. Tanulmányúton járt Triesztben, ahová a gyarmatáru érkezett, Szicíliában, ahonnan a cég a mazsolát vásárolta. 1834-ben körútra indult; München, Velence, Bergamo, Firenze, Livorno, Róma, ahol 6 hétig maradt, voltak állomásai, és 1834. december 24-én érkezett vissza Bécsbe. Az 1851-ben kiállított útlevele szerint középtermetű, arca kerek, haja gesztenyebarna, szeme barna, szája rendes, orra arányos.[13(13)]

A Soproni Kereskedő Testületben ifj. Flandorffer Ignácot 1838. február 25-én, ifj. Hofer Pétert pedig 1837. december 3-án vették fel a festék-, anyag-, vegyeskereskedési 336jog gyakorlására („Farb- Material et Spezerey Handlung Rechts"), és kivetették rájuk az „I. Osztályú" kereskedők 50–50 pft évi adóját.[14(14)] Az üzlet vitelére 1838-ban anyjukkal társultak, majd 1839. június 2-án Flandorfferné és Hoferné bejelentették a Kereskedő Testületnek, hogy az üzletet fiaik egyedül vezetik tovább, és a társas viszony közöttük megszűnt.[15(15)]

Ezt követően Flandorffer Ignác (a továbbiakban az ifjú jelzőt elhagyom) 1839. június 29-én feleségül vette Amáliát, néhai Hofer Péter (III) leányát; az utóbbinak fia, ifj. Hofer Péter (IV) pedig Annával, Flandorffer Ignác testvérével kötött házasságot, tehát két másodfokú unokatestvér házasodott össze. Id. Hofer Péter (III) 1835. szeptember 16-án halt meg. A város leggazdagabb polgára volt 532 pft kirótt adóösszeggel, csupán gr. Festetics László előzte meg 767 pft-tal, és herceg Esterházy Pál követte 280 pft-tal.[16(16)]

Id. Hofer Péter (III) végrendeletében fiának, Péternek 6 gyermeke részére egyenként 8000 pft készpénz kifizetését írta elő.[17(17)] Általános örökösévé feleségét, Hammer Alojziát tette, ki végrendeletében 1857-ben, Amália, ifj. Flandorfferné 4 árvája részére 30 000 pft-ot hagyott.[18(18)]

Fentebb említettem, hogy özv. Flandorfferné és fia egyezséget kötöttek, tudniillik az özvegy 1837. szeptember 29-én eladta fiának a 246. Bécsi u. 1. (Sas tér 4.) számú házat 6000 pft-ért. Ezt Ignác elcserélte a család (anyja) 224. (Várkerület 24.) számú házával, az üzletházzal, és ezen felül fizetett még 6000 pft-ot.

Flandorffer Ignác és felesége, Hofer Amália azután együtt vásárolták meg 1845. február 8-án a szomszéd – közös telken lévő – Murmann Kristóf 223. (Várkerület 24.) számú házát, a hozzátartozó 6 hold földdel és 4 kaszás réttel 16 500 pft-ért, továbbá március 24-én, a Katolikus Konventtől a 225. számú házból 39 □-öl házrészt vettek, és az egyemeletes házat 1846-ban Hild Ferdinánddal átépíttették.[19(19)]

A Várkerület 24. számú ház (ma 23-as) tekinthető Flandorfferék ősi házának (2. kép). Itt volt a vegyes- (nagy) és borkereskedés központja. (Flandorffer Ignác a cégét 1868-ban kiállított számlán így hirdette: Rechnung von Ignaz Flandorffer zum Mohren. Spezerei-Material- & Farbwaren Handlung en gros und en detail. Papier Lager. Wein- Handlung en grose Spedition-, Commissions & Incasso-Geschäft.) Az épület helyiségei számában 1846 és 1884 között változás nem történt, mégis van némi különbség, mert az 1884. évi házbérjövedelem kivetési lajstromban nem minden helyiséget jegyeztek be, ill. azok számára nem volt rovat: pl. kocsiszín, lóistálló, présház és pincék. Az 1884. évi házadókivetési lajstrom szerint az épület részei: 21 szoba, 1 bolt, 2 kamra, 4 konyha, 1 istálló, 3 padlás, 3 pince és 4 raktár. Az 1846. évi tervrajz szerint téglalap alapú, egyemeletes épület, az utcai rész boltíves kapuval. Az épület balszárnya: udvari lépcsőbejáró, előszoba, papírraktár, az utcára nyíló üzlet, mögötte, a szárnyépület helyiségei: két iroda, raktár, istálló, baromfiól.

2. kép. A Flandorffer-cég első üzletháza (Várkerület 23.)

Az épület jobbszárnya: az utcai fronton két szoba, kamra, lépcsőház, mögötte a szárnyépület helyiségei: két raktár, a háziszolga szobája, udvari lépcső, kocsiszín, présház. A két szárnyat az előkészítő terem és a konyha zárja le.

337Az emeleten, az utca teljes frontján 4 szoba van. A bal szárnyon: ebédlő, a szolga szobája, konyha, lépcsőház, mosókonyha, éléskamra, szoba, lépcső. A jobboldali szárnyon: szoba, gyermekszoba, a szolgáló szobája, lépcső, 3 szoba és konyha, a segéd (üzletvezető, Commis) számára. A két szárnyat további két szoba a segéd részére, lépcsőház és a raktár zárja le. A pince három részében áruraktár (37x57 m), 4 részében borospince (37x57 m) van: szenespince és egy kis pincehelyiség palackozott borok részére. Két pincerészt nem jelöltek (15x7,50, és 11x7,50 m).

A Flandorffer–Hofer házaspár vagyona 1847-ben: a 224–223. (Várkerület 24.) és a 225. számú házrész, 18 föld, 8 rét. A borkereskedés és az ecetgyártás után 5–5 pft-ot fizetett, a vegyeskereskedés után 50 pft-ot.[20(20)]

338A továbbiakban Flandorffer Ignác festék-, anyag- és vegyeskereskedésével foglalkozom (3. kép).

3. kép. ifj. Flandorffer Ignác (1816–1891)

2. Az 1696-ban alakult, királyi kiváltsággal rendelkező Soproni Kereskedő Testület tagjainak száma általában 40 fő volt. A kereskedőket 1757 óta foglalkozásuk szerint 6 osztályba sorolták, és a testületbe kerülés, illetve az üzletnyitás feltétele az előírt alaptőke meglétének bizonyítása volt. Sopronban 1845 és 1859 között 1000–8000 pft-ot követeltek. Geringer 1851. évi rendeletében szinte egységesen, az országos viszonylatban a IV. osztályba sorolt soproniak számára 4000 pft-ot írt elő. Így akarta elősegíteni, hogy „bárki a kitűzött alaptőkét bírja", üzletet nyithasson, nehogy a konkurrenciától félő Kereskedő Testület a nagyobb összegű tőkeelőírással megakadályozza a szabadabb vállalkozást.[21(21)] A városi vezetőség a kereseti adó fizetését egy összegben írta elő a Kereskedő Testületnek, és hogy azt tagjaira üzleti jövedelmük szerint vesse ki, ahogy az iparosokat tömörítő céhek esetében is történt. A Kereskedő Testület jegyzőkönyvei alapján kimutatásba foglaltam 1841 és 1856 között az egyes kereskedők által fizetett jövedelemadó összegét.[22(22)] A Kereskedő Testület 37 tagja 683 pft jövedelemadót fizetett: 2 fő: Flandorffer Ignác és Hofer Péter 50–50 pft-ot; 3 fő 30–30; 1 fő 28; 3 fő 25; 9 fő 20; 6 fő 15 és 13 fő 10–10 pft-ot. A Kereskedő Testület tagjainak száma a kirótt adó összegével 1851-ig lényegesen nem változott. 1851-ben Flandorffer Ignác, Hofer Péter, Lenck Samu egyenként 100 pft-ot, 1855-ben 160, és 1856-ban 200 pft-ot fizetett. A vegyeskereskedők (Spezereihändler), köztük a Flandorffer-cég jelentőségét az 1858. évi adóbevallási ív alapján mutathatom be. A 47 kereskedőt 7 foglalkozási csoportba soroltam. Üzletük bruttó bevétele 1 474 800, a nyereség 40 110, a megajánlott adó összege 2005 frt volt. Ebből a 14 vegyeskereskedő bruttó bevétele 624 075; nyeresége 17 115 és a megajánlott adóösszege 856 frt. Ebből a

három vegyeskereskedőé, másképpen – a korabeliek szerint is – nagykereskedőé (Grosshändler): Flandorffer Ignácé 147 000, 4200 és 210 frt, Lenck Samué 168 000, 4200 és 210 frt; Müller Pauliné 84 000, 1575 és 79 frt. Összesen a bruttó bevételük 399 000, nyereségük 9975 és a megajánlott adó összege: 499 frt, azaz a 14 vegyeskereskedő, illetve az összes, a 47 kereskedő adóbevallásának viszonylatában részesedésük: 64, ill. 27%; 58, ill. 25% és 58%, ill. 25%. Simon Nep. János főispán-helytartó az 1859. évre három vegyeskereskedőre azonos összegű adót rótt ki. Az üzleti adó 200, amelyhez 115 pótadó és 85 frt községi adó járult, tehát adófizetési kötelességük egyenként 400 frt-ot tett ki.[23(23)] Flandorffer munkásainak száma 1848-ban 23 fő; 1858-ban 14 alkalmazottból 10 segéd, 1 gyakornok, 1 legény (inas) és 2 háziszolga volt, valamint 4 ló után adózott. Majd 1875-ben 6 pincemunkás, 1 háziszolga, 1 kocsis és 1 kifutó dolgozott nála. Két alkalmazottját külön is megemlítem. Az 1859. évi jövedelemadó kivetési lajstrom szerint Ignác testvérének, Flandorffer Nep. János üzletvezetőnek 700 pft évi fizetése volt. Miután 1859 júniusában vegyeskereskedői tőkeigazolását a Kereskedő- és Iparkamara elfogadta, valamint a tanács által engedélyezett vegyeskereskedését is megnyitotta, megfelelt tehát azoknak a követelményeknek, amik egy polgárra vonatkoztak, 1860-ben felvették a polgárok sorába.[24(24)] Flandorffer Ignácnak cégtársa idősebb fia, Gusztáv (4. 339kép) 1872-ben meghalt. Ezért a társascégek jegyzékében a „Flandorffer Ignác társascéget” és Flandorffer Nep. János címvezetői aláírását törölték. Helyette az egyéni cégek jegyzékébe bejegyezésre került „Flandorffer Ignác cég” valamint Nep. Jánosnak és Ignác fiának, Pálnak címvezetői aláírása.[25(25)] Flandorffer Ignác 1872. december 30-án kelt kérelmére fiának, a 20 éves Pálnak nagykorúsítását a belügyminisztérium 1873. január 18-án engedélyezte.[26(26)] Majd 1875-ben egymással társulási szerződést kötöttek.[27(27)]

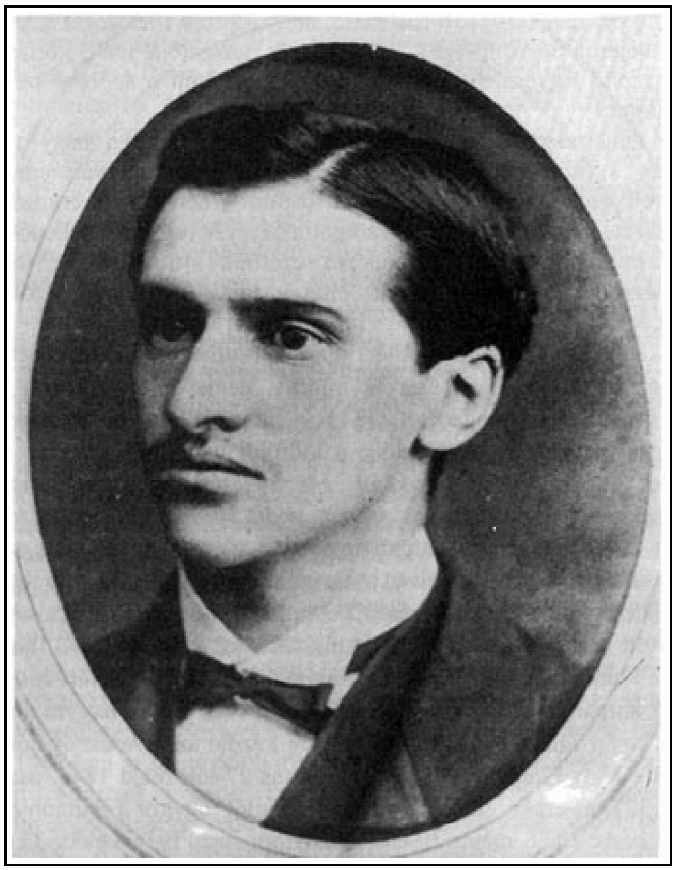

4. kép. Flandorffer Gusztáv

Flandorffer Nep. János 1859. évi önállósulása és 1873. évi címvezetői mivolta között ellentmondás van, amire magyarázatom nincs. Az Indóház (Bahnhof, ma Kossuth) utca 6. szám alatt 1873-ban földszintes házat épített, ezt, gyermeke nem lévén, Flandorffer Pálra hagyta. Azt megelőzően 1882. augusztus 1-jétől haláláig schwechati sörraktárnok volt.[28(28)]

340Flandorffer Ignác könyvelője (Buch- und Procursführer) 1858-ban Flandorffer Henrik, aki Nep. Jánossal együtt a Várkerület 330. (24) számú házban lakott és 1000 pft fizetést kapott. Csupán névrokona Flandorffer Ignácnak, aki 1840. március 29-én felvette gyakornoknak.[29(29)] Flandorffer Henrik Landeshutból (Porosz-Sziléziából) települt be. Apja, János vászongyáros volt. Henrik római katolikus vallású, 46 éves, amikor 1870. augusztus 17-én feleségül vette Ullmann Olgát, a 23 éves evangélikust, Toztnak, a gutentagi kereskedelmi törvényszék titkárának leányát. A porosz állam kötelékéből való elbocsátását 1856-ban kérte, hogy soproni illetőséget kaphasson.[30(30)] Az 1870-es évek elején a Seyring-féle keményítőgyár igazgatója, ahol, „óriási veszteség” érte, a Városszépítő Egyesület választmányának, valamint a soproni szabadkőműves páholynak is tagja.[31(31)]

A fentebb ismertetett jövedelem összege tanúsítja, hogy a nagy tételben való kereskedés még a város 1845–1865 közti általános gazdasági válságának idején is jövedelmező volt, ámbár egyik fő jövedelmi forrását a délvidékről érkező gyarmatáru nyugatra küldését, gátolta az osztrák vámpolitika.[32(32)] A vegyeskereskedők (Spezerei-, Material-, Farbwarenhandlung) üzletükben ezerféle árut kínáltak, ahogy azt a hagyatéki- és csődeljárás során felvett leltárak tanúsítják: fügét, szultánmazsolát, édesmandulát, kubai kávét, irodai papírt, lóport és borral is kereskedtek.

3. A nagykereskedő (Spezereihändler) igazában mindennel kereskedett és bármire vállalkozott, az üzleti jövedelemszerzés minden nemével foglalkozott. Flandorffer ecetgyár létesítésére kért engedélyt 1843. január 10-én, hivatkozva a jelentős bortermésére, és megemlíti, hogy addig a külföldi gyáraktól szerezte be az általa árusított ecetet. Vállalkozását az 1840. évi 17. törvénycikk előírása szerint a váltótörvényszéknél bejegyeztette, a tanács pedig tudomásul vette és évi 5 pft jövedelemadót vetett ki rá.[33(33)] Hasonlóan apjához, a várostól bérbe vette a mázsaházat is. 1837 júniusában 534 pft-ért, mivel nyilvános árverésen senki sem ígért többet.[34(34)] Flandorffer 1843. évi nyilvános árverésen 3 évre 555 pft-ot ígért. A város azonban még háromszor tartott árverést, a régi bér ugyanis 1252 pft volt. Az 1843. augusztus 16-i árverésen csak Flandorffer jelent meg és a mázsaházat 301 pft bérért megkapta.[35(35)] Az udvari magyar kamara azonban a bérleti szerződést csak 1 évre hagyta jóvá. Az 1844. évi árverésen Isepp János vendéglős 400 pft-tal kezdte az árverést és három évre évi 924 pft-ért vette ki.[36(36)] Flandorffer 1847. augusztus 27-től, majd 1848. március 1-jétől ismét 325, ill. 327 pft-ért bérelte. A Szarvas vendéglőt (egykor a Pannónia helyén állt) még apja vette bérbe 1837. május 10-én, néhány hónappal halála előtt, 321 vft-ért.[37(37)] A városi tanács Flandorffernek 1858-ban 146 frt-ot fizetett az utcák világításáért, az 1857 decemberében szállított Solax gázért.[38(38)] A Szt. Mihály-templom mögötti 341puskaportornyot Flandorffer Ignác 1846-ban 9, 1848-ban 11 társával bérelte, hogy a vadászoknak puskaport árusíthasson.[39(39)]

Bérelte 1860 és 1864 között a Neuhofban (Erzsébet-kertben) a városi sörfőzőt, ahol Mechle építőmesterrel pincegödröt, majd Márkl Józseffel sörpincét építtetett.[40(40)] (Bosch Gáspár 1845 és 1860 között mint a sörfőző bérlője tekintélyes vagyont szerzett.) Flandorffer bérbe vette a sörfogyasztási adót is 1863. április 1-jétől 1864. május 31-ig.[41(41)] A sörbehozatali vámot 1861-ben 3200, 1862-ben 3210 frt-ért bérelte. Lichtl Gottfried kávéházának megvétele után, 1867. szeptember 30-án a tanácstól kérte az üzleti jog nevére való átírását és a zálogjogi követelések törlését.[42(42)] Flandorffer Ignác, Lenck Samu és Hofer Péter

szállítmányozással is foglalkozott: mindenféle árucikket szállítottak az ausztriai és a bécsi kalmárok és kereskedők számára.[43(43)] Mindennel foglalkozás körébe tartozott a különféle biztosító társaságok helyi ügynökségének elvállalása is. Martiny Samu kereskedő már 1834-ben javaslatot tett az életbiztosítás bevezetésére.[44(44)] 1853-ban 6 különféle biztosító társasági ügynökség működött Sopronban. A legkorábbi adatot 1828-ban találtam, amikor id. Flandorffer Ignác a trieszti biztosító társaság ügynökeként kifizetett három tűzkárosultat. Az ügynökséget fiától 1854-ben Lenck Samu vette át[45(45)] de 1859-ben ismét Flandorffer Ignác a képviselő és 1883-ban is.[46(46)] Tojáskiviteli engedélyt kapott 1888. október 2-án.[47(47)] Néhány évvel ezelőtt – írja Berényi – igen jelentékeny tojáskiviteli üzlete volt Sopronban Flandorffer Ignácnak, aki óriási befektetéssel készíttetett ládákat tojások szállítására, amely Angliába irányult. De néhány szerencsétlen kísérlet után az egész vállalkozás abbamaradt.[48(48)]

A XIX. század közepén elsősorban a másutt kiépülő vasútvonalak Sopronban, 1845 és 1865 között súlyos gazdasági válságot okoztak. A Semmeringen át, Bécs és Trieszt között fokozatosan megépülő vasútvonal visszavetette a szállítmányozási üzletet és a gyarmatáru-kereskedelmet. A Bécs–Bruck–Győr közötti vonal 1855. december 24-én nyílt meg, a győri–újszőnyi 1856. augusztus 10-én és Buda–Nagykanizsa–Pragerhof–Trieszt között 1861. szeptember 20-án. Az 50-es években a sertés- és gabonakereskedés Győrbe került át. Sopron a gazdasági válság béklyójából majd csak 1865-ben, a Sopron–Kanizsa vasút megnyitásával szabadult. Sopron előnyére szolgált azonban, hogy 1850 és 1860 közti időben kilenc vármegye székhelye volt, az öt kerületre osztott ország egyik kerületének „fővárosa” lett. Az ide özönlő tisztviselők lakást igényeltek. Sopronban 1857-ben mintegy 5500 idegen tartózkodott. A tőkével rendelkező polgárok bérlakásokat építettek, vagy kölcsönadták pénzüket. A gazdasági válság következményeként elszegényedő kisiparosok és kereskedők, valamint az őstermelők hitelre szorultak. A tőke- és hitelhiány miatt virágzott az uzsorakamat, így sokan 342tönkrementek. A magánhitelezések összefonódtak az ingatlanok adásvételével, ami szerintem olyan nagy méreteket soha nem öltött, mint 1845 és 1865 között.[49(49)]

Természetesen Flandorffer Ignác sem vonhatta ki magát sem az ingatlanspekulációból, sem a hitelügyletekből. Uzsorakamat szedésére azonban nem vetemedett és adósai vagyonát sem árvereztette el. Ellenkezőleg: az uzsorakamat letörésére a Soproni Takarékpénztár egyik alapító tagja volt.

Flandorffer 1837 és 1850 között három tételben 6429 vft-ot és 7 tételben 7683 pft-ot kölcsönzött, ami messze elmaradt hitelezőtársai kölcsönadott pénzösszegeitől. Flandorffer Ignác is betábláztatta a hitelezett összeget adósai ingatlanvagyonára.[50(50)]

Az 1847 előtti házingatlan vásárlásával, cseréjével és építésével fentebb már foglalkoztam. Itt említem meg, hogy 1841. június 19-én Graszl Lőrinc ácsmestertől a Magyar kapun kívüli 99. számú házát és 116 □-öl kertjét 4500 pft-ért megvette, és már 1843. szeptember 26-án eladta Schöberle József városi írnoknak 5400 pft-ért és 5 db arany kulcspénzért. Flandorffer a vételárból 4000 pft-ot kölcsönzött Schöberlenek, aki azt 1846-ban visszafizette.[51(51)] Az első tőkés jellegű földingatlan spekuláció, 1843–1846 között, a Langäcker-dűlőben, a Déli Vasút pályaudvar körül lévő földek felvásárlásakor volt, amikor bizonyossá vált, hogy a Sopron–Bécsújhely vasútvonal megépül. Flandorffer 5 tételben 5 hold földet vett 5040 vft-ért és 2 holdat 1000 pft-ért.

Ebből átadott, változatlan vételárral sógorának Hofer Péternek 1 3/5 holdat.[52(52)] 1854-ben 6 hold földet adott el Carstanjen Gusztávnak, a kőhidai (Sopron-) cukorgyár alapításakor. Megemlítem, hogy özv. Flandorfferné Peruzzi Teréz 4 tételben 7840 pft-ot kölcsönzött. 1843-ban 1000 pft-ot adott Langráf Mátyásnak, amit betábláztatott 324-es szám alatti házára és az abban „gyökerezett” Fekete Sas

vendégfogadóra.[53(53)] Heldrich Frigyes 1841. december 28-án Flandorfferné Bécsi-kapun kívüli 28. szám alatti épületéből megvett 11 □-ölnyi részt és 334 □-öl kertet. Flandorfferné a kert vételárából még fennmaradt 1120 pft-ot és ennek 6%-os kamatát Heldrich terhére csak 1848. január 11-én tábláztatta be.[53(54)]

A Flandorffer-cég tőkeerejét tanúsítja, hogy id. Flandorffer Ignác halála után az özvegy kiskorú gyermekeinek apai jussát, 30 000 pft-ot befizette az árvapénztárba, és nem vette kölcsön 6%-os kamatra. Azt, gr. Széchenyi Lajos vette fel 1837. június 10-től, majd a visszafizetése után, Bezerédj Pál 1846. március 30-án, aki az egyik részét 15 000 pft-ot 1848. április 15-én visszafizette, a másik részét 1852. február 11-én.[54(55)] Flandorffer Ignác felesége halála után, 1854-ben nem fizette be fia, Pál anyai örökrészét, azzal fia nagykorúsításáig „tartozott".

Néhány polgár: Flandorffer Ignác, Hofer Péterné Alojzia, Rupprecht János, Braun Nándor több ízben kölcsönzött pénzt 5%-os kamatra a városi szervezetnek, amely a francia háborúk után eladósodott. A magán hitelezők a város pénzbeli szűkölködését kihasználva 1857-től az 5%-os kamat helyett 6%-ot kértek, ugyanannyit, mint az árvapénztár. Flandorffer Ignác is 6%-os kamatra adott kölcsönt 1857. augusztus 20-án. 343A visszafizetésre 1874. december 3-án került sor.[55(56)] Flandorffer 1858-ban 6 hétre kölcsönzött 2000 pft-ját időben visszakapta.[56(57)]

1854-ben „nemzeti" kölcsönjegyzés volt. A soproniak az előirányzott 800 000 pft helyett 908 500 pft-ot jegyeztek. Kurcz polgármester július 20-án arra kérte a Kereskedő Testületet, hogy a jegyzéket 8 napon belül küldjék, mert egyébként hátrányos helyzetbe kerülnek. Flandorffer Ignác elnökkel az élen a Kereskedő Testület mint jogi személy 1000, a Testület iskolája 500 pft-ot jegyzett és a 33 kereskedő 62 640 pft-ot. Ebből Flandorffer Ignác 10 ezer forintot jegyzett és anyja, özv. Flandorfferné Peruzzi Terézia mint magánzó 10 ezer forintot. A nemzeti kölcsön reálértékének 70–80%-át érte 1867-ben. A „nemzeti kölcsön" egyik hátránya volt, hogy a kölcsönadott összeget tulajdonosa nem mobilizálhatta, ha szükség volt arra.[57(58)]

A vállalkozó polgár, mint Flandorffer is, főképpen az 1860-as évek közepétől, amikor a takarékpénztárak, bankok egymás után létesültek, már nem magánembernek kölcsönzött, hanem részvénytársaságok alapításában vett részt, vagy megelégedve „szürke tagságával", néhány részvénye után osztalékot remélt, ill. kapott.

A Flandorffer-cég részvényeinek jegyzékét az egyedüli tulajdonos, Flandorffer Pál hagyatéki iratai közt találtam meg. A cég tulajdonában Flandorffer Pál halálának napján, 1893. március 28-án fennállott árfolyam szerint 113 325 forintnyi értékpapír volt. Lehetséges, hogy a részvényeik száma csökkenhetett az 1886-ban megnyitott és 1893-ban csődbe jutott récényi bányavállalkozással.

Értékpapírjaik

I. 427 db 19 425 frt az Alsó-Ausztriai Escompte Társaságnál
II. 101 db 12 760 frt a STKP-nál
III. 127 db 9110 frt Itt helyben. Effecten hier im Depot lagernd
IV. 12 db 14 400 frt Cavallár Vilmosnál

A második csoportban, az egységszám (db) jelölése nélkül.

16 435 korona járadék 8217 frt

5000 papírjáradék (98,75 frt. árfolyamon) 4937 frt
16 000 Osztrák–magyar Bank záloglevele (100,30) frt 16048 frt
200 4%-os Északi Vasút elsőbbségi kötv. (100,40) 2008 frt
300 4%-os Ferencz József Vasút elsőbbségi (18,25) 2948 frt

Jelentősebb részvényvásárlások:

52 db Duna szabályozási sorsjegy (129,50) 6734 frt
13 db Soproni Tkp részvény (r.) (1200) 15600 frt
12 db Soproni Gázgyári r. (450) 5400 frt
8 db Építő- és Földhitelbank r. (80) 640 frt
110 db Magyar Vöröskereszt r. (13,25) 1458 frt
23 db Soproni Evang. Egyházk. r. (50) 1150 frt
7 db Izraelita Egyhk. r. (50) 350 frt
10 db Keresk. Test. r. (150) 1500 frt.

344Részvény és sorsjegyvásárlásaik sokfélék, nem felejthető azonban, hogy a Récényi kőszénbányavállalatba 1893. március hó végéig 326 583 frt-ot ruháztak be. A 113 325 frt értékű részvények és sorsjegyek nyilván fedezetül, letétként szolgáltak a bánya beruházási költségekre.[58(59)]

4. A különféle árukkal nagy és kis tételben kereskedő Flandorffer Ignácnak valójában a nagy haszonvétele a bornagykereskedésből származott. A legvagyonosabb nagykereskedők (Spezereihändler), mint Flandorffer és Lenck Samu, egyúttal borkereskedők is voltak. A soproniaknak a középkor óta a bor volt az egyetlen saját előállítású export árujuk. Sopronban borral mindenki kereskedhetett, ezt külön engedélyhez az 1870-es évekig nem kötötték. A borkereskedők és a gabonakereskedők nem voltak a Kereskedő Testület tagjai. Adójukat jelképesnek tekintem. Az 1851. évi kimutatás szerint a 8 borkereskedő egyenként 5 pft adót fizetett. Flandorffer 10 pft-ot, mert vidéken is rendelkezett borüzlettel, ugyanakkor vegyeskereskedése után 100 pft-tal adózott.

Flandorffer Ignác vegyes- (nagy-) kereskedése és borüzlete a pincével együtt a Várkerület 24. szám alatt volt, ahogy arról fentebb írtam.

Az ottani pince a bornagykereskedés kiterjesztéséhez kevésnek bizonyult. Flandorffer ezért az Újteleki kapu előtt építtette meg borüzletét (5. kép). 1852-ben földszintes lakóházat, présházat épített.[59(60)] Az udvart a fiatalon elhunyt felesége emlékére „Amalia Hof”-nak nevezte el. Ebben, a Somfalvi út 1. számú földszintes házban 1884-ben 1 szoba, 3 kamra, 1 konyha, 1 istálló, 1 padlás, 1 pince és 9 raktár volt. A házra 1885-ban emelet került.[60(61)] 1853-ban ugyancsak ott készíttetett földszintes raktárépületet és egy 56 m hosszú és 6,63 m széles földalatti pincét. (A méreteket Wiener Clafterban adták meg, egy bécsi öl = 1,896484 m).[61(62)] 1854-ben fészer épült, nyilván az üres hordók és kocsija védelmére.[62(63)] További pincék építése: 1863-ban a Neuhof (Erzsébet-kert) mögött[63(64)] (31x6,63 m) ezt megelőzőleg a tanácstól kedvezményes áron 170 köböl követ kért a Vashegyi kőbányából[64(65)], 1865-ben egy 39x7,5 m-es pincét;[65(66)] 1869-ben ugyancsak az Újteleki kapu előtt két raktárt és Markl Józseffel pincét (38x7,5 m) építtet.[66(67)] A Somfalvi úton 1869-ben gőzkazánház építésére kért engedélyt és ott a kazánt 1870. január 10-én helyezték el, mint „az I.-ső magyar gépgyár rt.” termékét.[67(68)] A kazán rendeltetését nem tüntették fel, viszont más esetekből tudom, hogy a hordók mosására szolgált.

5. kép. Flandorffer Ignác pincegazdasága a Flandorffer (ma: Táncsics) utcában

A Somfalvi út 1. szám alatt az 1880-as években több, kisebb-nagyobb építményt emeltek, és az 1884. évi házbérjövedelem-adó lajstromba az adómentesség időtartamával bejegyezték: 1880-ban két pince, 1 raktár; 1881-ben szoba, konyha, padlás, pince, présház; 1882-ben 4 szoba, 1 pince, és 3 raktár; 1881-ben fedett tárolóhely hordók részére és 1888-ban 1 fészer szerepelt.[68(69)]

346Flandorffer Ignác villát építtetett 1870-ben a Kossuth utca 10. szám alatt, és ide költözött a Várkerület 24. számú házából (6. kép). A ház részei közül megemlítek néhányat: a földszinten fogadószoba, szalon, munkaszoba, étkezőterem, és az emeleten játékszoba, és 4 szoba. Összesen 21 helyiség. Az Oedenburger Nachrichten 1873. március 6-án számolt be arról, hogy a közgyűlés tárgyalta az új szabályrendeletet és Flandorffer Ignác írásbeli javaslatát, az Újteleki-külváros rendezéséről. Flandorffer vetette fel a két, a Déli-vasút és a GYSEV-pályaudvar egyesítésének kérdését. Ha az megvalósul, akkor szerinte az Indóház (Kossuth) utca, vagy villákkal díszített utca legyen, vagy üzletházak épüljenek ott.

6. kép. A Flandorffer-villa része a Kossuth utcában (1944-ben elpusztult)

Visszatérve a pinceépítkezésekhez, azoknak hosszuk a családi hagyomány szerint 400 m volt, viszont a fenti adatok összesítését tekintve 164 méter. Ha felépítmény nem készült a földalatti pincék (folyosók) bővítéséhez, nem kellett építési engedélyt kérni, anélkül is lehetséges volt bővítésük. Lenck Samunak 1880-ban a városon kívül 8000 akós pincéje volt, és bizonnyal a Várkerület és a Szent György utca 4 udvaros háztömbjének pincéjében is tárolt bort.[69(70)]

A Flandorffer-cégnek az 1893. május 28-án készült leltárban kimutatott borkészlet mennyisége: 243 329 liter fehérbor 72 231 forint értékben: 355 295 liter aszúbor 147 096 frt.; 449 703 liter vörösbor 116 676 frt, összesen: 1 028 327 liter, egyenlő 18 362 akó borral. A Flandorffer-cég borkészletéhez tartozott még 46 009 üveg bor 19867 frt értékben és 8276 tokaji 14 029 ft-os árban.[70(71)]

A kereskedők borfelvásárlási területe nemcsak Sopron határa, a Sopron–Ruszt–Rákos borvidék volt, hanem a Dunántúli kerület több borvidéke is.[71(72)] Az 1889. évi statisztikai jelentés szerint Sopronban 1329 kat. hold szőlő volt, ahol 20 000 hektoliter (hl) fehér és 15 000 hl vörösbor termett. A „borok szokásos elnevezése” Rizling, Weihrer, Zapfner és Furmint az utóbbit tartották a legjobb borfajtának. A jelentéshez csatolt jegyzék tartalmazza 50 szőlőtulajdonos 1888. évi termését hektoliterben a hordóinak számával együtt. Flandorffer Ignác 40 hordójában 300 hl saját termésű bora volt, Frankl Ignác 48 hordójában 300 hl, Lenck Samu 35 hordójában 280 és Rusz János 35 hordójában 260 hl. Az ötven termelő 627 hordójában 4541 hl bort tárolt, a négy bornagykereskedő 155 hordójában 1140 hektolitert.[72(73)]

A kereskedők a bort csak kistermelőktől vásárolták, így azok közt minőségbeli eltérés volt. A bort pincéjükben 1832 óta Olaszországból behozott mazsolával édesítették és aszúbor néven exportálták. A Kereskedelmi és Ipari kamara 1879. évi jelentése szerint „évszázadok óta szokásban van itt” a soproni és a

ruszti borokból egészen természetes úton különleges bort előállítani, mely, soproni, ruszti aszú név alatt kerül kereskedésbe.[73(74)]

A soproni borkivitel az 1830-as években súlyos válságba került, a német vámunió (Zollverein, 1834) Bajor- és Poroszország felé zárta el, Ausztria pedig az 1838. évi magas vám és az ún. „emésztési", helyesebben fogyasztási adóösszeg kivonásával akadályozta.[74(75)] Következésképpen a szőlőterület csökkent. 1852-ben 1148 kh; 1857-ben 1100 kh, 1885-ben érte el a 1350 kat. holdat. Az Ipar- és Kereskedelmi Kamara 347évi jelentései szinte folyamatosan a borkereskedők piackeresési gondjait tárgyalták. Flandorffer Ignác piackutatásairól tanúskodnak gyakori útlevélkérelmei: Svájcba, Németországba, Franciaországba és Angliába. A hetvenes évek közepén, a filoxera franciaországi elterjedése miatt a soproniak Svájcban jutottak piachoz, valamint Flandorffer Ignác – átmeneti sikerrel – Angliába is szállított,[75(76)] de a szállítási költségek miatt a francia borkivitellel nem versenyezhetett. A Flandorffer család hagyománya szerint a borszállítás Svájcba 80 napig tartott. A legtöbb bort és kisebb részben mustot azonban Németországba exportálta, amely az 1870-es években állandó piaca volt.[76(77)] Szállított a tengeren túlra is. Az első világháború után Amerikából és Indiából érdeklődtek, hogy a kapcsolatot újból felvegyék.[77(78)] Az 1870-es és 1880-as években olyan levelet kapott, amelyen a címzés helyén csak ennyi állt, hogy „Flandorffer Európa".[78(79)]

Külföldön alkalmazottakat is tartott, például Prágában és 1865-ben a Bécs melletti Oberdöblingben, a 32. számú házban borkereskedő cégének fiókot nyitott.[79(80)]

Flandorffer a világban a különböző fajtájú magyar bornak hírnevet, sikert és versenyképességet szerzett. Tanúsítják ezt a Flandorffer cég kitüntetései is. Személyes kitüntetésben részesült 1884-ben, amikor I. Ferenc József borüzletét, pincéit meglátogatta, egyedül a városban őt, a közintézményeken kívül. A Somfalvi utca felől érkezett, ahol Flandorffer Ignác és Pál fogadta és végigjárták vele a pincéket. A király egy-egy pohár soproni és ruszti bort is ivott és ezekkel a szavakkal köszöntötte Flandorffer Ignácot: Ich trinke auf ihr Wohl und auf das Gedeihen ihres Hauses. Emelem poharam az Ön egészségére és házának boldogulására. A telep megtekintése után a kerten át jött a Kossuth utcába, hogy ott ismét kocsiba szálljon. Amikor meglátta, hogy a villa kert felé néző teraszán, amerről szabad lépcső vezet a kertbe, hölgyek állnak – Flandorffer Pálné Bauer Ilona és néhány rokonasszony –, megkérdezte, kik azok, mondván: „Da sollen wir zuerst die Damen begrüssen" (Nos hát nekünk először a hölgyeket kell üdvözölnünk) és eltérve a megállapított útvonaltól, odament és Flandorffer Pálnéval beszélgetett.

A látogatást emléktábla örökítette meg, mind a pincében, mind a telep első két udvarát összekötő kocsiátjáróban a torony alatt.[80(81)]

Flandorffer kitüntető érmet kapott 1855-ben a müncheni kiállításon, az 1848-as évi termésű soproni és ruszti boraiért.[81(82)] Az 1873. évi bécsi világkiállításon egy miniatűr pavilonnal szerepelt Flandorffer és királyi elismerésben részesült.

A „nagyborházban" kiállított 66 450 palackból 8000 sopronit árusítottak el.[82(83)] Boraival részt vett Melbourne-ben 1888–1889-ben megtartott centenáriumi kiállításon, ahol aranyérmet kapott „összkiállításaiért".

Első osztályú ezüst okmányt „Flandorffer cabernet", tokaji- és ruszti aszúboráért; II. osztályú ezüst okmányt ruszti csemege, ruszti aszúboráért és soproni boráért; két II. 348osztályú ezüst okmányt tokaji és soproni boráért, végül III. osztályú ezüstokmányt „1888. évi cabernet boráért." Cégtársa fia, Pál

közreműködési okmányt kapott.[83(84)]

A császári és királyi udvari borszállító címet 1880. augusztus 5-én kapta.[84(85)] A polgármester arról értesítette, hogy a címet addig viselheti, amíg az üzletet maga vezeti: küldeményein nyilván az osztrák császárság címere volt.

Flandorffer kérésére a minisztérium 1884-ben engedélyezte a magyar államcímer használatát.[85(86)] Még 1868-ban Ruszt szab. kir. városa díszpolgárává választotta, mert a ruszti bornak külföldön is hírnevet szerzett.[86(87)] Cégtársa, fia is számos kitüntetésben részesült. Az 1878. évi párizsi világkiállítás alkalmával a francia kormány a becsületrend keresztjével, Ferenc József pedig a koronás arany érdemkereszttel tüntette ki. Az 1885. évi budapesti kiállításon való érdemeiért a Ferenc József rend lovagkeresztjét kapta. Zsüritag volt a bécsi (1873), párizsi (1878), amszterdami, trieszti és budapesti kiállításon.[87(88)]

(Folytatjuk)

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Dávidházy István: Egy érdemes soproni polgár élete Braun Nándor 1802–1877

Dávidházy István: Egy érdemes soproni polgár élete Braun Nándor 1802–1877

1. 1878. május 30-án, csütörtökön a Soproni Dalfüzér *(Liederkranz)* dalegylet sok éven át volt elnökének, majd dísztagjának Braun Nándornak emlékét megörökítő obeliszket lepleztek le az általa létrehozott, és nevét máig is viselő Nándor-magaslaton. A dalegylet tagjai és nagyszámú közönség jelenlétében lefolyt ünnepségen négy kórusmű mellett egy alkalmi költemény, és Dalfüzér elnökének, dr. Schwartz Miklós ügyvédnek emlék- és avatóbeszéde hangzott el.

Bevezetőjében visszaemlékezett a Nándor-magaslat létesítésének tizedik évfordulóján, 1866. május 1-jén ugyanott tartott ünnepélyre, amelyen neki, mint a Dalfüzér elnökének jutott az a megtiszteltetés, hogy Braun Nándort ebből az alkalomból üdvözölje. Beszédét akkor a következő szavakkal fejezte be: „Ahogy ma csendül fel a vidám dal annak a tiszteletére, aki ezt a gyönyörű helyet létesítette, ugyanúgy fogja száz év múlva unokáink hangja is hirdetni: Ennek a pihenőnek a létrehozója Braun Nándor, Sopron érdemes polgára volt.”

Avatóbeszéde során a szónok a város- és nemzetfenntartó érdemes polgár legfontosabb jellemzőjeként az anyagi jólétre alapozott függetlenségből eredő szabadságot jelölte meg. Örömét fejezte ki azért, hogy Sopron szerencsésnek tarthatja magát, mert ilyen polgársága van, amelynek kiemelkedő tagja volt Braun Nándor. Kitért boldog családi életére, szorgalommal szerzett vagyona melletti szerény, nem hivalkodó magatartására, közéleti és egyházi tevékenységére. Méltatását Braunnak a 349Dalfüzér működésében szerzett érdemei ismertetésével, valamint a Mechle József alkotta emlékoszlop leleplezésével, és megkoszorúzásával a következő szavakkal fejezte be: „…és kinyilvánítom azon óhajomat, hogy a boldogult Braun Nándor erényei utódainkban éljenek tovább.”

A fenti kívánság szellemében kíséreljük meg Braun Nándor életútjának követését.

2. *Család és ifjúkor*. Braun Nándor első, soproni polgárjogot elnyert felmenője az 1686-ban Modorból Sopronba települt Jakab bognár, akinek második fia, András Richárd bognár. Ennek János Nándor nevű

fiával kezdődik a családban a szappanfőző és gyertyamártó mesterség 1767-ben. János Nándornak Töpler Mária Rozinával kötött házasságából két fiú, János Nándor szappanfőző és Kristóf szappanfőző, valamint két leány, Katalin (Trogmayerné) és Rozina (Proszwimmerné) származott. János Nándornak Fleischhacker Katalinnal kötött házasságából született 1802. május 1-jén, Braun János Nándor. Érdekességként megemlíthető, hogy noha az egymást követő három Braun generációbeli Nándor mindegyikét János Nándorként anyakönyvezték, a mindennapi életben csak a Nándor (*Ferdinand*) nevet használták, és így szerepelnek a polgári okmányokban is. A családi kapcsolatokra és a társadalmi helyzetre többek között a keresztszülőkről is következtethetünk. Braun Nándor keresztszülei Bátky János kereskedő és Eleonóra nevű felesége, valamint Töpler Sámuel, volt líceumi tanár, a felsőőri járásban fekvő Alhó (ma *Markt Allhau*) evangélikus lelkésze és szintén Eleonóra nevű felesége voltak. A családban még két leány is volt, Katalin (Schiller Lajosné) és Terézia (Ritter Lipótné). Braun Nándor minden valószínűség szerint nagyapja 140. sz. házában (Ógabona tér 16.) látta meg a napvilágot, mert apja elsőízben csak 1806-ban lett háztulajdonos, mégpedig abban a várkerületi házban (512. sz. ma 47.), amelyben Braun Nándor élete végéig lakott.

Braun Nándor, mint a hozzá hasonló származású és vagyoni hátterű soproni evangélikus iparosok és kereskedők, apjuk mesterségét folytató fiainak többsége is, kijárta a liceum alsóbb osztályait. 15 éves korában a szintaxista osztályban letett vizsga után inas lesz apja műhelyében. A liceumi anyakönyvben neve mellett erről a következő bejegyzés tanúskodik: „Discessus: 1817 post examen Opifex factus est.”

3. *A szappanfőző és gyertyamártó mester.* A soproni szappanfőző és gyertyamártó céh jegyzőkönyve (1. kép) szerint apja 1818. június 29-én szabadítja fel. Felszabadítási díja mint mester fiáé csak 10 forintot tett ki. Életének következő tíz évéről írásos feljegyzés eddig nem került elő. Biztosra vehető azonban, hogy a szappanos céhben előírt hároméves vándorlást teljesítette, amit különben a mesterjog adományozását tanúsító, 1828-as tanácsjegyzőkönyvi bejegyzés is tartalmaz. Ebből az időszakból, Domonkos Ottó szíves közlése szerint, a soproni szappanfőző céhhez tartozó két legény vándorlási útvonala ismert. Mindkettő a cseh nyelvterületet félkörben megkerülve az osztrák és német tartományokat érinti, egyikük még a német Svájcot is eléri. Minden okunk megvan annak a feltételezésére, hogy Braun Nándor is hasonló útvonalat követett, sőt még az sem kizárt, hogy vándoréveinek egy részét Pozsonyban töltötte, mert egyik házassági tanúja Stadler Jeromos pozsonyi szappanfőző mester volt, akivel sem az ő, sem jövendő feleségének a családja nem állt rokonságban. Erre a házasságra 1828. szeptember 14-én került sor, a menyasszony a néhai Trogmayer Tóbiás szűcsmester 21 éves Katalin leánya volt.

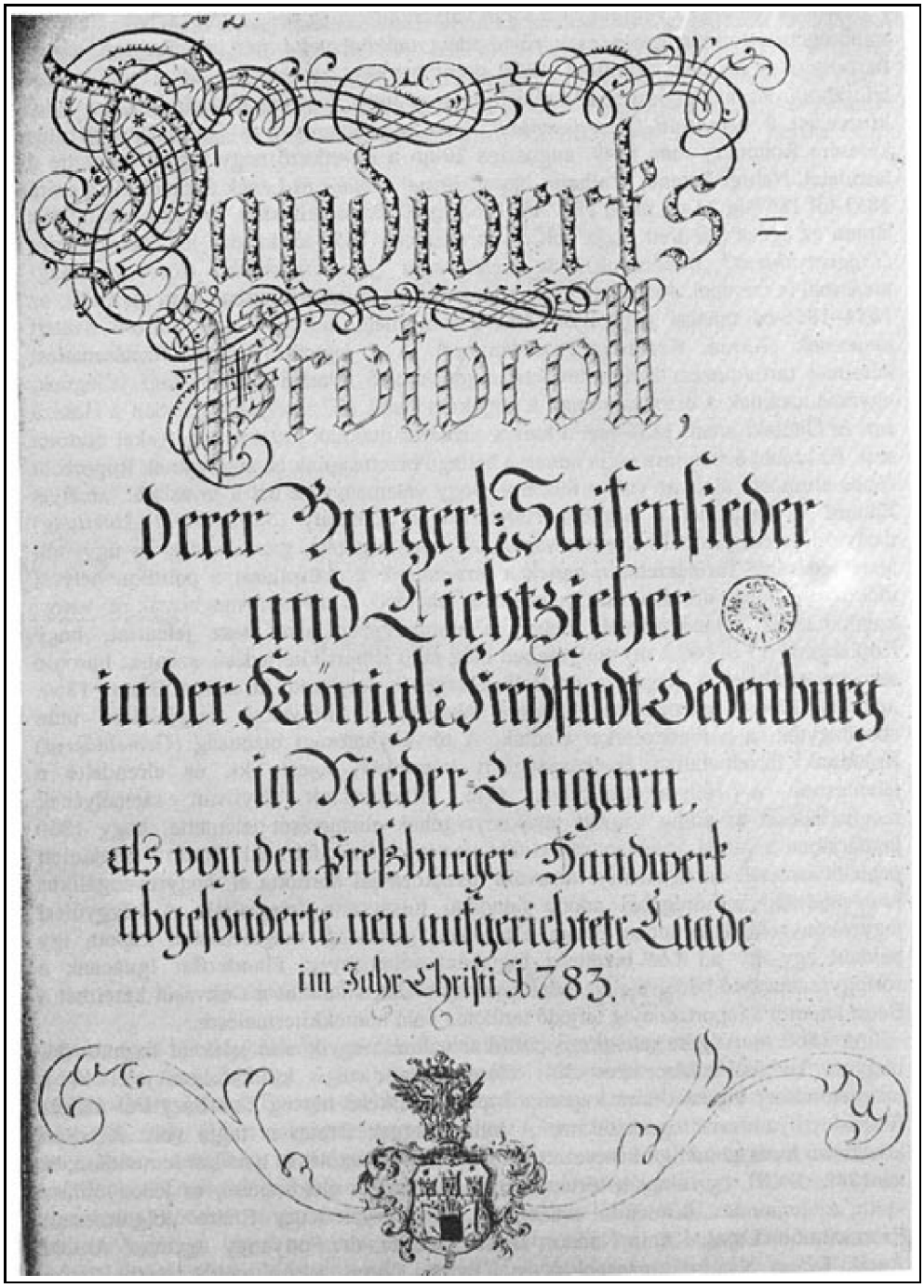
Handwerks-
Protocoll,
derer Burger-Saifensieder
und Lichtsieher
in der Königl. Freystadt Oedenburg
in Nieder-Ungarn,
als von den Preßburger Handwerk
abgesonderte neu aufgerichtete Lade
im Jahr Christi 1783.

1. A soproni szappanfőző és gyertyamártó céh jegyzőkönyvének címlapja

350Miután a szappanfőző és gyertyamártó ipar Sopronban reáljogú volt, azaz a műhelyek száma a tárgyalt időszakban a 11-et nem haladhatta meg, a mesterré válás feltétele az volt, hogy az új mesternek vagy meg kellett vásárolnia a mesterjogot, vagy – és ez volt a gyakoribb eset – az apa a fia javára lemondott az ipar gyakorlásáról. Braun Nándor is így került be a céhbe, a felvételét megelőző bejegyzés apjának a

reverzálisa. A felvételt követő évi, azaz az 1829-es tisztújításon Braun Nándort szolgálómesterré (*Jungmeister*) választják meg. A céh vezetésébe az 1838. évben került be, amikor elsőízben lesz ülnök (*Beistand*), 1840–42-ben ő a céhmester, majd 1851-ig folyamatosan az ülnöki tisztet tölti be. Volt idő, amikor az 1783-ban főcéhhé lett soproni szappanfőző és gyertyamártó céhben az egyes mesterek céhen belüli helyzetét a három várkerületi hetipiaci és országos vásári árusítóbódén belüli beosztásukból lehet megítélni. A legjobb hely az Ezüst utca torkolatához legközelebb eső (neben Burgman) bódé volt, a második az Előkapu melletti, amelyik az Ikvahíddal szembeni, tehát a Balfi, a Szt. Mihály és a Bécsi kapu felőli forgalmat fogadta. Braun 1828-ban természetesen a középső bódéban kezdte. 1840-re, amíg az idevonatkozó adatok a céhjegyzőkönyvben megvannak, az Előkapu melletti bódé első helyére került. A céhjegyzőkönyv 1842-től 1850-ig vezetett ez irányú feljegyzései a céhre kivetett adó felosztásának olyan módját ismertetik, amelyiknek a révén betekintést nyerhetünk a 11 mesternek a feldolgozott nyersanyag mennyisége alapján történő besorolásába. Az adóösszeget megfelezték, a felét a céhtagok között egyenlően, a másik felét pedig az egyes mesterek által feldolgozott faggyú arányában osztották fel. 1842-ben a soproni szappanfőzők 1516 bécsi mázsa (84 896 kg) faggyút vásároltak. Braun ebből 221 mázsányi (12 376 kg) részesedésével a 2. helyen állt, és az 1850-ig feljegyzett években kb. ezen a szinten is maradt. A magyar orvosok és természetvizsgálók 1847-es soproni vándorgyűlése alkalmával rendezett „Soproni iparműkiállítás” katalógusában 25 termékével szerepel. A szappanfőzők céhének zárt voltából adódóan nagyon kevés inast képeztek ki. Braunnál a céhjegyzőkönyv szerint egész működése alatt csupán három inas szabadult fel, akik közül az egyik, a csallóközi Somorján született Ullrich Károly, Braun első feleségének unokaöccse és második feleségének a testvére volt. Braun első házassága feleségének 1847-ben bekövetkezett halálával ért véget. 1850-en újra nősül és elhalt felesége unokahúgát, a nálánál 25 évvel fiatalabb Ullrich Zsuzsannát veszi feleségül. A fennálló rokoni kapcsolat miatt külön engedélyre volt szükség. Az udvari kancelláriához benyújtott kérvény mellékletét képező származási táblázat Braun kézírása (2. kép). Az esküvőre 1850. január 23-án került sor, tanúként két sógora, ifj. Ritter Lipót terménykereskedő (B. Terézia férje) és Trogmayer Károly kefekötőmester (elhalt feleségének a fivére) szerepeltek. Braun a szappanfőző mesterséggel 1856. július 6-án hagy fel, amikor a céhjegyzőkönyvbe bejegyzik, hogy iparjogáról Ullrich Károly javára, aki mesterremeklését az ő műhelyében végezte el, lemondott. Ez a bejegyzés azért is érdekes, mert a céh így jelzi, hogy nem hajlandó az 1851-es „Ideiglenes utasítás a Magyarországbani kereskedelmi és iparviszonyok szabályozása iránt” c. rendeletet és Cs. kir. Ipari és Kereskedelmi Minisztérium több idevágó, a reáljog megszüntetéséről, valamint a szabad gyertya- és szappanárusításról szóló, a céhnek közigazgatási úton eljuttatott és a Soproni Városi Levéltárban fellelhető határozatait de facto elismerni.

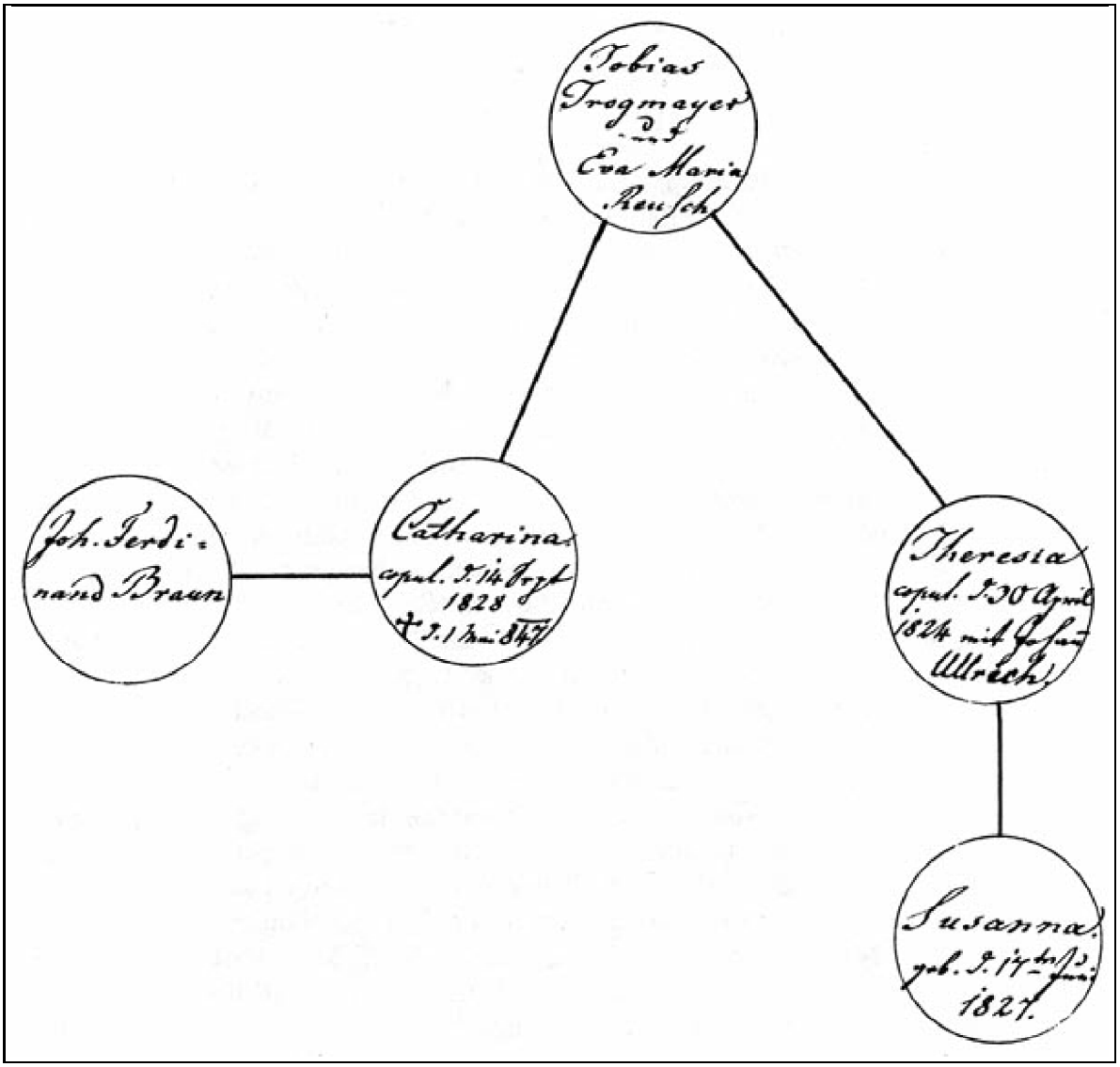

2. Braun Nándor első és második feleségének leszármazási táblázata

4. *A várospolitikus.* A választott polgár (*gewählter Bürger*) tiszte régtől fogva a közéleti elismertség jele volt a szabad királyi városokban. Braun Nándor apja 1827-től 1844-ben bekövetkezett haláláig volt a külső tanács (*Gemeinde*) tagja, őt magát az 3521848-as törvények végrehajtása során választották meg közgyűlési tagnak. Ebben a minőségében természetesen csak rövid ideig működhetett, mert a választott városi tisztviselőket az önkényuralom 1848 decemberében menesztette és a testületeket feloszlatta. Az új magisztrátus mellé Rohonczy Ignác kerületi főkommisszárius által kinevezett 8 képviselő (*Repraesentant*) kevésnek bizonyult és így a magisztrátus kérésére Rohonczy már 1849. augusztus 20-án a következő négy taggal bővítette a testületet: Nehrer Ferenc, Walheim József, *Braun Nándor* és Lenck Sámuel. Ez a szám 1851-től 1857-ig 24-re, majd 1857-től 1861-ig 30 főre emelkedett. Ennek a testületnek Braun az egész idő alatt tagja volt. A forrásokban 1854-től kezdve legtöbbször mint „*Magistrathsrat*” (tanácsnok), de néha mint „*Gemeinderath*” (törvényhatósági tanácsos) is szerepel. Azt, hogy ezért a funkciójáért

javadalmazásban nem részesült, az 1854–1856-os tanácsi jegyzőkönyvből tudjuk meg, amely a csak három fizetett tanácsnok (Kania, Krenosz, Proszwimmer) és a jegyző (Bertók) fizetésemelési kérelmét tartalmazza. Braun tevékenységének első nyomai jótékonysági jellegűek, ugyanis azoknak a bizottságoknak a tagjaként tűnik fel, amelyek 1857-ben a Hosszú sori és Újteleki utcai, 1858-ban a harkai tűzkárosultaknak juttatott segélyeket osztotta szét. Ez utóbbi évben lesz tagja annak a héttagú bizottságnak is, amelyiknek Rupprecht János elnöklete alatt az volt a feladata, hogy véleményezze azt a javaslatot, amelyet Eduard v. Neubauer a Soproni Helytartósági Alosztály (*Statthalterei Abteilung*) tisztviselője dolgozott ki Sopron városának közigazgatási, gazdálkodási és ügyviteli átszervezésére. Természetesen ennek a tervezetnek a realizálását a politikai helyzet időközbeni megváltozása már nem tette lehetővé. 1859-ben megbízzák a városi szénkutatások ellenőrzésével. Ebben a minőségében arról tesz jelentést, hogy Kópházánál 35 öl (66,2 m) mélységben még nem ismert kiterjedésű, szénhez hasonló anyagot találtak. A Kópháza és Balf térségében folytatott fúrásokat Braun 1860. március 22-én beterjesztett jelentése alapján a fúrólyukak megjelölése után abbahagyták, a berendezéseket eladták. A törvényhatósági bizottság (*Gemeinderat*) Braunnak fáradhatatlan tevékenységéért köszönetét fejezte ki, és elrendelte a jelentésnek a Helytartótanácshoz való felterjesztését. Nyilván személyének megbecsülését és addig végzett tevékenységének elismerését jelentette, hogy 1860 januárjában a városi árvabizottság elnöki tisztét kínálták fel neki. Braun a felajánlott pozíciót ismételt kérés ellenére arravaló hivatkozással hárította el, hogy evangélikus konventelnöki minőségéből adódó feladatai túlságosan lefoglalják. A közgyűlési jegyzőkönyvekből kitűnően Braun elsősorban gazdasági megbízásokat kapott, így például egy-egy ad hoc bizottság tagjaként véleményezi Flandorffer Ignácnak a sörfogyasztási adó bérbevételére vonatkozó ajánlatát, valamint a Délivasút kérelmét a Bécsi kaputól a lőportoronyig terjedő területen való homokkitermelésre.

Az 1860. évi végére jelentkező politikai változás egyik első jeleként fogható fel, hogy a közgyűlés december 30-i ülésén kilenc tagú küldöttséget jelöl ki a megyerendszer visszaállítása kapcsán Sopronba érkező herceg Esterházy Pál örökös főispán pályaudvari fogadtatására. A küldöttségnek Braun is tagja volt. A soron következő lépés az addigi, kinevezett városi képviselőtestület és tisztikar lemondása, és az 1848. XXIII. t.c. alapján történő újraválasztásának előkészítése, és lebonyolítása volt. A lemondást kimondó tanácsülés részt vevői Kurz Endre polgármester, Proszwimmer Lajos, Kania Nándor, Bertók Sándor, dr. Pottyondy Ágoston, Arnold Antal, Braun Nándor tanácsnokok és Klauzer Károly jegyző voltak. Mint Braun aláírásából (3. kép) látható, ezt a jegyzőkönyvet már ismét magyar nyelven vezették. 353Az új választásokat előkészítő testületben Braunt a jelölő bizottság tagjának javasolják. Népszerűségére jellemző, hogy az 1849-ben hivatalától megfosztott Martiny Frigyes után, aki 887 szavazattal lett első, őt 829 szavazattal a második helyen választják meg. Az újonnan megválasztott képviselőtestületben, amely 50 katolikus és 50 evangélikus tagból állt, szintén ez maradt a sorrend (Martiny 921, Braun 883). 1861. április 3-án alakul meg a törvényhatóság, amelynek élén mint új polgármester Kania Nándor áll. Érdekes és feltűnő, hogy a Bach-rendszer által kinevezett addigi ún. helyettesítő polgármestert, Kurz Endre császári tanácsost nagy szótöbbséggel városbírónak választják meg. (Mint polgármester megy nyugdíjba 1879-ben.) Braun az új hivatali szervezetben nem kap tisztséget, feltehetően azért, mert az újonnan megválasztott tanácsnokok kivétel nélkül jogi végzettségűek, de az árvaügyi és útügyi bizottmánynak tagja lesz. 1866-ban a gazdasági bizottság tagja, az 1870. XLII. t.c. alapján mint virilista haláláig tagja a városi képviselőtestületnek, ez az egyetlen cím, amit gyászjelentésén (5. kép) feltüntettek. Utolsó várospolitikai tevékenysége az 1876-ban létrehívott Erzsébet kerti, akkor Új kerti (*Neuhof*) bizottságbani tagság volt.

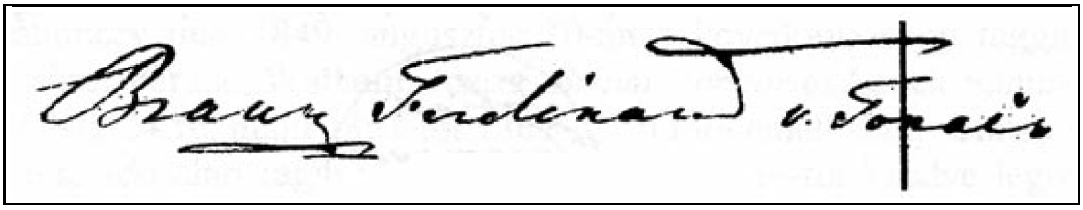

3. Braun aláírása

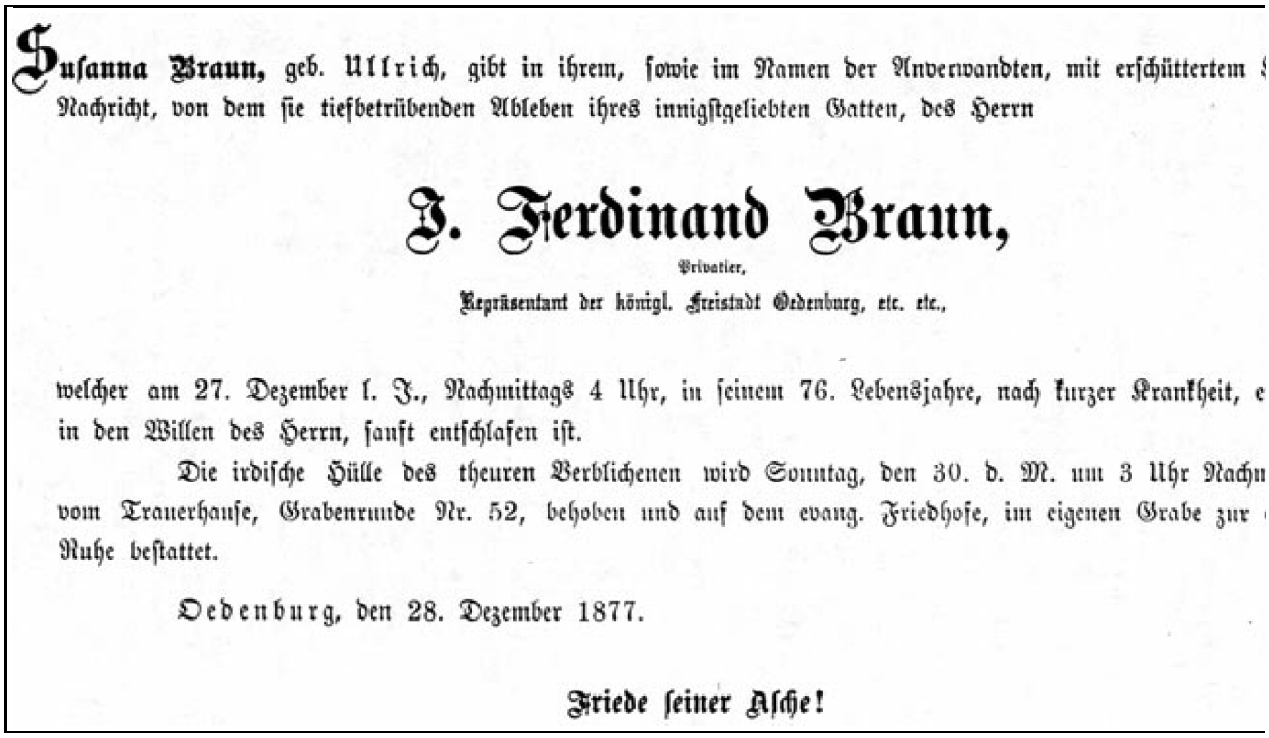

Susanna Braun, geb. Ullrich, gibt in ihrem, sowie im Namen der Anverwandten, mit erschüttertem
Nachricht, von dem sie tiefbetrübenden Ableben ihres innigstgeliebten Gatten, des Herrn

J. Ferdinand Braun,

Privatier,

Repräsentant der königl. Freistadt Oedenburg, etc. etc.,

welcher am 27. Dezember l. J., Nachmittags 4 Uhr, in seinem 76. Lebensjahre, nach kurzer Krankheit, e
in den Willen des Herrn, sanft entschlafen ist.

Die irdische Hülle des theuren Verblichenen wird Sonntag, den 30. d. M. um 3 Uhr Nachm
vom Trauerhause, Grabenrunde Nr. 52, behoben und auf dem evang. Friedhofe, im eigenen Grabe zur
Ruhe bestattet.

Oedenburg, den 28. Dezember 1877.

Friede seiner Asche!

5. Braun Nándor gyászjelentése

3545. *A városszépítő.* Az a gondolat, hogy a városi tulajdonú és a városhoz közelfekvő erdőket a nagyközönség számára hozzáférhetővé és vonzóvá tegyék, vélhetően németországi és ausztriai tapasztalatai alapján fogamzott meg Braunban. Érdekes és egyben jellemző, hogy elképzelését abban az évben valósítja meg, amelyben felhagy iparának gyakorlásával és vagyona jövedelméből él, azaz magánzó (*Privatier*) lesz.

1856. május 1-jén, 54. születésnapján adja át a nagyközönségnek a Bánfalva feletti Alomhegyen (*Streuberg*) a saját költségén létesített és a keresztnevét viselő pihenő- és kilátóhelyet a hozzávezető sétaúttal együtt, amely hamar népszerű lesz. Erről olvashatunk tudósítást az első soproni újság, az Oedenburger Intelligenz- und Anzeigeblatt 1856. június 23-i számában, amely szerint a nemrég megnyitott Nándormagaslat egyre kedveltebbé válik, és ezért joggal viselheti alapítója nevét ez a korábban meredeksége miatt majdnem megközelíthetetlen hely. Az, hogy a vandalizmus nemcsak korunkban okoz gondot, arról a fenti lapnak egyik két évvel későbbi (1858. IV. 28.) számából értesülünk. A rövid tudósításban az az óhaj nyer kifejezést, hogy az alapító pótolja a Nándormagaslatról elvitt padokat és korlátokat. Ilyen úttörő kezdeményezés és Braun időközben elnyert társadalmi és vagyoni helyzete ismeretében természetes, hogy ott találjuk annak a beadványnak a befolyásos polgárokból álló aláírói

között, amelyben 1864. október 26-án egy magán szépítő egyesület megalakításának az engedélyezését kérik azzal az indoklással, hogy a város 1850 és 1860 közötti gazdasági fellendülésének megtorpanását megállítsák és a városszépítés eszközeivel segítsék elő a gazdasági élet megélénkülését. Az indítványt, amely elnyerte a magisztrátus előzetes jóváhagyását, a következők írták alá: Flandorffer Ignác, Zettl József, Schuster Károly, Ihász Rezső, Pachhofer Lajos, Hillebrand Vince és *Braun Nándor*. Az 1869-ig hatóságilag jóváhagyott alapszabály nélkül működő egyesületben Braun kezdettől fogva vezető szerepet töltött be. Így például ő írja alá 1865-ben a távollevő Flandorffer elnök helyett azt a beadványt, amelyben az egyesület a városi tanácstól négy fasor (Neuhof–Nándormagaslat, Balfi kapu–Anger, Szt. Mihály kapu–Bécsi kapu, Neuhof–Sörfőzőház–Vasút) létesítésére 350 hársfa és 300 akácfa kiültetésének az engedélyezését kéri. Az utcafásítás az egylet működése során a továbbiakban is nagy hangsúlyt kap, egy 1869. évi jelentés Flandorffer és Braun aláírásával három új fasor telepítéséről, a hiányzó fák pótlásáról és az új uszoda (a későbbi, ma már néhai Kisuszoda) előtti terület fásításáról számol be. Az előbbiekben már említés történt Braun utolsó bizottsági tagságáról, ami azt mutatja, hogy a városszépítés ügyét haláláig szívén viselte.

6. *A konventelnök.* Az általunk tárgyalt időszakban a soproni két nagy felekezetnek, egyházi és világi szervezeteik révén a közösség életére még igen nagy, mondhatni döntő befolyása volt. Láthatjuk ezt többek között például abból is, hogy még a városi közgyűlés tagjait is paritásos alapon külön-külön listákról választották. A konventelnöki tisztség elnyerése tehát a társadalmi megbecsültség igen magas fokát jelentette. Jelentette ezenkívül azt is, hogy e tisztség viselőjének a gazdasági életben is kimagasló eredményei vannak, hiszen a konventelnök a konvent jelentős értékű vagyonáért (városi ingatlanok, nagy kiterjedésű szőlők, kegyes alapítványok) is 355felelősséggel tartozott. Braun a konventelnökséghez vezető út első lépéseként 1853-ban szorgalmazza a konventelnökségnél, hogy a türelmi rendelet alapján torony nélkül épített evangélikus templomhoz építsék fel a már korábban hozott határozat alapján a tornyot. Amikor javaslatát követően beválasztják a toronybizottságba, a maga és felesége nevében 2000,– forintot adományoz az építés céljaira. Ezt a tényt a Harmonia c. soproni újságnak az 1862. májusi toronyavatásról és harangszentelésről szóló beszámolója szerint a torony alapkövében elhelyezett okmány is megörökíti. 1856-ban Artner konventelnök lemondása után a konvent közfelkiáltással Martiny Frigyest, az 1849-ben hivatalából elmozdított városbírót választja elnökké, aki ugyan megköszöni a gesztusértékű választást, de valószínűleg a politikai realitásokat figyelembe véve kijelenti, hogy azt elfogadni nem áll módjában. Az ezt követő választáson 1856. november 24-én a 34 szavazó abszolút többséggel Braunt választja meg a konvent elnökévé. Részlet székfoglalójából: „…hogy tanácskozásainkban a hiteleink szerinti nyíltság együtt jelenjék meg az eltérő, sőt még az ellenkező nézetek is testvéri 356szellemben való elfogadásával és hogy minden konventtag, sőt az egyházközség minden tagja is örömteli készséggel hozza meg azokat az áldozatokat, amelyek közösségünk további kiépítéséhez szükségesek és amelyeket egyházunk, valamint az idők szava kér tőlünk.” Elnöki működésének befejezését minden valószínűség szerint a protestáns egyházak függetlenségét korlátozni kívánó 1859-es császári pátens elutasítása körüli viták okozhatták. Mint a hatalom bizalmát élvező köztisztviselő nem támogathatta a pátenssel szemben országszerte egységesen kialakult és szenvedélyes hangon megnyilvánuló állásfoglalásokat. 1860. március 31-i lemondását a konventjegyzőkönyv szűkszavú megfogalmazása szerint Reisch Eduárd konventtag egy méltatlan hangú felszólalásával indokolta meg ugyan, de az egyháztörténeti háttér ismeretében a kérdéses felszólalás tárgyához kétség nem férhet. Lemondását a konvent kérésére az új egyházközségi szervezet megalakulásáig, amire 1860. szeptember 29-én került sor, felfüggesztette. A konventtel való kapcsolata azonban az elnöki tisztből való távozása után is megmaradt, mert az újjáalakult szervezet kebelén belül létrehozott, öt tagból, egy szőlő- és egy pincefelügyelőből álló szőlő- és pincebizottság vezetőjévé

választották.

7. *Egyletek és vállalkozások.* A gépzene és az elektronikus médiák a társas érintkezést egyre inkább háttérbe szorító korunkban szinte irígykedve gondolhatunk vissza a 120-130 év előtti Sopronra, amikor a később jelentékennyé vált egyesületi élet első csírái megjelentek és a város első közüzemei, pénzintézetei működésüket megkezdték. Kialakult a független, vagyonos és művelt polgári réteg, amelynek ugyanazokat a képviselőit találjuk meg a kulturális és jótékonysági egyesületek vezetői között, mint akik ipari és kereskedelmi vállalkozásokat kezdeményeztek. Ennek a rétegnek volt jellegadó alakja Braun Nándor is. Már 1857-ben tagja a Kaszinónak, 1861-ben részt vesz az ún. újraélesztő gyűlésen és ugyanebben az évben lesz először a választmány tagja. Amikor a ma is álló Kaszinó-épület felépítése céljából részvénytársaság alakul, 15 darab 100,– forint névértékű részvényt jegyez.

Az 1859-ben a templomi zene művelése és a „társas dal élvezete" céljából alakult Dalfüzér (*Liederkranz*) egyletnek 1861 és 1865 között elnöke, majd dísztagja volt. Elnöksége alatt került sor 1863-ban az első országos dalostalálkozóra, amelynek eseményei eléggé ismertek. Ennek egyéves évfordulójára a bécsi Frohsinn dalegylet magyar és német nyelvű feliratos, fehér kelheimi márványból készült táblát adományozott a Dalfüzérnek, amelyet az azóta Daloshegynek nevezett magaslaton emelt obeliszken helyeztek el. A leleplezési ünnepélyre a Széchenyi térről zászló alatt vonultak ki a részt vevők, ott Altdörfer Keresztély karnagy vezényletével magyar nyelven énekelte el a dalárda Kölcsey Himnuszát, amit a közönség hajadonfőtt hallgatott meg. Két avatóbeszéd is elhangzott, Brauné németül, Király J. Pálé magyarul. Az ünnepély délután bécsújhelyi dalosok részvételével a mai Erzsébet-kertben folytatódott. A dalárdák mellett még a gróf Stadion vértesezred zenekara szerepelt, amely többek között Mozart Don Giovannijának a nyitányát is előadta.

Braunnak a gázvilágítás bevezetésében is jelentős szerepe volt. Ott találjuk annak az 1865. május 10-én összeült előkészítő bizottságnak a tagjai között, amely 600 darab 200,– forintos részvény kibocsátásával megalapította Pest, Pozsony, Temesvár és Debrecen után az ország ötödik gázgyárát.

1873. május 13-án tartották meg a Soproni Általános Takarékpénztár alakuló közgyűlését. A 37 tagú választmány névsorában Braun neve is olvasható.

358**8.** *Vagyoni háttér.* A soproni polgárjog elnyerésének évszázadok óta a városi ház, illetve a város határában levő ingatlantulajdon birtoklása volt a feltétele, és egyben az adókivetés alapja is. Az 1734 és 1850 között egységes elvek alapján vezetett telekkönyvek vagy vagyonleírások (*Vermögensbuch*) vonatkozó éveinek adatai alapján pontos képet alkothatunk arról, mikép nőtt Braun Nándor ingatlanvagyona 1828 és 1848 között. 1828-ban, amikor mint szappanfőzőmester elnyerte a polgárjogot, még teljesen vagyontalan volt, csupán az 5,– forintos ún. „Ergänzung"-ot (minimáladó) és az erre eső 2 forint 30 krajcáros „Domestica"-t (községi pótadó) találjuk nevére kiróva. 1844-ben, apja halálának évében már 43 2/3 kapa (Pfund), azaz 3493 n. öl= 12 539 m² szőlő, 206 n.öl telek, egy káposztaföld és egy tehén után fizet 7 forint 35 1/4 krajcár adót. Apjától megörökli azt a várkerületi házat, amelyet az 1805-ben vásárolt 10 000 forintért és 3 napszám rétért. Ebben az akkor 512 sz. házban az 1848. évi népszámlálás szerint a megözvegyült Braun háztartásában vele együtt 7 személy (a kenyerén levő gyermekek és atyafiak 3, szolgálati személyzet 3) élt. Rajtuk kívül a házban volt még négy bérlakás is 11 személlyel. Örökölt továbbá 17 kapa szőlőt, 9 hold szántót, 3 1/2 napszám rétet, 3 gyümölcsöst és 2 káposztaföldet.

1848/49-ben adója és pótadója 111 forint 1 3/4 krajcár. Ekkor már egy ház, 167 2/3 kapa szőlő, 14 hold szántó, 3 1/2 napszám rét, 3 gyümölcsös, 206 n. öl telek, 3 káposztaföld és egy tehén tulajdonosa. 167 3/4

kapa szőlőből 43 3/4-nyit sógorától, illetve hugától, Schillernétől örökölt. Braun ingatlantulajdonának és vagyoni viszonyainak 1850 és 1877 közötti alakulását a könnyebben kutatható feljegyzések hiánya miatt csak nyomokban követhettük. Remélhetőleg Horváth Zoltánnak, akinek a témában adott támogatását itt is megköszönjük, a XIX. századi Sopron vagyonos polgárairól készülő művéből mihamarabb részletesebb tájékozódást nyerhetünk majd.

A legjelentősebb gyarapodást a fent említett időszakban az 1850-ben még Preisz György tulajdonában levő, a mai Rákóczi u. 20., illetve Újteleki u. 43. sz. alatti kétemeletes sarokház megvásárlása jelentette, amely 1847-ben épült Handler József tervei alapján. A vásárlás valószínűleg 1867-ben történhetett, mert ebben az évben Braun felmondta a városnál kihelyezett, összesen 4050 forintra rugó négy kölcsönét és ugyanebben az évben kér épületbővítésre építési engedélyt a szóban forgó házra. Ezzel kapcsolatban megemlítendő, hogy Braun már aránylag korán megkezdte tőkéjének kölcsönök formájában való kihelyezését. A városnak adott első 2000,– forintos kölcsöne 1841-es dátumú. 1854-től többször is előfordul, hogy rövid lejáratra ad kölcsönöket a városnak. 1858-ban kamatjövedelme 1816 o. é. forint és 30 krajcár, ami 6%-os kamatszinten 30 272,– forint tőkének felel meg. Még egy jelentősebb ingatlanszerzés valószínűsíthető, ami Braun életének utolsó éveiben, 1869 és 1877 között történhetett. A Felső Lőver 1. sz. manzardos, palával és bádoggal fedett földszintes villáról van szó, amely az 1869-es kiadású Gassen- und Häuser Schema der königl. Freistadt Oedenburg c. kiadvány szerint Aberth Xavéri Ferenc birtokában volt, de az 1886-os kiadás szerint már özvegy, Braun Zsuzsanna a tulajdonos.

A legtöbb adót fizető egyéni adófizetők évenkénti listáján Braun besorolása élete utolsó négy évében:

1874. 1123,75 2.

1875. 1240,27 4.

1876. 1470,14 4.

1877. 1500,18 5.

359Ez a Braun vagyonosodását mutató számsor azért is figyelemreméltó, mert Braun 1847-ben 49 forint 8 krajcár adójával az ugyanilyen szempont alapján Horváth Zoltán által összeállított lista 34. helyén szerepel. Végezetül pedig álljon itt, hogy az 1876. évi adófőkönyv szerint kivetett 1470 forint 14 krajcár adó milyen tételekből állt:

Földadó:	123,24
Házbéradó:	1045,28
Tőkekamat és jövedelmi adó:	102,00
Ált. jöv. pótadó:	199,62
Összesen:	1470,14

3609. *Összefoglalás.* Reméljük sikerült egy hasznos, városáért, polgártársaiért és egyházáért önzetlenül tevékeny igazi polgár életét nagy vonásokban bemutatni, akinek időskori arcképéről is leolvashatók lelki nemességének vonásai (4. kép). Életének végéről a szűkszavú gyászjelentésen (5. kép) kívül a Sopron c. újság 1877. december 29-i száma a következő sorokban tudósított: „Halálozás: Folyó hó 27-ikén a városi polgárok egyik legelőkelőbb és vagyonosabb tagja, a régi gárda átalán kedvelt alakja, Braun Ferdinand

életének 76-ik évében jobb létre szenderült. Temetése holnap délután lesz. Béke hamvaira!” Síremléke a régi evangélikus temetőből való áthelyezés után a Balfi utcai evangélikus temető XXI. parcellájának 8. sz. sírhelyén áll (6. kép).

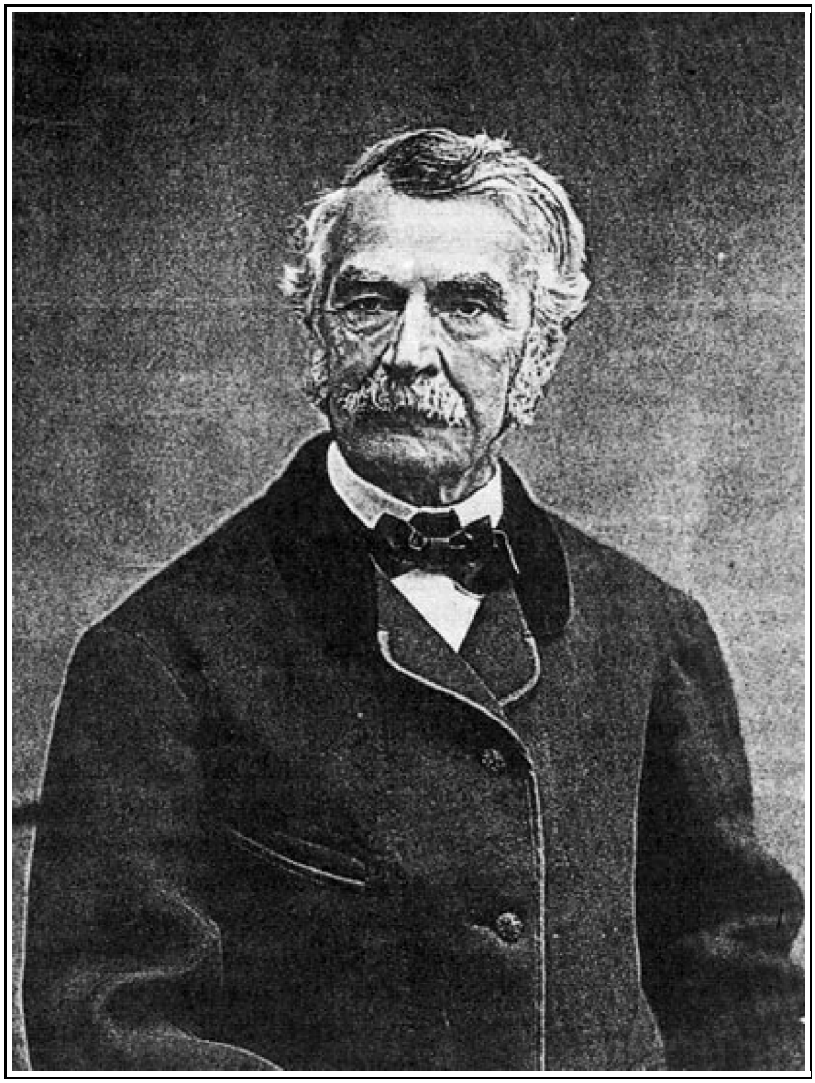

4. Braun Nándor időskori arcképe

6. A Braun család síremléke. Evangélikus temető, XXI/8. dr. Kubinszky Mihály felvétele

Hisszük, hogy nem állunk egyedül azzal a véleményünkkel, hogy a városáért haláláig tevékeny és a ma már alig ismert Braun Nándor emlékének fenntartásáért és újjáélesztéséért indokolt volna egykori lakóházán egy emléktábla elhelyezése és a *Nándor fasor* utcanév visszaállítása[88(89)].

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Dávidházy István: Egy érdemes soproni polgár élete Braun Nándor 1802–1877 / Dávidházy, Stefan: Der Lebensweg eines verdienten Bürgers, Ferdinand Braun 1802–1877.

Dávidházy, Stefan: Der Lebensweg eines verdienten Bürgers, Ferdinand Braun 1802–1877.

Johann Ferdinand Braun wurde als einziger Sohn einer, seit dem Ende des XVII. Jahrhunderts in Ödenburg

ansässigen Handwerkerfamilie am 1.5.1802. geboren. Bis zu seinem 17. Lebensjahr studierte er an dem evangelischen Lyzeum in Ödenburg, nachher trat er in der Seifensieder- und Lichtzieherwerkstatt seines Vaters die Lehre an. Nach verbrachten Wanderjahren war er in der väterlichen Werkstatt tätig, bis er im Jahr 1828 diese Werkstatt übernahm und als Seifensiedermeister auch zum Bürger der Stadt Ödenburg aufgenommen wurde. Während der nachfolgenden Jahre bekleidete er verschiedene Ämter im Vorstand des Seifensiederhandwerks und hat auch ein ansehnliches Vermögen erworben. Im Revolutionsjahr 1848 wurde er zum Mitglied des Stadtrates gewählt und ist trotz der inzwischen eingetretenen mehrmaligen politischen Umwandlungen bis zum Ende seines Lebens Mitglied dieser Körperschaft geblieben, was vor allem als überzeugender Beweis seiner allseits anerkannten Persönlichkeit betrachtet werden kann. Das Gewerberecht trat er im Jahr 1856 zugunsten seines Schwagers ab und lebte seitdem als Privatier, aber keineswegs untätig. Vor allem muß zuerst seine Initiative auf dem Gebiet des Stadtverschönerungswesens hervorgehoben werden, indem er aus eigenen Mitteln den nach ihm genannten Ausflugsort Ferdinandshöhe samt dem dahinführenden Weg herrichten ließ. Als Vorstand des evangelischen Kirchenkonvents hat er, abgesehen von einer Spende von 2000,– Gulden, auch einen maßgeblichen Beitrag zum Gelingen des im Jahr 1862 beendeten Turmbaues geleistet. Er war bis zu seinem Tode ununterbrochen in den führenden Gremien verschiedener gemeinnütziger Gesellschaften und wirtschaftlicher Unternehmen (Gesangverein, Kasinoverein, Stadtverschönerungsverein, Gasfabrik, Sparkassa usw.) tätig und kann alsein ein typischer Vertreter des aufstrebenden Bürgertums des 19. Jahrhunderts gesehen werden, der durch den eigenen Fleiß erreichten Wohlstand aus der Gemeinschaft gegenüber sich verpflichtet fühlt für diese Gemeinschaft uneigennützig zu wirken.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Dávidházy István: Egy érdemes soproni polgár élete Braun Nándor 1802–1877 / Függelék

361Függelék

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Dávidházy István: Egy érdemes soproni polgár élete Braun Nándor 1802–1877 / Függelék / Források

Források

A könnyebb olvashatóság érdekében eltekintettünk a szokásos hivatkozásoktól, és levéltári jelzetfeltüntetésektől. Helyettük a közöltekre vonatkozó különböző levéltári, hírlapi, anyakönyvi, konvent- és céhjegyzőkönyvi, tárgyunkra vonatkozó adatokat és lelőhelyeiket feltüntető 133 cédulát az esetleges későbbi kutatások megkönnyítése céljából „Braun Nándor élete 1802–1877” megjelölés alatt átadtuk a Sopron Városi Levéltárnak.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Dávidházy István: Egy érdemes soproni polgár élete Braun Nándor 1802–1877 / Függelék / Felhasznált irodalom

Felhasznált irodalom

Baumann József: A soproni gázmű története. SSz. 1981, 1–32.

Csatkai Endre: A soproni szappanosok és gyertyamártók története. Sopron, 1942.

Deszkássy Boldizsár: A soproni Kaszinó 100 éve. Sopron, 1944.

Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok. 1535–1848. Bp., 1982.

Heimler Károly: Sopron topográfiája. Sopron, 1936

Müllner, Mathias: Geschichte des evangelischen Gymnasiums in Ödenburg nebst den Denkwürdigkeiten der evang. Gemeinde daselbst. Sopron, 1857.

Thirring Gusztáv: Sopron házai és háztulajdonosai. 1734-től 1939-ig. Sopron, 1941.

Winkler Gábor: Sopron építészete a 19. században. Bp., 1988.

Ziermann, Ludwig: Von Kirche zu Kirche, von Prädigtstätte zu Predigtstätte. Sopron, 1941.

Sz.n.: Zum Gedächtnisse des weil. Herrn Ferdinand Braun. Sopron, 1878.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Dávidházy István: Egy érdemes soproni polgár élete Braun Nándor 1802–1877 / Függelék / A szereplő személyek és Házi-féle irányítószámaik

A szereplő személyek és Házi-féle irányítószámaik

Aberth Xavéri Ferenc 5

Altdörfer Keresztély –

Arnold Antal 176

Artner Lajos 201

Bátky János 427

Bertók Sándor 851

Braun Jakab 1579

Braun András Richárd 1581

Braun János Nándor I. 1583

Braun János Nándor II. 1584

Braun János Nándor III. 1586

Flandorffer Ignác 4838

Handler József 6141

Hillebrand Vince 6480

Ihász Rezső 6858

Kania Nándor 2028

Király J. Pál –

Klauzer Károly –

Krenosz István 2991

Kurz Endre 3133

Lenck Sámuel 7298

Martiny Frigyes 7727

Nehrer Ferenc 8270

Pachhofer Lajos 287

Pottyondy Ágoston –

Preisz György 1649

Proszwimmer Lajos 1718

Reisch Eduárd 8747

Ritter Lipót 8962

Rupprecht János 9121

Schiller Lajos György 9507

Schuster Károly 10043

Schwartz Miklós -

Töppler Sámuel –

Trogmayer Károly 3967

Ullrich Károly –

Walheim József 11171

Zettl József 11932

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Askercz Éva: Id. Storno Ferenc pályakezdő éveinek bécsi kapcsolatai

362Askercz Éva: Id. Storno Ferenc pályakezdő éveinek bécsi kapcsolatai

1. A magyarországi historizmus jellegzetes alakja idősebb Storno Ferenc, aki az 1860-as évektől a század végéig számos jelentős középkori templom építészeti restaurátora volt a történeti Magyarország területén. Többek között Sopron, Pannonhalma, Garamszentbenedek, Szepesváralja, Besztercebánya, Nyitra, Körmöcbánya és Nagyvárad középkori templomait restaurálta, az épületek helyreállítása mellett azok festését és berendezését, néha felszereléseinek tervezését is maga végezte. E munkák értékelése csak részben történt meg. Storno restaurátortevékenységét némi homály fedi és félreértések övezik. Ez részben azzal magyarázható, hogy a középkor kutatói fenntartással és ellenszenvvel viseltettek a historizmus szellemében fogant építészeti beavatkozásokkal szemben, és ez az ellenszenv természetesen kiterjedt azok művelőire is. Ennek következményeként nem nagyon érdeklődtek a Storno-család birtokában lévő dokumentumok iránt, a család pedig, érezve az elődök munkái iránt érzett ellenszenvet, bizonyos mértékig el is zárta azokat a kutatók elől. A historizmus kutatása következtében ez a szemlélet megváltozott, és ma abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a Storno-család tevékenységére vonatkozó igen jelentős dokumentumanyag, a restaurált épületek felmérési, átalakítási, díszítmény-, valamint berendezési tervei a Soproni Múzeum tulajdonába kerülve, hozzáférhetővé váltak e terület kutatói számára. Az elmúlt években ezt a gazdag, több nemzedék munkáira vonatkozó dokumentumanyagot rendeztük, és ezúton is szeretnénk a kutatók, immár nemcsak az egyes középkori templomok mai helyreállítóinak, hanem a historizmus korát kutató kollégáknak is figyelmébe ajánlani. Elég ritkán adódik lehetőség arra, hogy együtt találjuk egy középkori templom felmérési rajzaitól a beavatkozások és kiegészítések dokumentumain át az új tervek, az oltárok, üvegablakok, templomi berendezések és új felszerelések kiviteli rajzait is.

Mindezeket a dokumentumokat kiegészítik idősebb és ifjabb Storno Ferenc vázlatkönyvei, amelyekben számos, mára már elpusztult, vagy átalakított középkori épület, vagy épületrészlet eredeti, helyszínen készített rajzát találhatjuk. E rajzok a történeti Magyarország mellett Ausztria és Bajorország emlékeiről is tartalmaznak hasonló érdekes adatokat.

2. Ezen ajánlás után néhány szót szólnom kell idősebb Storno Ferencről. Storno a múlt század közepén 1845-ben érkezett Sopronba, ahol kéményseprőként dolgozott. Véletlenek sora vezette oda, hogy a Kismartonban született, de Bajorországban nevelkedett mester megtelepedett Sopronban. Habár már ifjúkorában is tehetségesen rajzolt, szegénysége miatt nem képezhette magát, így azt tervezte, hogy amint elegendő pénzt keresett tanult mesterségével, a Bécsi Akadémiára megy festészetet tanulni. Sorsa azonban másképp alakult.

Sörös és vizeskancsó terve (Gewerbe Kunstblatt 1859)

Levestál és teakanna terve (Gewerbe Kunstblatt 1859)

364Sohasem iratkozhatott be a Bécsi Akadémiára, pályakezdésének legfontosabb szakasza mégis Bécshez kapcsolja, azokhoz a személyekhez, akik révén első bécsi megrendeléseit kapta, rajzolás és tervezés, ahogy ő nevezte „művészi munka” területén.

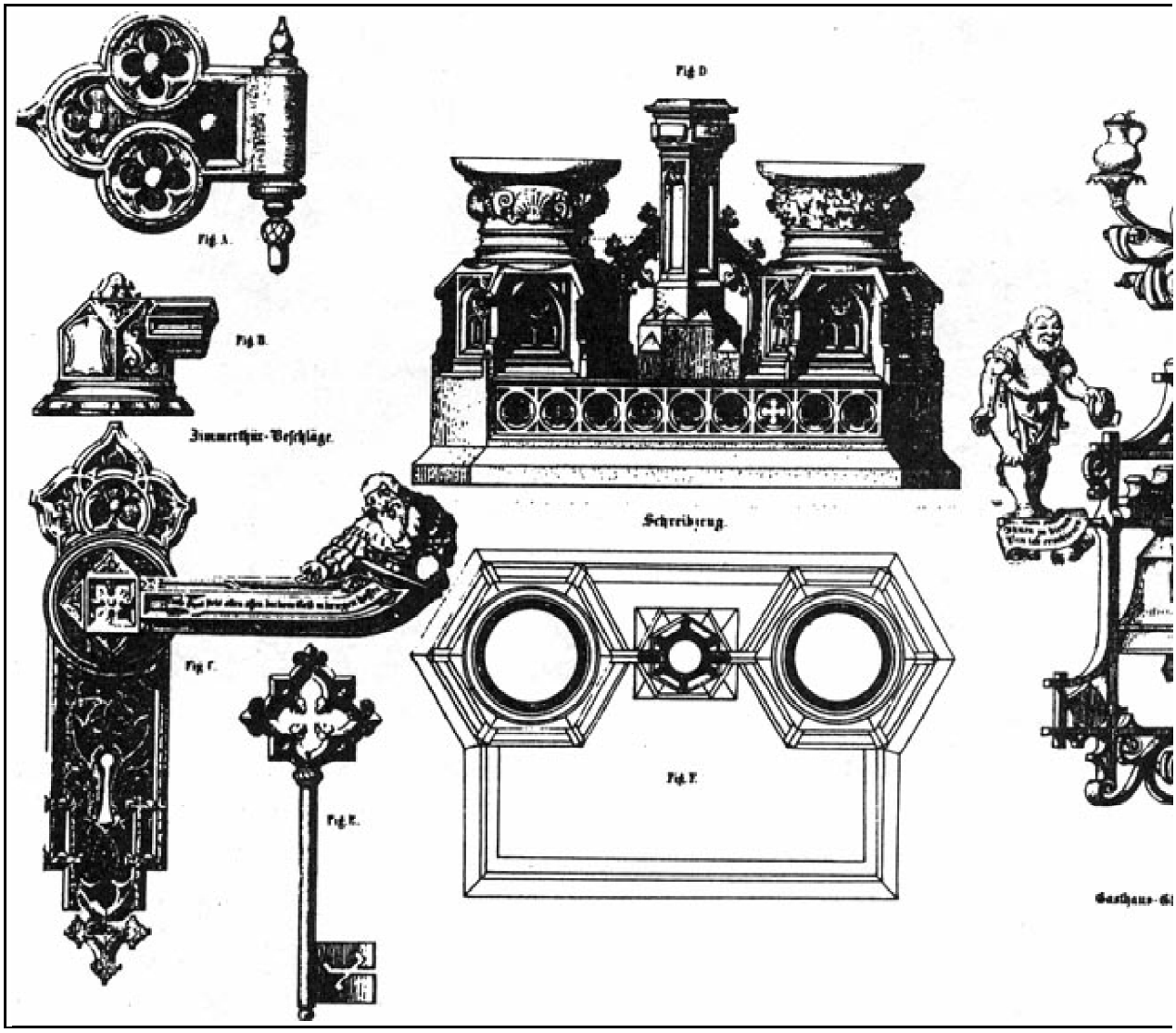

Ajtóveretek, tintatartó, kapucsengő terve (Gewerbe Kunstblatt 1859)

Egy pártfogója ajánlotta Stornót Friedrich Amerling festőművész figyelmébe 1853-ban. Amerling, aki maga is szegény körülmények között nőtt föl és önerejéből lett elismert festőművész, azonnal pártfogásba vette a tehetségesnek ítélt kéményseprőt. Biztató szavai, melyeket Stornóhoz írt leveleiből ismerünk, rendkívül sokat jelentettek a többre vágyó kéményseprőnek. De ami ennél is fontosabb, Amerling megismertette őt barátaival és megrendeléseket szerzett számára. Így kerülhetett kapcsolatba Storno August Ferdinand Brauner gróffal, a grafeneggi kastély tulajdonosával, aki előbb Amerlingen keresztül rendelt tőle terveket, majd személyesen is, miután azok megnyerték tetszését.

Az első megrendelés egy kehely volt, amelyet Szent Ruprecht életéből vett jelenetek díszítettek.

Ezután grafeneggi kastélyába rendelt gótikus csillárt, valamint egy napórát, amelynek témája: hazatérés a vadászatról, XVI. századi stílusban. A Szent Ruprecht jelenetekkel díszített kehelyről semmit sem tudunk, de a napórához készített rajz és akvarell vázlat megvan gyűjteményünkben, s a levelezésekből tudjuk, hogy

e ma már elpusztult napórát Storno meg is festette Grafeneggben. A napórát díszítő jelenetet, melyet a gróffal való stílusegyeztetések után festett meg, később más munkáján is 365felhasználta. A sikeres együttműködést több hasonló követte. Birtokunkban van tíz akvarell vázlat, színpadképek tervei a grafeneggi kastély színháza számára. E színpadképek főúri és falusi enteriőröket, falut és gótikus várost, valamint tájat ábrázolnak. Tudjuk, megtervezte a színpad függönyét is, sőt felesége meg is varrta azt, de ennek terveit nem ismerjük. A Brauner gróffal való ismeretség nemcsak e megrendelések miatt volt fontos Storno számára, hanem azért is, mert grafeneggi tartózkodása alkalmával olyan szobrászokkal, építészekkel és iparosokkal ismerkedett meg, akikkel később együtt dolgozott. Többek között Josef Cesar, Franz Schönthaler szobrászok, David Hollenbach bronzöntő, és Leopold Ernst építész voltak azok, akikkel kapcsolódó későbbi munkái innen eredeztethetők.

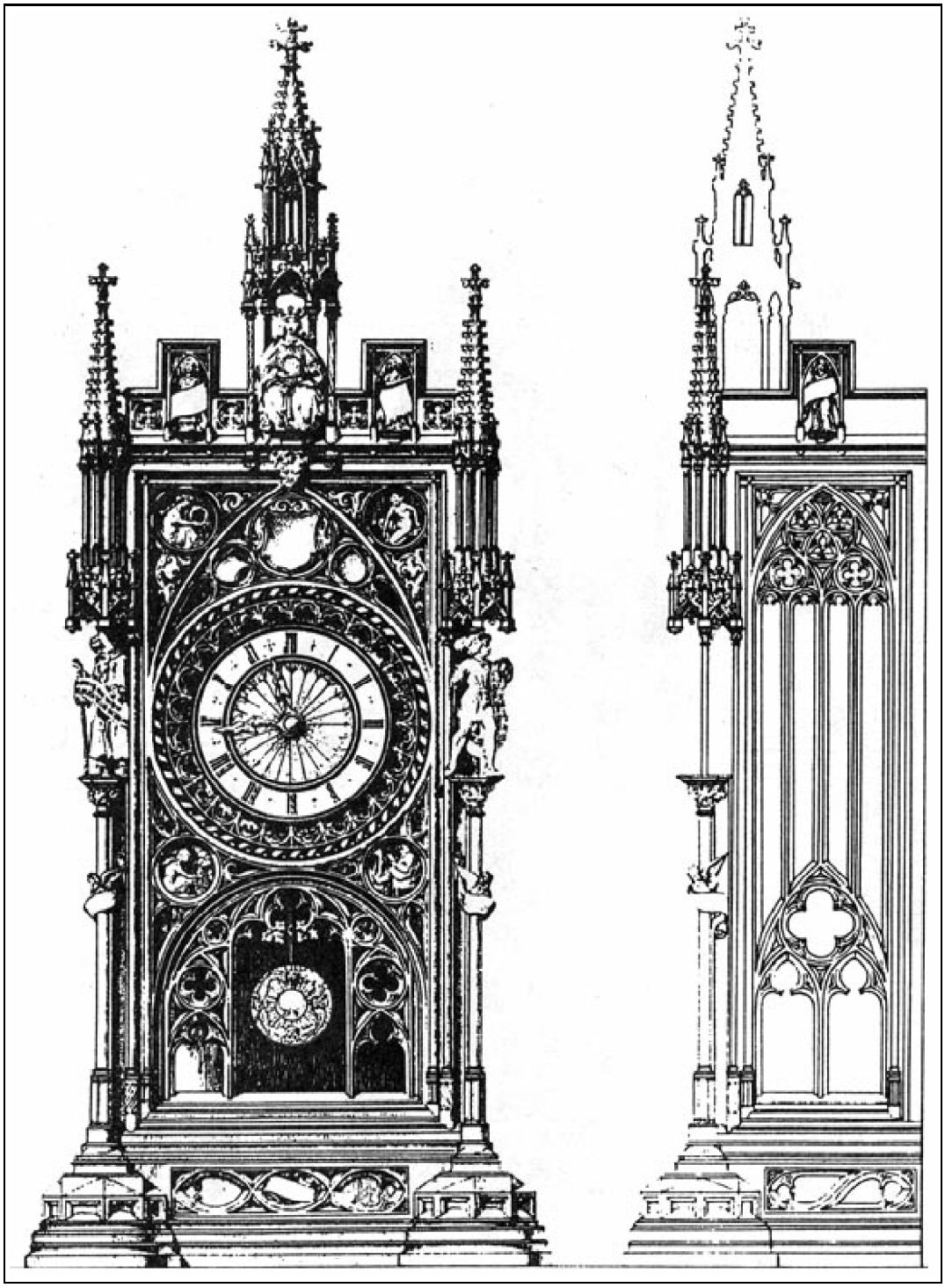

Óra terve (Gewerbe Kunstblatt 1859)

Leopold Ernst nemcsak mint a grafeneggi kastély építésze, hanem mint Amerling barátja is pártolta Stornót. A Stephansdom Dombaumeistereként, és mint 366várostervező lebontásra ítélt városrészletek és

egyéb építészeti emlékek lerajzolásával bízta meg őt. Storno feljegyzéseiből tudjuk, hogy lerajzolta a Minorita templomot, középkori kórusszékeket Kolsterneuburgban, és különféle berendezési tárgyakat a laxenburgi kastélyban. E munkákat nem ismerjük, de nyilván ezeknek köszönhető, hogy Storno ismertetést és rajzokat küld a „Mitteilungen der K. K. Central Comission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale" számára soproni és mattersburgi középkori emlékoszlopokról, s hogy a Central Comission 1857-ben Correspondentté nevezi ki. Ennek tudható be, hogy első komolyabb munkáját, a soproni Szent Mihály-templom restaurálásának és berendezésének terveit a Central Comissionhoz nyújtotta be jóváhagyásra. Feltételezhetjük azt is, hogy fenti tevékenységét ismerve, kezdte el Ipolyi Arnold és Rómer Flóris, mint gyakorlott rajzolót foglalkoztatni, a magyarországi műemléki kutatások megindulásakor. Ezért küldték előbb a Muraköz, 367majd Erdély régiségeinek számbavételére és lerajzolására 1867-ben és 1869-ben is. Ezekről készített írásbeli jelentései megjelentek az Archaelológiai Értesítőben, rajzai megtalálhatók gyűjteményünkben.

Ezek a feladatok, valamint a Leopold Ernsttel és Friedrich Schmidttel való együttműködés orientálták Stornót későbbi munkái, az építészeti restaurálás tekintetében, s joggal feltételezhetjük, hogy nemcsak a dolgok lerajzolása, de ezen építészek szemléletének megismerése is befolyásolta tevékenységét.

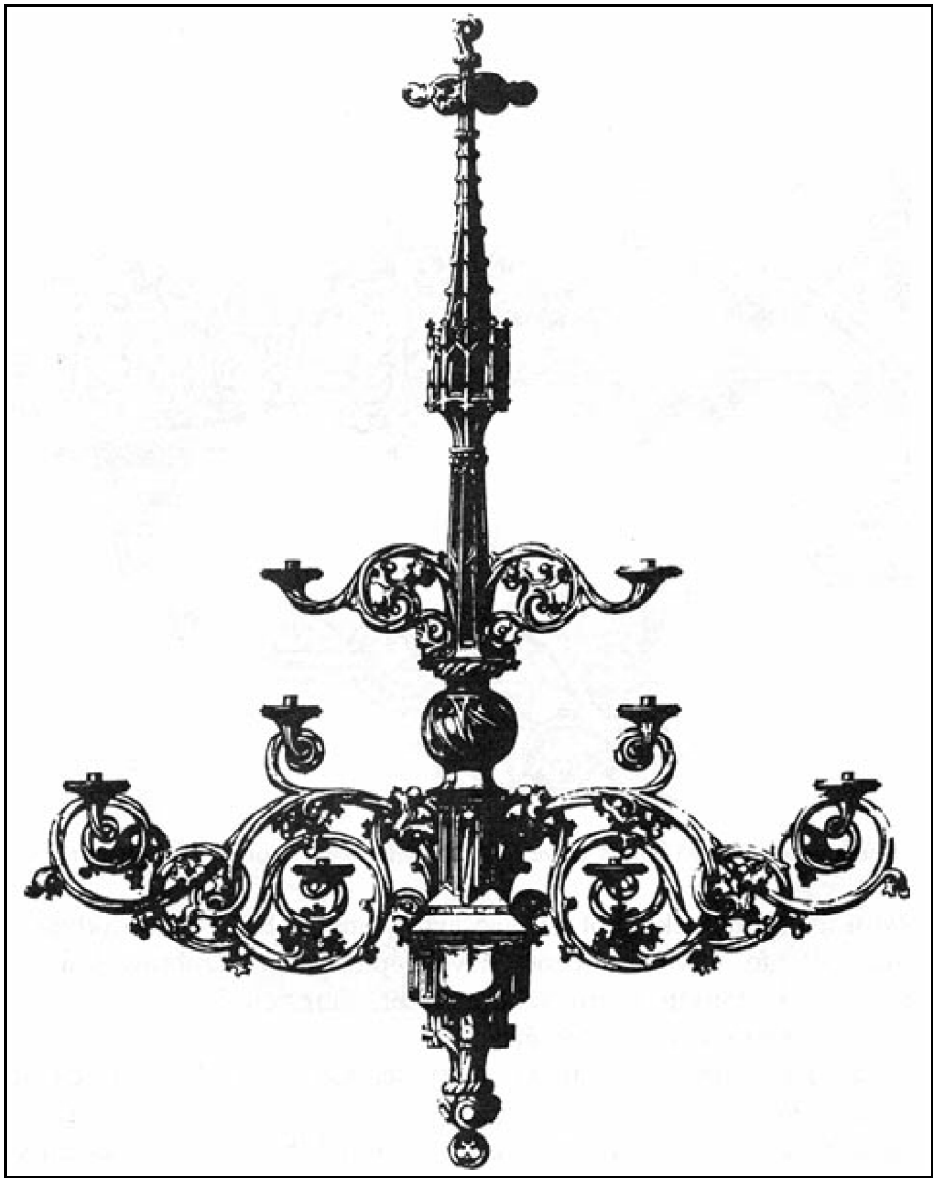

Csillár terve David Hollenbach bronzöntő számára

Visszatérve Brauner gróffal való kapcsolatára, el kell mondanunk, hogy ez az ismeretség még egy területen vált fontosság Storno számára, mégpedig a tárgyak tervezése tekintetében. Brauner egyike volt azoknak a személyiségeknek, akik nagyon sokat tettek az osztrák iparművészet felvirágoztatásáért. Nemcsak azáltal, hogy sok embert foglalkoztatott grafeneggi s bécsi kastélyainkat historizáló átépítésekor és 368berendezésekor, de alapító tagja volt a Niederösterreichischer Gewerbe Verein-nek is, és egyik szorgalmazója a társaság lapja, a Gewerbe Kunstblatt kiadásának. Feltehető, hogy az ő ajánlására történhetett, hogy a lap foglalkoztatta Stornót, mint a címlap tervezőjét és illusztrátorát. A Gewerbe Kunstblatt, amelynek mindössze két évfolyama jelent meg, 1859-ben és 1862-ben, végül is Storno címlapjával látott napvilágot, s az évfolyamonkénti 24 műmellékletből az első évfolyamban 14, a másodikban 5 tervet Storno alkotott. A lap tervezői között neves építészeket, szobrászokat találunk:

Leopold Ernst, Teodor Hansen, Franz Sckhönthaler, Heinrich Ferstel és mások között megtisztelő volt Storno számára a jelenlét.

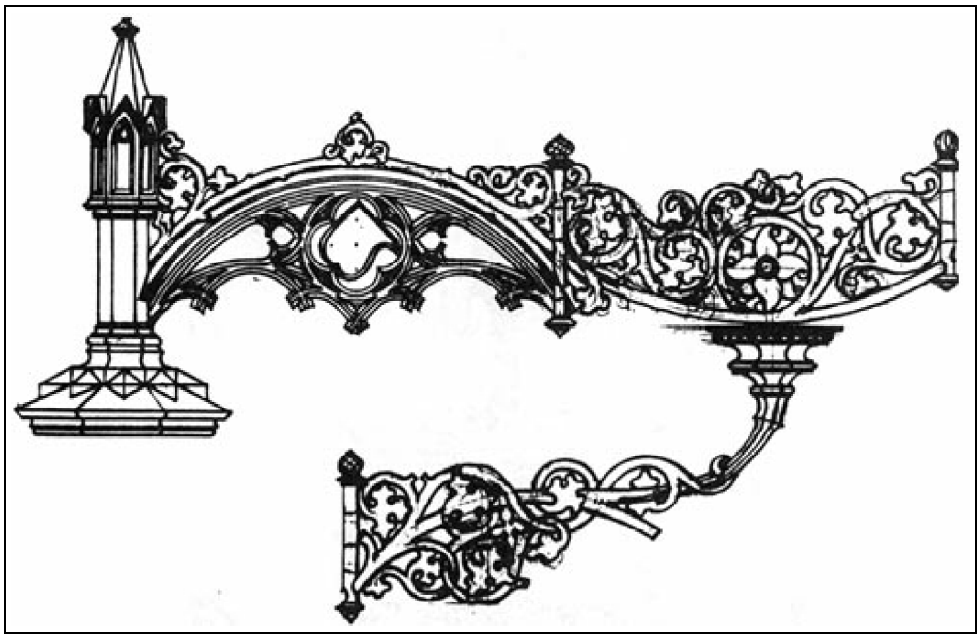

Kihúzható (csuklós) lámpa terve David Hollenbach bronzöntő számára

A lapot azzal a szándékkal adták ki, hogy segítsen megtalálni az osztrák ipar korszerűsítésének helyes útját. A másokétól eltérő, egyedi nemzeti stílus kialakításában a múlt felidézése, a természeti motívumok helyes alkalmazása volt az a cél, amely felé orientálni akarták az iparosokat, és ehhez nyújtottak példát különböző használati eszközök terveinek közlésével. Az építészek és különféle művészek által rajzolt tervek mellékletéül írott magyarázatokat közöltek, amelyekben ajánlatot tettek a tárgyak anyagára, kivitelezésére vonatkozóan is. Ismertettek régi technikai eljárásokat éppúgy, mint moderneket. Az első évfolyamban közreadott tervek 90%-a gótizáló stílusú, azidőtájt ugyanis ebben a történeti korban vélték megtalálni nemzeti stílusuk gyökereit. A második évfolyamban már változásokat figyelhetünk meg, a neogót tárgyak mellett megjelennek a neoreneszánsz tárgytervek is. A XIX. század közepét egyfajta stílispluralizmus jellemezte, még nem dőlt el az a kérdés, mely korszak lesz a nemzeti stílus kialakításának legfőbb forrása.

369A gotizálás a stíluskeresésben viszonylag rövid szakasznak tekinthető – legalábbis az iparművészet tekintetében – s ehhez, amint a Storno-hagyatékban őrzött és publikált tervek is mutatják, mesterünk kiválóan értett, jó stílusérzékkel bírt. A Gewerbe Kunstblatt műlapjainak terveiből kitűnik: alkotóik szemmel láthatóan törekedtek arra, hogy a használati eszközök minél gazdagabb példatárát mutassák be az iparosoknak.

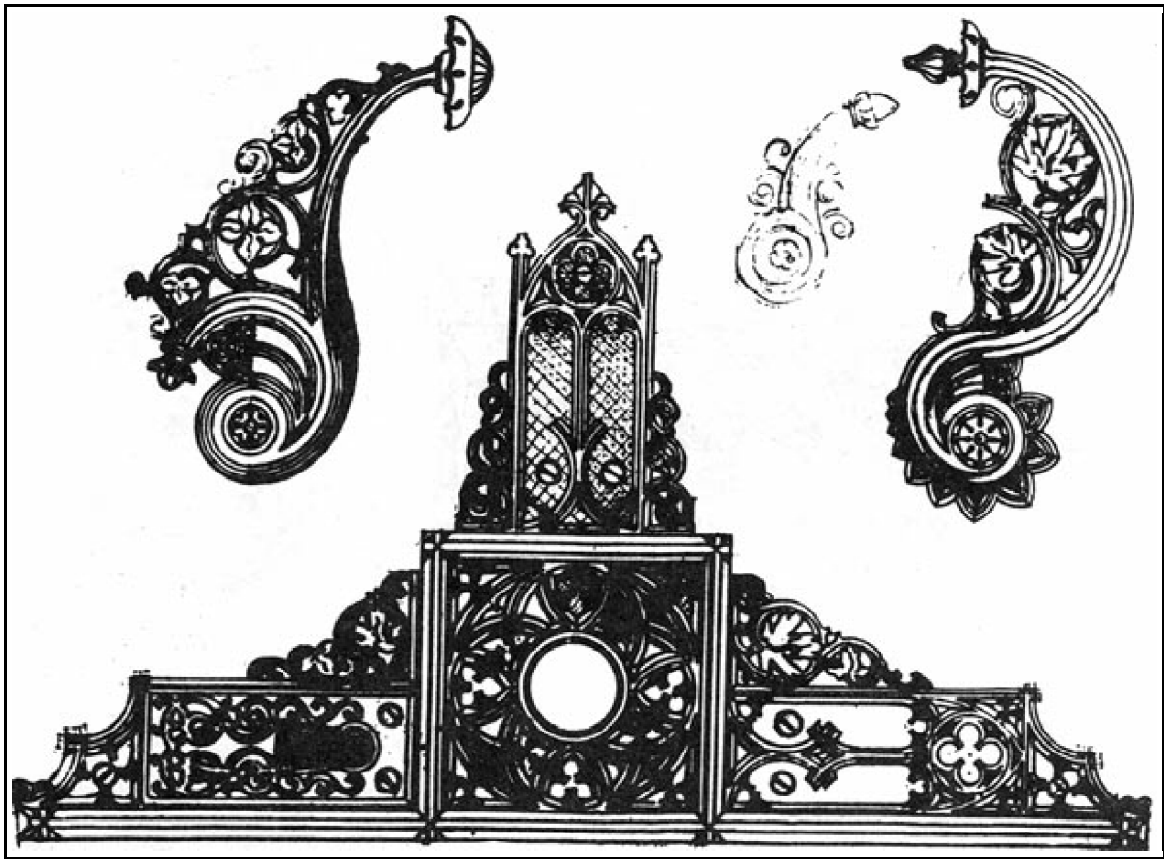

Kulcscímke és kilincs terve David Hollenbach bronzöntő számára

Így terveztek sörös- és vizeskancsót, pipát, evőeszközt, csillárt, tapétamustrát, ajtóvereteket, kapuharangot épp úgy, mint templomi edényeket, füstölőt, monstranciát, vagy oltárt, bútorokat, mennyezeteket, kályhákat és még sok apró használati tárgyat, a fidibusztartótól az öntözőkannáig.

Ezek a tárgyak nem voltak, többnyire nem is lehettek másolatai originál középkoriaknak. A tervek éppen azt kívánták megmutatni: hogyan kell a múlt század közepének legkülönfélébb használati tárgyait „visszaálmodni" a gótikus időszakba. A 370tárgyak díszítésében sok az építészeti motívum. Ahol a tárgy tektonikája megengedi, egy szekrény sarkain, székek támláin, kandallók, kályhák sarkain, párkányain, állványok és csillárok nyelein kis gótikus fiatornyok jelennek meg. Ugyanakkor az edények, bútorok testén, általában véve a síkfelületeken áttört mérműves szalagdíszeket, gótikus kúszóleveleket találunk díszítményként. A díszek többnyire a késő gótika bonyolult mérmű- és indadíszeit idézik, gyakran összekapcsolva ezeket más természeti motívumokkal. Ha megnézzük az egyes terveket, egész különös díszítőegyütteseket fedezhetünk fel. Storno egyik vizeskancsótervén például gótikus mérmű-sort, delfinekből alakított szalagdíszt találunk, az edény kiöntőcsőre hal formájú, füle pedig leveles ág. Kedvenc tárgyam egy olyan levesestál, amelynek talpán széles mérműves díszítés található, derekán leveszöldségekből összeállított fríz 371fut körbe, fogói ökörfejek, tetején szárnyasok figurái állnak. Storno a zöldségsorba mondatszalagon írást foglal:

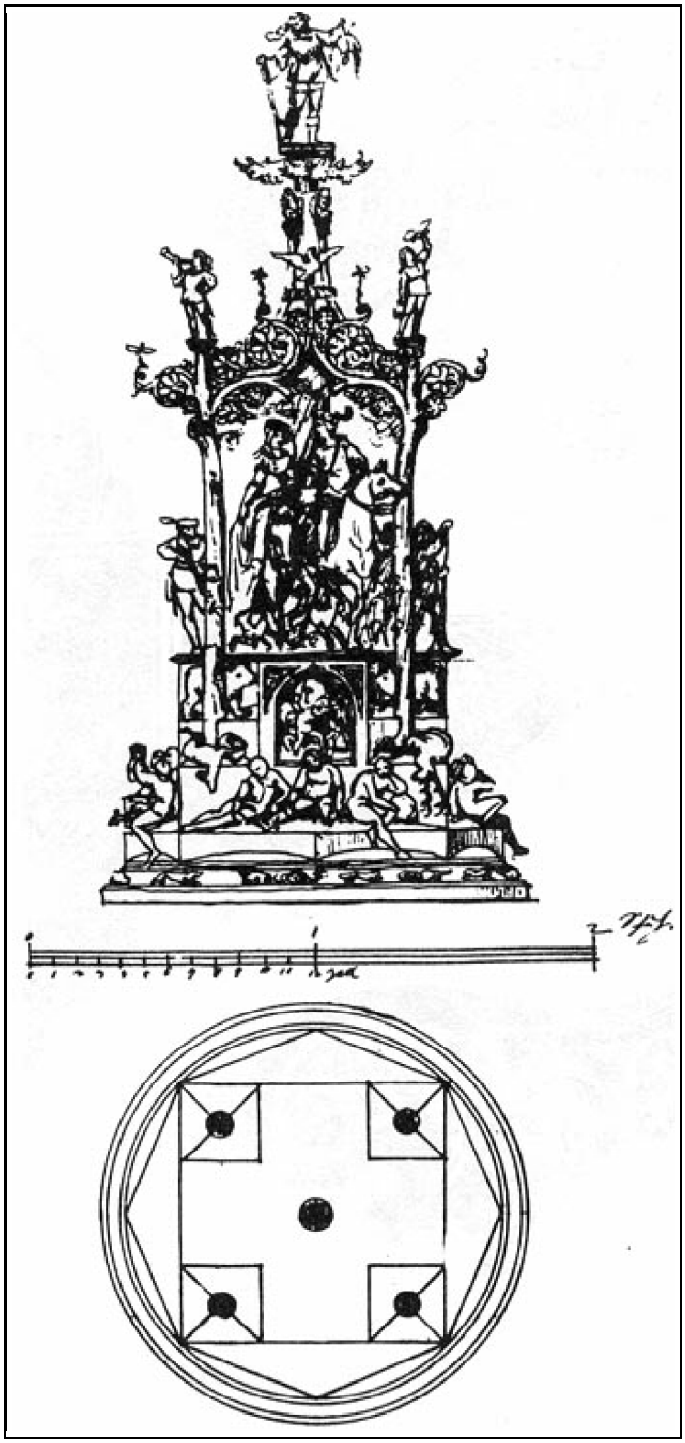

Asztaldísz tervrajza Lipót főherceg számára 1858

„Wer lang ißt Suppe wird gewiss alt, Iß hundert
Jahr Suppe, so stirbst du nicht bald.”

E „beszédes” tárgy a húsleves kellékein túl némi népi bölcsességet is felvonultatva, jól közvetíti a historizmus naiv népiességét.

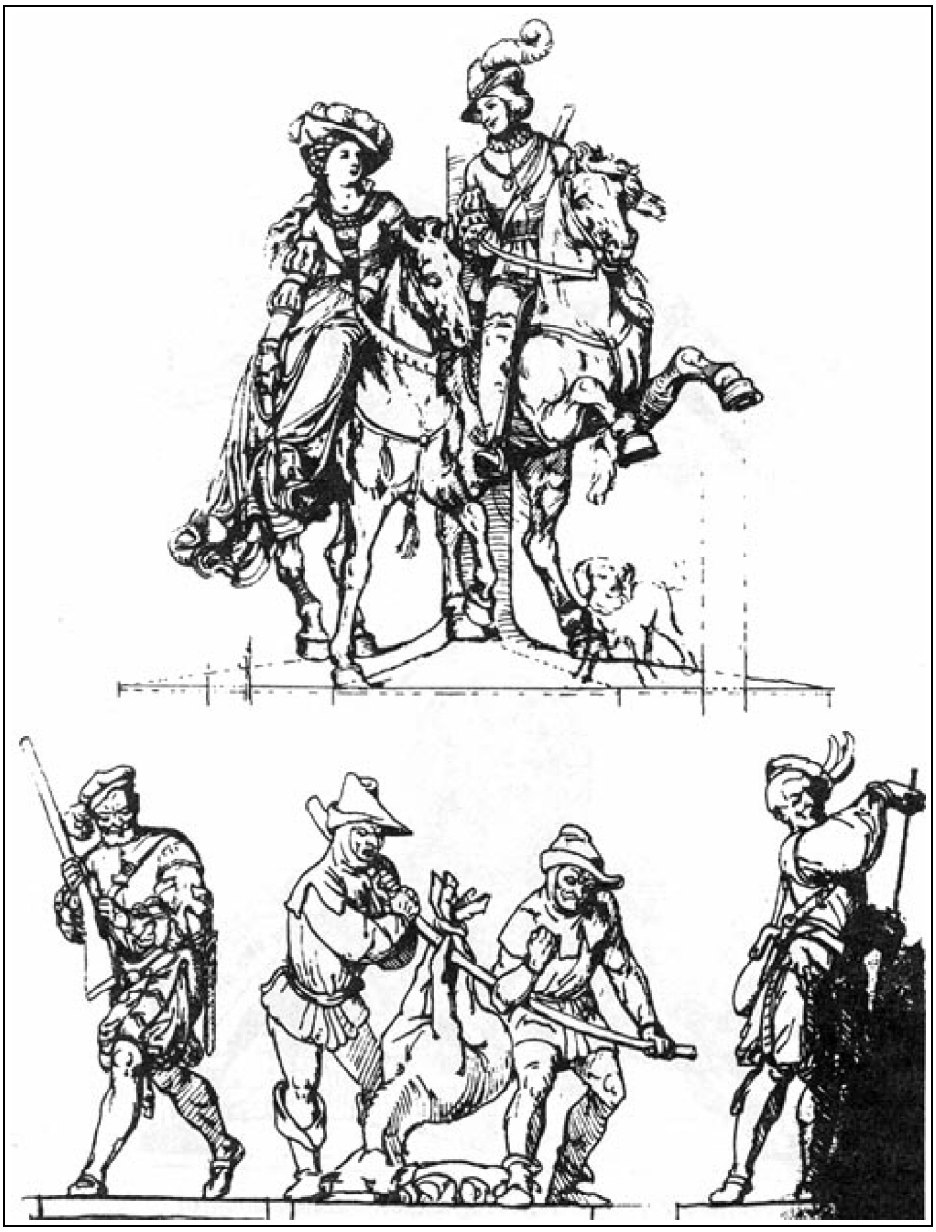

Részletrajz a Lipót főherceg asztaldíszéről

3. E korszakot a historizmus iparművészetének kutatói romantikus historizmusnak nevezik, nemcsak a jól érzékelhető múltba fordulás, de a tervezett tárgyak naiv népiessége és sajátos természetelvűsége alapján is. Ez a fajta naiv népiesség természetesen nincs jelen a szakrális tárgyak tervein, ott valóságos példák vezetik a tervezőt, a díszítések rendje és világa pedig sokkal kötöttebb, mint a „kitalálandó” használati tárgyak esetében volt.

372A Gewerbe Kunstblatt számára Storno mintegy ötven tervet készített, ezek többsége a folyóirat kiadási nehézségei miatt azonban sohasem jelenhetett meg. Azt mindenképpen el kell mondanunk, hogy tervei szemléletben, és a megrajzolás minőségében nem maradtak el az építészek terveitől, ha pedig a gótikus ornamentumok és építészeti motívumok változatosságát tekintjük, akkor valami egészen különös, a középkorhoz és a gótikához való kötődést, érzéket figyelhetünk meg munkáin.

Említettük már, hogy Storno valószínűleg Grafeneggben ismerkedett meg David Hollenbach bronzöntővel, akivel, annak haláláig, szoros munkakapcsolatban állt. A hagyatékban föllelhető mintegy negyven rajz és Hollenbach levelei tanúskodnak erről. Hollenbachnak elsősorban bronzból való tárgyakat, csillárokat, falilámpákat, gyertyatartókat és kandelábereket tervezett, de tervezett kandallóhoz tartozó 373tűzszerszámokat, ajtóvereteket és asztali készleteket is, túlnyomórészt gótikus stílusban. Hollenbach a negyvenes években nyitotta meg bronzöntő műhelyét, amely templomi bronzáruk mellett világiakat is forgalmazott, s melynek sikeréről számos fontos épület, Grefenegg, Hernstein, több bécsi palota és az operaház bronztárgyai tanúskodnak. Hollenbach mindig pontos megrendeléseket közvetített Stornónak. Leveleiből tudjuk, hogy Schwarzenberg hercegné számára például gotizáló bronz ajtóvereteket és gazdagon díszített lámpákat rendelt Stornótól, melyek rajzai szintén birtokunkban vannak.

Hollenbachnak köszönhette egyik legnagyobb megrendelését is, egy Lipót főhercegnek szánt asztaldísz tervezését. Az asztaldísz ma is megvan a hersteini kastélyban, tervrajzai és koronázó alakjának bronzszobra pedig gyűjteményünkben található. Ez a száztíz centiméter magas aranyozott bronz műtárgy, amely XVI. századi stílusban készült, „hazatérés a vadászatról” témát ábrázol. Kerek talapzaton, oszlopokon nyugvó baldachin alatt egy vadászatról hazatérő lovas pár található, mellettük elejtett vadakat cipelő szolgák. A baldachin tetején apródok állnak. Az asztaldísz koronázó alakja kezében puskát és fajdkakast tartó vadászt ábrázol, a talapzaton pedig négy csoportban evő, ivó, alvó vadászok humoros figurái láthatók. Storno rajzai alapján Josef Cesar mintázta meg és David Hollenbach öntötte bronzba az asztaldíszt. Ez a pompás műtárgy nagy sikert hozott Stornónak ezekben az években, mégsem jelentett elég publicitást, mivel Lipót főherceg – mint Storno panaszolja – szinte elzárta hersteini kastélyában.

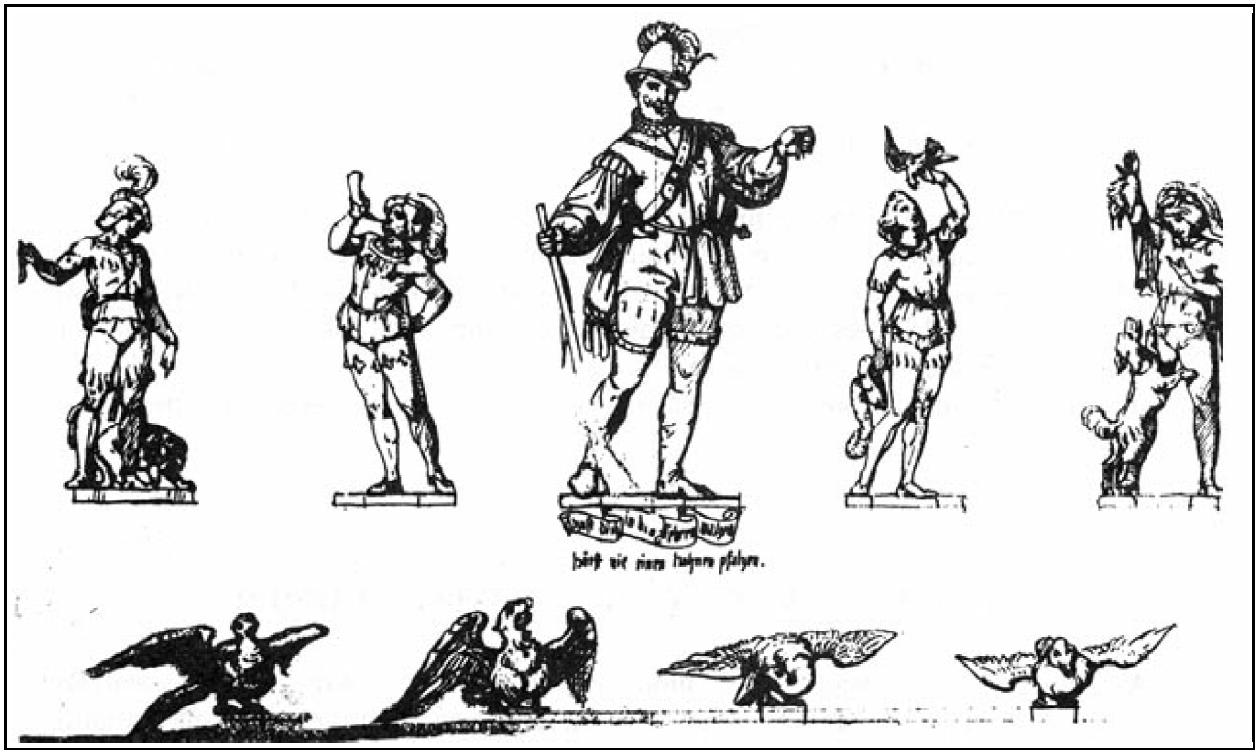

Részletrajz a Lipót főherceg asztaldíszéről

A megjelent és megvalósult tárgytervek eredményeként 1865-ben a Museum für Kunst und Industrie Correspondentté választja Stornót. A múzeummal való együttműködéséről számos hír jelent meg a múzeum lapjában. A Mitteilungen des K. 374K. Museums für Kunst und Industrie többször tudósít arról, hogy Storno rajzokat, terveket, modelleket ajándékoz a múzeumnak, melyeket az be is mutat kiállításain. E művekről csak annyit tudunk, hogy gótikus stílusúak voltak, és Storno különféle munkáihoz készült tervek és modellek lehettek.

Ezekben az években kapcsolatba került több bécsi kiadóval is, akiknél versillusztrációkat, egyházi témájú füzeteket, okleveleket jelentetett meg, amelyek díszítményei ugyancsak gótikus motívumokból álltak.

4. Összefoglalóan meg kell állapítanunk, hogy ezek a bécsi kapcsolatok indították el Stornót restaurátori pályáján, ezek voltak tanulóévei. A Bécsben szerzett gyakorlat, a megrendelőinek szemléletét tükröző utasítások sokat formáltak az ő szemléletén és magatartásán is.

Ezek a tapasztalatok, az itt tanultak vezettek ahhoz, hogy az itthoni műemlékeket előbb csak lerajzoló, felmérő tevékenységből komoly restaurátori gyakorlat bontakozhassék ki. A gotizáló tárgyak tervezése is jó iskolának bizonyult számára akkor, amikor az 1870-es évektől restaurált templomainak oltárait, üvegablakait, berendezési és felszerelési terveit készítette.

[Előadás a historizmus kutatásával foglalkozó magyar–osztrák műemléki konferencián (1944. ápr. 27.)]

A Soproni Városszépítő Egyesület tagjai

Az Egyesület alapításának 125. jubileumi évében, az utókor részére bizonyára érdekes és hasznos történeti dokumentum szerkesztése céljából, közzétesszük tagjainak névsorát, ahogy ezt mindenkivel előre közöltük ezévi beszámoló körlevelünkben.

Különválasztottuk a Sopronban és a városon kívül lakókat. Nem közöljük a lakcímeket, mert erre nem kértünk felhatalmazást. Noha az alapszabály szerint a tagdíj késedelmes befizetésével a tagság megszűnik, az elöljáróban vázolt történeti értékű rögzítés céljából ehhez itt nem tartottuk magunkat és mindazokat szerepeltetjük, akik 1992-ben, 1993-ban vagy 1994-ben tagdíjukat befizették. Ugyancsak szerepeltetjük azok nevét is, akik ez időben tagjaink sorában voltak, de sajnálatosképen elhunytak. Az ő nevük mellett ezt a szomorú körülményt kegyeletesen kereszttel jelöltük.

A névsor összeállításáért a szerkesztőség köszönetet mond dr. Tuskó Lászlónénak. A névsort 1994. július 31-vel zártuk.

Mindazokat, akiknek neve valamilyen ok folytán kimaradt volna, kérjük, hogy jelentkezzenek, mert a következő számban pótlólag közzétesszük.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / A Soproni Városszépítő Egyesület tagjai / 1. Sopronban élő tagjaink:

1. Sopronban élő tagjaink:

Adorján Attila

Adorján Attiláné

Agg Pál

Alpár Gejza

Dr. Andik Györgyi dr. Majorné

Andor Károly

Ábrahám Kálmán

Dr. Ádám Antal

Baján László

Bajánné Boér Ilona

Baján Mónika

Bakonyi Árpád

Bakonyi Gáborné

Bakó Erzsébet

Balázs Endréné

Balázs Sándorné

Balla Gyuláné

Balássy Miklós

375Balogh Ferencné

Dr. Balogh Lászlóné

Dr. Barabits Elemér

Baranyai László

Baráth Zoltán

Baumann József

Bánhegyi Endréné

Dr. Bánhegyi József

Dr. Bartha Dénes

Beke Lászlóné

Bella Ernő

Bella Ferenc

Berecné Knittel Ágnes

Bertha Árpád

Dr. Bertha László

Berényi Éva

Bertalan Éva

Bertalan István

Dr. Bertha György

Dr. Bodrogi Nándor

† Bognár Dezső

Bognár Dezsőné

Bokor Károly

Bokor Károlyné

Boór Ferencné

Boros Kálmán

Boros László

Borilich Edéné

Botár Antal

Böjti Rozália

Böhm Tiborné

Bieber Istvánné

Buth Cecilia

Cmarits János

Cmarits Margit

Dr. Czencz Sándorné

Dr. Czike Albert

Dr. Cziráki Józsefné

Dr. Czuczor Huba

Czuczor Hubáné

Czuczor Huba

Czuczor Attila

Dr. Csapody István

Dr. Cser József

Dr. Cser Józsefné

Csermelyiné Telekesi Rozália

Dr. Csesznyák Elemér

Csete Lajos

Csizmadia Gabriella

Csonka Tivadarné

Csulak Sándorné

Csupor Károly

Dávidházy István

Dávidházy Istvánné

Derdák Kálmán

Dobovánszky Lajos

özv. Dollmayer Károlyné

Dr. Domjánné Molnár Judit

Dr. Domonkos Ottó

Dr. Domonkos Ottóné

Dömötöri László

Dömötör Antal László

Dömötör Gyula

Dorogi Mária

Drázsnyák István

Dr. Eper Tivadar

Dr. Erdély Sándor

Erdősi Anna

Erdősi Vince

Farkas Imre

Fejér Zoltán

Fekete Angéla

Fekete Vilmos

Ferenczi Zsuzsanna

Dr. Firbás Oszkár

Fleischhacker Imre

Finta Béla

Fodor Béla

Fodróczy Ernőné

Földvári Attila

Dr. Friedrich Károly

Dr. Friedrich Károlyné

Dr. Friedrich András

Dr. Friedrich Andrásné

Dr. Friedrich Károly

Özv. Friedrich Rezsőné

Dr. Galgóczy László

Dr. Gál János

Gárdai Gábor

Dr. Gasztonyi Károlyné

Gátas János

Özv. Gecseg Jenőné

Geisz László

Gellai István

Gerezdes Péterné

Ghiczy Lászlóné

Ghiczy Erzsébet

Ghiczy Ernő

Giczi Kurt

Giczy János

Giefing József

Dr. Gimesi Szabolcs

Glász Mihályné

Goger Optika, Szalay Ákos

Godavszky Ottóné

Godavszky Tamásné

Gollnhofer Sándor

Gollnhofer Sándorné

Gollnhofer Gábor

Gollnhofer Péter

Dr. Gombay Hugóné

Gombay Károly

Gombocz Károly

Dr. Gömöri János

Özv. Göschl Nándorné

Gréger Ferenc

Dr. Grubits János

Gruber József

Gruber Józsefné

Dr. Grüll Tibor

Gubacsy Endre

Gyarmati Sándorné

Dr. Győrfi Jánosné

Gyulaváriné Patty Anna

Hadas László

Hajdu Árpádné

Dr. Hanyvári Csaba

Hanyvári Zsolt

Hargitai Nándor

Hargitai Nándorné

Harkay Gyuláné

Harsányi Csaba

Hauer Ernő

Hárs József

Hegedüs Antalné

Hegedüs László

Heller Lajos

Hencz József

Hetesi Lászlóné

Dr. Héger Flóris

Hillebrand Imre

† Dr. Hiller István

Hirschler Rezső

Hirschler László

Hirschler Tamás

Hochecker Ferencné

Hoffmann Gyula

Hoffmann Ferenc

Hoffmann Rezsőné

Hollndonner László

Honti István

Honyák József

Horváth Adolf

Dr. Horváth Dénes

Horváth Endre

Horváth Ernő

Horváth Éva

Horváth Ferenc

Horváth Sándor

Horváth György

Horváth Györgyné

Horváth Imréné

Horváth István

Horváth Jenő

Horváth József

Dr. Horváth Klára

Dr. Horváth Lajos

Horváth Lajosné

Horváth László

Horváth Marietta

Horváth Péter

Dr. Horváth Zoltán

Horváth Zsolt

† Höfle József

Huber Richardné

Hüvösvölgyi Rajmundné

Iváncsics Zoltán

Iváncsicsné Katona Zsuzsa

Jahn Rudolf

Jakab Lászlóné

376Jaczkó Jánosné

Jász László Pál

Jäger Ödön

Dr. Jereb Ottó

Jéhn Antal

Jéhn Antalné

Kalmár Dezsőné

Kalmár Elek

Kalmár Sándorné

Karsai János

Kauba Miklós

Kálmán Imre

Kálmán Lajos

Kálmán László

Kámán László

Kánitsné Horváth Mária

Károlyi Gyula

Dr. Kárpáti László

Dr. Kárpáti B. László

Kárpátiné dr. Jauk Ágnes

Kárpáti Zoltán

Károlyi Józsefné

Káspár Terézia

Káspár Hermina

Kelemen Endréné

Kelemen Istvánné

Kelemen Tibor

Kelemen Tiborné

Keresztény Richard

Dr. Kékesi Ferenc

Kienzl János

Király Tibor

Kirkovits István

Kiss Józsefné

Kiss Károly Róbert

Kiss Károlyné

Kissné Lipták Márta

Kiss Józsefné

Kiss Jenő

Kiss Jenőné

Kiss Lászlóné

Kneif József

Kocsi János

Özv. Kóczán Péterné

Kondorné Szenkovits Marianne

Özv. Kornfein Ferencné

Kossow József

Kosztka László

Kosztka Vilmosné

Kótai M. Éva

Kovács Árpádné

Kovács Ferencné

Kovács Gy. Tibor

Kovács László

Kovács Lászlóné

Dr. Kovács Péter

Kovács Sándorné

Kovács Tamás

Kozák Lajos

Kozák Lajosné

Kőbányai Károlyné

Dr. Kőhalmy Tamás

Kövesdy Lászlóné

Kövér Imre

Dr. Krasnyánszky János

Krisch Aladár

Krisch Aladárné

Krisch András

Krisch Miklós

Krisch Imre

Dr. Krisch Róbert

Krizmanics Eszter

Dr. Kron Ádám

Koronika Lajosné

Dr. Kubinszky Mihály

Dr. Kubinszky Mihályné

Kubinszky András

Kutasi Ferencné

Lacsnyi Csabáné

Lakatos István

Langer György

Langer Györgyné

Langer Ágnes

Dr. Langer Herbert

Langó Gáborné

Özv. Lantos Józsefné

Lányi Jánosné

Leitner Józsefné

Dr. Ligeti Gábor

Légrádi Imre

Ligeti Gyula

Ligeti Gyuláné

Lisiczky Lajosné

Limberger Gyula

Limberger Nándor

Limberger Nándorné

Locsmándy Erzsébet

Lomositz András

Lomositz Andrásné

Lomositz Pálné

Lózsy Lajos

Lőrinczy István

Lukácsi Béla

Marton László

Dr. Macher Frigyes

Mácsadi László

Makó Csabáné

Markó József

Mágel Ágost

Dr. Mátyás Vilmosné

Mátyási György

Dr. Märcz Ferenc

Dr. Medgyesy József

Dr. Medgyesy Józsefné

Megyik Ferenc

Mende Istvánné

† Dr. Mersich János

Mester Lajos

Dr. Mérei Ferenc

Mészáros Lajos

Dr. Metzl János

Dr. Metzl Jánosné

Metz Rezső

Mihályfia László

Milkovits Rudolf

Dr. Mollay Jánosné

Molnár Ákos

Dr. Molnár István

Molnár Károly

Molnár László

Dr. Molnár Sándor

Dr. Molnárné Posch Paula

Monsberger Hermina

Morauszki Sándorné

Dr. Móra Bertalan

Muck Tibor

Muray László

Mühl Aladárné

Mühl Wiegisser Éva

Mühl Nándor

Nagy Attila

Nagy Antalné

Nagy Imréné

Nagy János

Nagy Jánosné

Nagy Valéria

Nagyzsadányi Endréné

Nemes András

Nemes Károly

† Dr. Németh Alajos

Dr. Németh Andrásné dr. Szabó Piroska

Németh Árpád

Németh László

Németh Lászlóné

Németh Ferenc

Németh János

Németh Jánosné

Németh Lajosné

Németh Miklós

Németh Ottó

Neuhauser Jánosné

Dr. Nikolics Károly

Nogga Árpádné

Nyultali Istvánné

Olajos Kálmán

Olajos Kálmánné

Oláh László

Orosz Imréné

Orbán Gyula

Dr. Ormos Károly

Dr. Őrs Félix

Dr. Őrsné dr. Kiss Margit

Őrsi András

Dr. Pálfy Aladár

Pál Józsefné

Pápa Ferencné

Pápai László

Pápai Lászlóné

377Pálhegyi Jenő

Párkányi Istvánné

Párkányi István

Perkovátz Tamás

Perlaki Gyula

Pattenhoffer László

Piri Judit

Dr. Pilz Károly

Piniel Mária

Dr. Pintér Ferenc

Özv. Pintér Ferencné

Dr. Podmaniczky Zsuzsanna

Pohnbert Elemér

Polczer Jenő

Dr. Pongrácz Péter

Posch Károlyné

Pozsgai László

Princzes János

Pröhle Jenőné

Pruzsinszky Alexandra

Pruzsinszky Vilmos

Raposa Iván

Dr. Rácz Józsefné

Rácz Péter

Rácz Gáborné Klausz Beáta

Reichart Józsefné

Reiber Teréz

† Renner Kálmán

Dr. Reuter Carmen

Rimóczi András

Ringhoffer Mátyás

Ringhoffer Mátyásné

Rybach Lászlóné

Roisz Vilmos

Róka Lajos

Dr. Rónay Károly

Rosenstingel Antal

Roth Mataea

Dr. Roxer Egonné

Dr. Rumpf János

Dr. Rumpf Jánosné

Rumpf Monika

Rumpf Barnabás

Özv. Salamon Károlyné

Salamon Nándor

Saly Jenő

Sarkady Sándor

Savanyu István

Sásdi István

Schárfy Zoltánné Halmos Erika

Dr. Scherfel Tibor

Schey András

Schöberl Frigyesné

Schöberl Miklós

Id. Schlosser Kurt

Schneider István

Schneider Mária

Sebestyén Lászlóné

Siklósi Katalin

Simon Imréné

Simon Lászlóné dr. Poor Livia

Simon László

Simonis Otmár

Simonis Andrea

Sógor Ferenc

Sógor János

Solt Herbert

Dr. Somfalvi Györgyné

Somogyi Dénesné

Soós Tiborné

Stark Endre

Steeg Lajosné

Steiger János

Steiger Jánosné

Steinbach Ernő

† Sterbenz Károly

Stöckert Antalné

Özv. Stubenvoll Lajosné

Sugár Józsefné

Sulák Tibor

Szabados László

Szabadosné Egyed Emma

Dr. Szabadhegyi Győző

Dr. Szabó Imréné

† Dr. Szabó Jenő

† Dr. Szabó Jenőné

Szabó Ferencné

Özv. Szabó Károlyné

Szabó Péter

Szabó Sándor

Szakál Ernő

Szakály Ernő

† Szalay Adolf

Szalontai Ferenc

Szalontai Jánosné

Dr. Szatmáry György

Dr. Szádeczky Kardos Gyula

Özv. Szánthó Gyuláné

Szánthó Sándorné

Szálya Vilmos

† Szarka Árpád

† Szenci Béláné

Dr. Szendrődi László

Szentes Ferencné

Szent-István Aladárné

† Székely Géza

Székely Gézáné

Székely Gábor

Szimon János

Dr. Szita Miklós

Dr. Szitás József

Dr. Szlávik Lajos

Szolnoki Lajos

Szőke László

Dr. Takácsi Nagy András

Dr. Tama István

Tamás Lajos

Tamás Lajosné

Tamássy László

Taródi István

Dr. Tárnok Pálné

Tárnok Péter

Thuróczy Károly

Thuróczy Károlyné

Timár Béla

Timár Ferencné

Timitz Józsefné

Torma Margit

Tompa Piroska

Tompa Gézáné

Tóth Antalné

Tóth Gyula

Dr. Tóth Imre

Tóth József

Dr. Tóthné Obinger Julianna

Triber Jenőné

Tschürtz Nándor

Tuba Jenő

Tulok Jenő

Tulok Jenőné

Tulok Gábor

Tulok Zsuzsanna

Tulokné dr. Vizi Anna

Dr. Turbuly Éva

Turcsányi Géza

Dr. Tuskó Lászlóné

Tuzy Vilmos

Tuzy Vilmosné

Dr. Ulreich József

† Ungár Elemérné

Unger Lászlóné

Unyi Gizella

Dr. Uron Ádám

Vadas Antalné

Vadon Zoltán

Vajda Géza

Vajda Nándorné

Varga Gábor

Varga Géza

Varga Józsefné

Dr. Varga Szabolcs

Vargáné Glász Dóra

Vasi Jenő

Dr. Vaslaki Lajos

Vágó László

Dr. Vendel Miklósné

Dr. Verő József

Végh Ferencné

Völgyes Mihály

Vörös István

Vörös Péterné

Vránich István

Wallek Ildikó

Wallner Ákos

Wallner László

Walter Dezső

Walter Katalin

Weinberger Károly

Weiszböck Rezsőné

Wendelin Gyöngyi

378Wendelin Teofilné

Wilfing György

Wilcsinszky Istvánné

Dr. Winkler András

Wittmann Ferencné

Zeberer Mihály

Zeberer Nándorné

Dr. Zergényi Pálné

Özv. dr. Zergényi Tiborné

Zoltán László

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / A Soproni Városszépítő Egyesület tagjai / 2. Sopronon kívül élő tagjaink:

2. Sopronon kívül élő tagjaink:

J. J. Alpár, USA

Andrássy Gyula, Győr

Ágotai Béla, Budapest

Gabriele Balas, USA

† Dr. Barjóczi Istvánné, Budapest

Dr. Barta Lajos, Budapest

Belloni Ákosné, Budapest

Bertalan Sándor, Szeged

Bereczki Lajosné, Budapest

Dr. Borbély László, Budapest

Dr. Borbély Lászlóné, Budapest

Dr. Bujdosó Ferenc, Budapest

Dancsecs János, Kaposvár

Dr. Dominyák Imre, Veszprém

Dr. Dominyák Imréné, Veszprém

Dominyák Tamás, Veszprém

Erdeős László, Budapest

† Özv. Failoni Sergioné Klier Nelly, Budapest

Dr. Faller Gusztáv, Budapest

Farkas Gyula, Budapest

Fartik Károly, Nagykanizsa

Fábján Lajos, Budapest

Dr. Felméry Lászlóné Bessenyei Aranka, Budapest

Friedrich Károly, Budapest

Friedrich Károlyné Bontovics Kati, Budapest

Dr. Fuchs Erik, Budapest

Gaál Istvánné, Ágfalva

Gadó János, Zalaegerszeg

Gerhard Graefen, Németország

Gerezdes Márta, Ágfalva

Giczy László, Újkér

Dr. Golnhofer Erzsébe, Budapest

Gombás László, Budapest

Gyenis László, Zalaegerszeg

Gyüre István, Kópháza

Hajdu Pál, Szeged

Dr. Hajnal János, Budapest

Halmos Sándor, Szentendre

Halmos Sándorné, Szentendre

Halász Aranka, Kecskemét

† Hanzmann Károly, Tapolca

Dr. Harkay Gábor, Budapest

Dr. Harkay Tamás, Budapest

Harkay Csaba, Budapest

Házi Mária, Ausztria

Herczeg Károly, Canada

Hoffer Egon, Budapest

Dr. Hoffer József, Szombathely

Horváth Bertalan, Budapest

Horváth József, Körmend

Horváth Zsolt, Budapest

Jeney Lászlóné, Miskolc

Jerkó István, Budapest

Dr. Kadnár Béla, Győr

Kappel Ferenc, Kanada

Karsai Jánosné Mohácsy Márta, Miskolc

Dr. Kálmán Béla, Debrecen

Kásás Andor, Budapest

Kelemen Gyuláné, Budapest

Kiss Ferencné, Budapest

Kiss Györgyné, Debrecen

Kistamás Ottó, Szerencs

Krétai József, Budapest

Kocsis József, Győr

Dr. Koller Sándor, Budapest

Kómár József, Szolnok

Dr. Kovács Gyuláné, Budapest

Kozma Anna, Páli

Dr. Kovács József László, Budaörs

Dr. Környei Attila, Nagycenk

Körtvélyes István, Budapest

Dr. Kővári Aladárné Csapody Márta, Budapest

Dr. Kubinszky Lajosné, Sao Paolo, Brazília

Kurusa László, Zalaegerszeg

László Barna, Tatabánya

László Tibor, Budapest

Martinecz Józsefné, Budapest

Dr. Margitay Béla, Budapest

Máté Mihályné, Nagykőrös

Mesterházy László, Székesfehérvár

Mesterházy Lászlóné, Székesfehérvár

Mészáros Ilona, Budapest

Magdalena von Michnay, Németország

Edmund von Michnay, Németország

Milus Ferenc, Ászár

Miskolczi Margit, Budapest

Dr. Molnár Gyula, Budapest

Dr. Mollay Károly, Budapest

Nagy Imre, Győr

Nagy Lászlóné Kelemen Kornélia, Budapest

Nagy Sándorné, Budakeszi

Dr. Nándori Gyuláné, Miskolc

Augusztin Németh, Franciaország

Dr. Németh Lajos, Kaposvár

P. Dr. Németh, Németország

Németh Zoltán, Várpalota

Nagyzsadányi Klára, Tatabánya

Osváth Péter, Budapest

Örkényi Imréné, Budapest

Öregdiákok Baráti Köre, Budapest

Pap Klára, Szentendre

Pál Gábor, Budapest

Pál Gáborné, Budapest

Pálfi Gáborné, Budapest

Pálovits Pál, Budapest

Polán Hildebrand, Pannonhalma

Dr. Richter Richárdné, Miskolc

Roskovenszky Istvánné, Tatabánya

Rozner László, Sümeg

Rózsa Sándor, Fertőrákos

Rudas Miklós, Budapest

Saróka Béláné, Budapest

Siklósi Lajosné, Nagylózs

Steiner Józsefné, Miskolc

Steiner Rudolf, Budapest

Solt Richard, Budapest

Szabó Ferencné, Oroszlány

Szabó Győzőné, Eger

Szabó Gyuláné, Budapest

† Dr. Szabó Dénes, Budapest

Szalkai Lászlóné, Budapest

Székely Imre, Budapest

Székely Imréné, Budapest

Dr. Székely Pál, Győr

Szél Júlia, Budapest

Szerémy György, Pécs

Dr. Szilas A. Pálné, Miskolc

Dr. Szita Szabolcs, Budapest

Dr. Szűcs Stefánia, Pécs

Takács György, Zalaegerszeg

Takács Györgyné, Zalaegerszeg

Dr. Tarján Gusztáv, Miskolc

Terebess Gáborné, Budapest

Dr. Tóth Sándorné, Budapest

379Tölgyesi Sándor, Szeged

Török Béla, Ausztria

Török Katalin, Ausztria

Török Zsuzsanna, Ausztria

Török Julia, Ausztria

Török Imre, Szeged

Dr. Tömör Ede János, Budapest

Tünhof Alfréd, Németország

Tünhof Róbert, Németország

Unger Ervin, Budapest

Ungor Károly, Budapest

Vajda Emese, Balf

Özv. Valtinyi Lászlóné, Budapest

Varga Sándor, Budapest

Várallyay Attila, Budapest

Várallyay Emőke, Budapest

Ifj. Walter Mihály, Budapest

Wallner András, Budapest

Wallner György, Budapest

Wallner Zoltán, Budapest

Wenzel Róbert, Ausztria

Dr. Winkler Gábor, Győr

Zakariás Zoltán, Budapest

Dr. Zámbó János, Miskolc

Zombori Katalin, Budapest

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / A Soproni Városszépítő Egyesület tagjai / 3. Intézmények, vállalatok, jogi tagok:

3. Intézmények, vállalatok, jogi tagok:

Agrobank Rt.

Comfort Tervező Kft., Győr

Építés Fejlődéséért Alapítvány

Észak-dunántúli Gázszolgáltató Rt. Soproni Üzemegység

Florasca Környezetgazdálkodási Vállalat

Győr–Sopron–Ebenfurti Vasút

Katolikus Konvent

Kelet-európai Független Környezetvédelmi Alapítvány

Köztisztasági és Útkarbantartó Vállalat

Magyar Építő Rt., Budapest

Magyar Távközlési Rt. Soproni Igazgatósága

Országos Műemlékvédelmi Hivatal

Postabank és Takarékpénztár Rt. Sopron Területi Igazgatóság

Sopron és Környéke Víz- és Csatornamű Vállalat

Soproni Lakásfenntartó és Üzemeltető Vállalat

Soproni Sörgyár Rt.

Sopron Városi Önkormányzat

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Hárs József: Ötven éve történt (Sopron első bombázása)

380Hárs József: Ötven éve történt (Sopron első bombázása)

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Hárs József: Ötven éve történt (Sopron első bombázása) / 1. Bomba a meccsen

1. *Bomba a meccsen*

Naponta a hírek özöne szól a volt Jugoszlávia területén dúló polgárháború ágyúzásairól, vérfürdőkről, menekültekről, a fenyegető éhhalál, fagyhalál réméről, emberek – és emberek által előállított értékek – értelmetlen pusztulásáról. Közben egy mai tudósítás. Helyszíne az a síparadicsom, ahol az 1984. évi téli olimpia zajlott le. A bosnyákok, horvátok, szerbek meg-megújuló harcai következtében föld alá kényszerített Szarajevótól néhány kilométerre készülnek a síidényre. Katonák segítségével rendbehozzák a létesítményeket, s a szálloda igazgatója panaszkodik, hogy a külföldi turisták az embargó miatt nem jelentkeznek. Holott kedvező árakkal fogadnák Őket.

Amerikából érdeklődnek: mi van Boszniában? Mondom, hogy most csapott be egy lövedék valamelyik labdarúgópálya nézőterére. Több halott. Labdarúgópálya? – Igen, az emberek háborúban is, a háború ezernyi következménye ellenére élni akarnak. Élni saját, egyetlen, hétköznapi életüket, itt a földön.

Nem volt ez másként 1944 Sopronában sem.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Hárs József: Ötven éve történt (Sopron első bombázása) / 2. „Levegőzők” az utcán

2. *„Levegőzők” az utcán*

Az egyik negyedosztályos elemista szilsárkányi kislány verset küldött a Soproni Hirlap szerkesztőségébe: „Karácsonyi angyal / Leszállott a földre, / Békességet hozott / Valamennyi népre. / Békesség a földről / De eltűnt azóta, / Karácsonyi angyal / Hozd el nekünk újra”[89(90)]. A legkisebb magyarok egyikének őszinte békevágya 1943 elején jelent meg az újságban. A felnőttek közül sokan, ha nem mondhatták is mindig ki, hasonlóképpen gondolkodtak. Annak ellenére, hogy már a harmincas évek közepe óta riogatták őket a jövő háború várható borzalmaival. Vezércikkben olvashattak 1934 vége felé arról, hogy ha jön tíz bombázó gép, máris 1200 helyen ég Sopron[90(91)]. „A légi veszély fennállását ma már komoly ember nem tagadhatja. Nem csak hogy létezik, de fenyegető árnya rohamosan nő és borzasztó méreteket ölt...” A figyelő és a riasztó szolgálat megszervezése a békeidő feladata. A szerző építészmérnök. Gondolatait úgy teszi érzékletesekké, hogy megjegyzi: okosabb lenne a fürdőszoba csempézése helyett gázbiztos férőhelyről gondoskodni. Egy másik cikkében[91(92)] azon a véleményen van, hogy a jövő háborújában jobban megéri majd a tűzbombák dobása, mint a romboló bombáké, de ha mégsem, akkor is csak közepes méretűeket vetnek majd be. Ennek ellenére ő is, más szakértő is a gázháborúnak adott elsőbbséget. Gáztámadás a jövő háborúja a címe az egyik újságcikknek[92(93)].

Az utcán gesztikuláló, magában hangosan beszélő, nagy műveltségű egyetemi tanár, Vági István, A jövő háború réme a repülőgép és a gáz címen értekezett a szabadegyetem Városi Mozi-beli előadásai egyikén[93(94)]. Ám ha valaki a végletekig vezeti 381ezt a gondolatsort, eljut odáig, hogy amennyiben a jövő háborúja gázháború, Sopron elpusztításához 500 tonna gáz kellene. Horribilis összeg, tehát Sopron a jövő háborújában nem fog áldozattá válni. A békés sziget sajátos elméletének ez is egyik gyökere[94(95)].

Térképvázlat a 15. amerikai hadsereg 47. sz. hadosztályának 1944. dec. 6-i útjáról, két elsőrendű célpontja, Sopron és Szombathely fölé. A hadosztály négy ezrede Brindisi és Tarantó környékéről indult reggel és oda tért vissza kora délután. A többi egység a rossz idő miatt részben dolgavégezetlenül tért haza, részben Grazot, Pozsonyt és Hegyeshalmot bombázta.

Kisváros vagyunk. Miért éppen minket tennének tönkre? Egy-egy bombázás elképesztően sokba kerül, sorakoztatja föl adatait Dóczy Loránd alezredes valamelyik 382soproni előadásában, 1944 augusztusában[95(96)]. Egyetlen km² elpusztításához 870 bombázóból ledobott 1750 t bomba kellene (gépenként kerek két tonna, amely a Liberátorok „hasznos” terhelését figyelembe véve, reális szám). Az olaszországi repülőterekről idáig és vissza 8 órás az út (ténylegesen nem sokkal kevesebb, tehát az előadó jól számolt), ehhez 690 vasúti tartálykocsi benzinre és 35 tartálykocsi olajra van szükség. Egy-egy gépnek

10 fő a hajózó személyzete, ehhez számítandó a földön ötven kiszolgáló. Egy bombázó 600 000 dollár, s egy-egy bevetésen – az előadó szerint – 5–9% a veszteség. És így tovább. Tehát: miért éppen miránk pazarolnák az erőforrásaikat?

Ehhez képest talán érthető a nagy égi színjáték földi közönségének viselkedése. (A taps ugyan elmaradt, ám a szorongással teli elismerés kitapintható a visszaemlékezésekben is.)

Mert aminek akkoriban tanúi voltunk, félelmetes színjátéknak is felfogható. 1944 nyarán a légvédelmi tüzérség Eszterházára telepített ún. központi iskoláján rutinszerű gyakorlat folyt, mikor a rekkenő hőségben valami különös jelenségre figyeltek föl. A „szinte menetrendszerűen és mintegy kitaposott útvonalon itáliai bázisaikról az ausztriai német hadiüzemek [...] felé tartó bombázókat” valami addig soha sem tapasztalt látvány előzte meg. Mindent betöltött a morajló motorzúgás. A kristálytiszta levegőben dübörögve közeledő bombázórajok előtt, „valami láthatatlanságában is látható légköri tünemény, a levegő átlátszóságának, optikai állapotának sorozatos változása” mozgott hihetetlen sebességgel a megfigyelők felé. Káprázat-hullám, de határozott perspektíva és távolságérték nélkül. „Valahogy az egész látóhatárt betölteni látszott mindig az éppen legközelebbi, elöl haladó hullámfront; mintha egyidőben és ugyanott, ezer méter magasságban és közvetlenül az orrunk előtt lett volna” – írja Skripecz Sándor, 35 évvel később[96(97)]. Július 26-a volt. A jelenséget természetesen nem csak az eszterházi mezőn gyakorlatozó katonák látták. Mindenki látta – ahogy azt dr. H. E. (Hamvas Endre) megállapítja a Soproni Hirlap 1944. augusztus 1-jei számában[97(98)]. „Sokaknak eszükbe jutottak a Szentírás szavai a végítéletről. Az északnyugati látóhatárról elindulva fénylő egyenes vonalak haladtak harántul fekve a napsugárra, hol sűrű egymásutánban sokan, hol párosulva. Olyan volt e jelenség mint amikor a tó sima tükrébe a part közelében követ dobnak és a hullámcsíkok behaladnak a tó közepe felé.” Mindenki látta, egész Sopron figyelte az égi tüneményt. Igen. Az újságok rendszeresen figyelmeztetik a lakosságot, hogy légiriadó alatt ne tartózkodjanak az utcán[98(99)]. Egyesek még most sem akarják komolyan venni a légoltalmi rendelkezéseket[99(100)]. Május 24-én, szerdán délelőtt több kisebb bomba hullott a város különböző pontjaira. Az amelyik a Panoráma úton, a Proszwimmer-villa mellett robbant, megsebesített „öt” (helyesen: egy) bámészkodót. Szemlélőjét a városunk felett vívott légiharcnak. A polgármester türelmetlenül szól rá a város közönségére: „Ezek vegyék már egyszer tudomásul, hogy nem ülünk páholyban és nem vagyunk szemlélők, a játék a mi bőrünkre is megy!” Szavainak nem volt sok 383eredménye[100(101)]. „1944. július 9-én volt először esti szentmisénk, mivel már szinte napirenden voltak a délelőtti légiriadók [...]; kiálltunk a Káptalan udvarára és figyeltük a fejünk felett vonuló amerikai vagy angol [!] nehézbombázók vészes moraját. Néhányan mosolyogtunk azokon, akik pokrócokkal felszerelve bevonultak az óvóhelyre. Hiszen Sopront nem fogják bombázni, s ha mégis [...] a Káptalant biztosan elkerülik, márcsak a mellette lévő templom miatt is” – fogalmaz Németh Alajos hitoktató 1978-ban[101(102)].

Persze nem csak nálunk, hanem a szomszédban is így vélekedtek az emberek. Leopold Banny könyvében olvashatjuk: (A szirénák hangjai a veszélyeztetett zónákban) „waren ebenso keine Sensation mehr wie das Beobachten der Bomberströme, die meist mit langen weißen Kondenzstreifen den Himmel über dem Burgenland überquerten” (éppen úgy nem voltak szenzációk többé, mint a bombázók hullámainak megfigyelése, amelyek rendszerint hosszú, fehér kondenzcsíkokkal szelték át az eget Burgenland felett)[102(103)]. A búgás elnyomta a hangot: 14. évtől 70 éves korig nemre való tekintet nélkül mindenki köteles légiriadókor óvóhelyre menni[103(104)]. Miért az életkor? A kisebbeket úgyis viszik? Az idősebbek meg már úgyse tudnak járni? (Netán nem kár értük...)

Az addig lezajlott légitámadások tapasztalata, hogy az áldozatok 25%-a a kíváncsiak közül került ki, 25%-uk rossz helyre menekült, 25% a házban maradt, és 25% telitalálatot kapott. Ez utóbbi is

csökkenthető, akár 5%-ra, ha jól megerősítik az óvóhelyeket[104(105)].

Ezzel azonban nem nagyon sietnek (bürokrácia, ember- és anyaghiány). A később háborús bűnösnek minősített Neményi-Nemenz Irén cikkének címe a hírlapra jellemzően hosszú: „Meddig várnak az óvóhelyek építésével? Mi lesz a pincekataszterrel? A tettek és nem az ígéretek idejét éljük.”[105(106)] Semmi új intézkedés – állapítja meg. A hivatalos szemléken a már készeket mutogatják. Ahol bank a háziúr, ott minden felszerelés megvan, viszont sok olyan épület található még a városban, ahol semmilyen fedezék sincs. A pinceablak betörve, nincs ásó, lapát. Valahol a négy-öt ház részére kijelölt ún. tömbóvóhely például mosókonyha, le nem zárható víz- és gázórával. A lakók kérték, hogy légiriadókor legalább a szemben lévő ház pincéjébe mehessenek, de ezt ott – nyilván helyhiány miatt – csak nappal engedik meg. Az árokóvóhelyek mint a sírgödrök. A mérnöki hivatal jelentése szerint már dúcolják ezeket, de munkájuknak nincs látszatja. Toborozzanak önkéntes munkaszolgálatosokat! A cikkíró mindjárt ajánlkozik is 2–3 órára.

Ganzler Árpád ny. rendőrtörzsfőfelügyelő a Bécsi út 53. (volt Laehne Intézet) ügyében ragad tollat. Már 1941. június 1-je óta kötelezett lett volna a ház tulajdonosa óvóhely építésére. Mivel a polgármester az illetékes, vezetésével bizottság szállott ki és két szükségóvóhelyet jelölt ki. Laehne ügyvéd, a [fösvénységéről ismert] tulajdonos, felhívta bérlőit, ürítsék ki ezeket a helyiségeket – folytatja Ganzler –, de 384az azóta eltelt hat hónap alatt sem történt semmi. A háztulajdonos riadó esetén a Bécsi-dombra irányítja a lakóit. Csakhogy a szabadban tartózkodó személyekre a veszély még nagyobb „mint ahogy a XII. 6-iki terrortámadás is szomorúan mutatja”. Hadviselt emberek szeretnek szembenézni a veszéllyel, de azért ennyire nem. A támadást Ganzlerék Töpler Lajos ny. korvettkapitány földszinti lakásában élték át. A beadvány dátuma: Sopron, 1944. december 12. Nagyobb nyomaték kedvéért: „Kitartás! Éljen Szálasi!”

A kiküldött „műszaki közeg” megállapította, hogy az egyik szükségóvóhely (67 személyre) épül ugyan, de a másik – legalább 71 személyesre tervezett – helyén még mindig tüzelőt tárolnak. Az ügyvéd ellen a rendőrség kihágási eljárást indít, az építkezést pedig közerőből azonnal megkezdik. Mellesleg a naptár eddigre már a következő év első heteit mutatja[106(107)].

A hozzáértők – az elrettentés kedvéért – néha elvetik a sulykot: lovag Hauch Ottmár, felderítő gépen is repült alezredes, „Légoltalom vigyázz!” címen figyelmezteti olvasóit, ne kíváncsiskodjanak, mert a repülőről mindent jól látni. Rikító színű fejkendőt ne viseljenek, zászló helyett jobb a nemzeti színű csík az ablaküvegen. A szilánk-árok tetejét füvesíteni kell, mert a világossá kiszáradt földet is észreveszik. Hazafiatlanság (!) kimenekülni a zöldbe, mint egyes családok teszik[107(108)]. Írásának folytatásában („Légoltalom, pihenj!”)[108(109)] a bombatámadások lefolyását részletezi. A bombázók több hullámban támadnak, elöl a vezérgép repül. Ha elvonultak, először a parancsnok merészkedjék ki az óvóhelyről és nézzen körül, nincs-e angol gyújtóhasáb, -bomba, -láda. Ne adjunk célpontot – fejtegeti a harmadik részben –, vigyázzunk az elsötétítésre. Az óvóhelyen, ha egy m² alapterület és 3 m³ levegő jut egy főre, hat órát lehet kibírni szellőztetés nélkül. Ne feledjék az óvóhelycsomagot![109(110)]

Hogyan élje az ember a megszokott életét, ha minden pénzét megerősítésekbe, felszerelések vásárlásába kell fektetnie? Térjünk vissza az általános vélekedésre: „Mi soproniak, akik nemrégiben arról beszéltünk, hogy ez a város a régi békevilág utolsó kis szigetecskéje, mi is érezzük, nagy események történnek.”[110(111)] Ma már bajos megfejteni, hogy a valóban bekövetkezett nagy események közül melyikről lehetett az újságírónak előzetes tudomása, vagy egyszerűen csak ráhibázott a helyes kifejezésre. Hiszen Románia már kilépett a háborúból, sőt hadat üzent Németországnak; De Gaulle bevonult Párizsba; Lakatos Géza, a Sztójayt felváltó új miniszterelnök előkészíti a fegyverszünet kérését. Erről talán tudhattak valamit

Sopronban az Ullein-Reviczky rokonság révén. A stockholmi követi tisztéről a német megszálláskor tiltakozásul lemondott Ullein-Reviczky Antalnak háza volt Sopronban, az azóta háromemeletes társasházzá magasított Erzsébet utca 13. (akkor 21.) sz. alatti épület. Helyesen mondja Hidegh Lajos ny. GYSEV-pályamester 1982-ben: „Azt mesélték a 385városban, hogy Ullein-Reviczky Antal, a volt stockholmi magyar követ elintézte, hogy Sopront nem fogják bombázni, mert az édesanyja itt lakik a Deák téren" (Soproni Füzetek '84, 266. lap). Jól emlékezik a személyekre, a szóbeszédre, kevésbé jól (bár csak néhány métert tévedve) a helyre, az urambátyámos világot feltételező közbenjárás viszont ettől még nem válik sikeres valósággá...

A legendáról egy menekült orvos, Lakatos István is megemlékezik: „A soproniakban fel sem merült egy városukat érintő bombázás lehetősége, hiszen Sopronban lakik Eckhardt Tibor édesanyja. Meggyőződésük volt, hogy a baloldali liberális politikus édesanyjának jelenléte megmenti a várost az angolszász bombázásoktól. Megmosolyogták az ország más részéből érkezetteket, akik a szirénák hangjára elindultak az óvóhelyek felé. (Soproni Füzetek '91, 186. lap.) Itt még a személy se egyezik ...[111(112)]

Lehet, hogy a német csodafegyver gyújtotta fel egyesek képzeletét. A V–2-t akkor, pontosabban szeptember 10-én vetették be először Anglia ellen. Alkatrészeit Bécsújhelyen, a Raxwerkeben (is) gyártották[112(113)].

Akárhogyan is volt, a békevágy, a békés sziget képe nem halványult el. Az egyetemi fiatalok szobákat kérnek: kezdődik az új tanév. „Ha zúgtak és zúgnak is Sopron felett az ellenséges gépek, Sopront eddig elkerülte, s reméljük, hogy el is fogja kerülni a háború vérzivatara."[113(114)]

Még mindig elég távol húzódtak a frontok ahhoz, hogy ilyesmikben lehessen bizakodni. Ám a Székelyföld kiürítése megkezdődött, s arrafelé sok volt a nyugati megyékből áthelyezett tisztviselő, aki a katonákkal együtt vonult nyugat felé. Jöttek délről is. Szeptember végén a szovjet hadsereg Makón van. Október első napjaiban már Debrecen és Szeged szerepel a hadijelentésekben. Vasúton, országúton egyre több a menekült.

1944. november 18-án elküldik a közellátási minisztériumnak és a felügyelőségnek az 1944. november 1-jei állapot szerint Sopron városban kenyérgabonával ellátottak-, részben ellátottak- és ellátatlanokra vonatkozó kimutatást. A csodálkozó válasz december 2-án kelt. Nem értik, miért csak 43 998 a lakosok száma, s közülük miért csak 40 775 az ellátatlan, holott a polgármester több ízben is azt jelezte, hogy a szám hirtelen a felével megemelkedett. Miért nem vette figyelembe az oda telepített, illetve oda menekült lakosok létszámát? Mi sem értjük. A város első tisztviselője 1944. október 10-én hatvanezerről beszél és a kontingens felemelését kéri, annál is inkább, mert naponta néhány száz, néha ezer idegen kerül beljebb a falak közé[114(115)].

Dr. Kamenszky Árpád védekezik a lakást, helyet, élelmiszerjegyet kérők ostroma ellen. „A jogtalanul Sopronba menekülteket ki fogom telepíteni a városból!" – nyilatkozza[115(116)]. Mi lenne, ha az egész ország lakossága Sopronban és Szombathelyen akarna összezsúfolódni? Furcsa ilyeneket hallani attól az embertől, aki 1942. november 11-én, a háború kellős közepén, olyan – a vendégforgalomra építő – 386jelentést ad ki, amilyent békében is már igen régóta nem szövegeztek meg. Ennek előszavában a következőket találjuk: „Megvallom, van némi szándékosság abban, hogy a hosszú idők múltán ismét megjelenő polgármesteri jelentés éppen az 1942-ős évszámot viseli címlapján, korunk talán legnagyobb háborújának évét. Ezzel a szándékossággal akarom dokumentálni azt, hogy városunk, mint a múltban számtalanszor, most sem adja fel a nehézségek, korlátozások és hiányok közepette az építő reményt és a jövőbenéző bizodalmat, igyekszik fenntartani a munkának ama évszázados folytonosságát, amely eddig is biztosította városunk fennállását és

fejlődését és ezután is biztosítani fogja...”[116(117)]. Amihez persze az idegenforgalom támogatása, elősegítése is tartozik. Úgy, ahogy az első világháború után. (Most látszik csak igazán, hogy a svájciak által előnyben részesített ’vendégforgalom’ mennyivel használhatóbb kifejezés az ’idegenforgalom’-nál)[117(118)].

Címként áll egy cikk fölött: „A Sopronba irányított menekültek elhelyezése erős ütemben folyik”[118(119)]. Úgy fogalmaztak, hogy a harctéri események miatt szükségessé vált bizonyos városok és helységek részleges kiürítése. A menekültek közül több csoportot Sopronba irányítottak. A lakáshivatal feladata egyre nehezebb. Sokat tett már addig a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége (MANSZ) és a Katolikus Nőszövetség az elhelyezés, az ellátás érdekében. Ideiglenes szállásokat létesítettek, az ellátást próbálják megoldani. Bánáti németek vonulnak át szekérkaravánokban, némán, kétségbeesetten. A legnagyobb kérdés, miképpen lehet bennük az életbe vetett remény szikráját fenntartani. Bennük, akik másnap már továbbvonulnak az Apponyi térről, vagy azokban a katonákban, akik sebesülten hetekig feküsznek a katonai kórházakban lefoglalt iskolaépületekben.

Talán így? Egy hír: ismét megkezdi szabadtéri hangversenyeit a városi zenekar[119(120)]. Ez még nyáron volt, de a kultúrhetet őszre tervezik[120(121)]. Még nem lehet átfogó képet alkotni Sopron nyári idegenforgalmáról – szögezik le[121(122)]. A szót a hagyományos értelmében véve. Ugyanebben a számban olvashatunk beszámolót a törvényhatóság közgyűléséről „A háború utáni várospolitika legfontosabb kérdései” címmel[122(123)]. „Sopron legfőbb bevételi forrása a háború után is az idegenforgalom lesz, ha ezt az idegenforgalmat helyesen irányítják.”

Az embereket az foglalkoztatja, hogy a Lunkányi-házat miért nem tatarozzák a tulajdonosok[123(124)] és őszintén kell egyszer már arról beszélni – az újságíró szerint –, 387mennyire fellazultak a régi erkölcsök, az utcán csókolódznak, s a modern ruhák, persze a női ruhák, túlságosan lengék a hagyományokhoz szokott kispolgári szemnek[124(125)].

Harminchárom gólyát láttak egy csapatban dél felé repülni (a természet szavát követő madarak látványa szokatlan volt a városiaknak)[125(126)]. Nem említik, de bizonyára többeknek eszükbe jutott a monda Aquileia ostromáról. A védők vitézül állták a hunok ostromát addig, amíg észre nem vették, hogy a várost csapatostul hagyják el a gólyák...[126(127)]

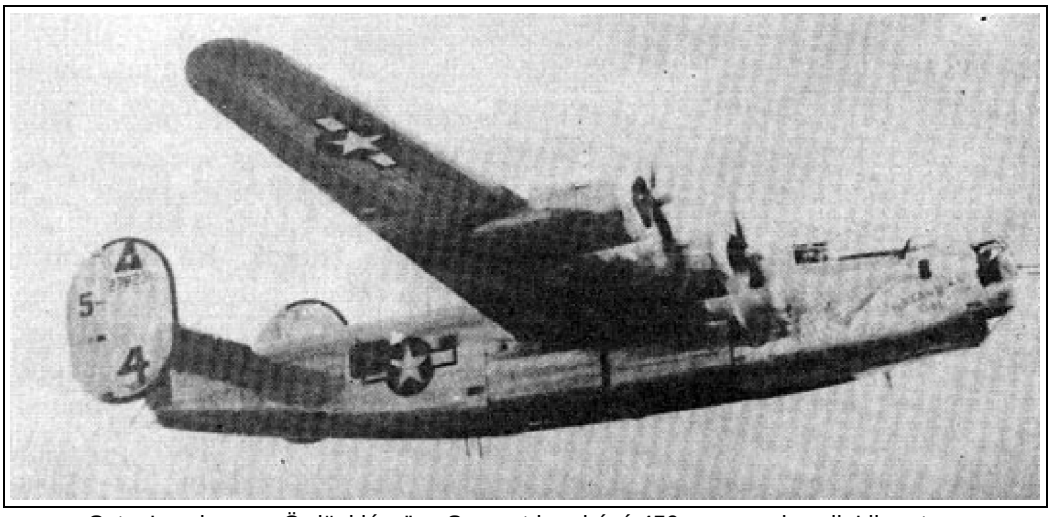

Satan’s gal, azaz „Ördögi lány”, a Sopront bombázó 450. sz. ezred egyik Liberatora

3. *El a vasúttól*

Komoly hangú figyelmeztetés lát nyomdafestéket augusztus 30-án, majd ismételten szeptember 3-án: nem szabad szirénajelzést utánozni. A pajkos gyermekek szüleit büntetik meg miatta[127(128)]. Az idegek végsőkig feszültek. Hol van már az a békét árasztó hangulat, amelyet 1942-ben örökített meg az újság! Gesztenyesütő és fagylaltos címen írták akkor: „A Várkerületen, a Müller P. [ma: Hátsókapu] utca torkolatánál a fagylaltos állt fehér köpenyében, kerekes fehér ládája mellett és a jeges fagylaltot kínálgatta." Októbert írtak és 22 fokos meleg volt délben! A másik sarkon meg a gesztenyesütő tűzhelyén sült az illatos gesztenye. Ez már az őszt, a telet szokta jelenteni Sopronban is. Papírzacskóban árulják a marónit, nem éppen olcsón, de sokan veszik. A Várkerület aszfaltját – már nem a régi macskaköveket – itt is, ott is gesztenyehéjak tarkítják. Jó az idő, szép a soproni ősz, nem kell fűteni, a nyitott ablakon áradhat be a lakásokba a napfényes levegő...[128(129)].

388Ideje, hogy azokról szóljunk, akik érezték, tudták, nem az álmodozások irányítják a jövőt. Akik az Amerika hangjára, az angol adásokra, vagy egyszerűen csak a saját józan eszükre hallgatva igyekeztek felkészülni a lehető legrosszabbra. Kausits Jenő ny. postaigazgató a Madách u. 3. sz. házban lakik. A Felkelő utcai tömbóvóhelyhez kellene tartoznia, de fellebbez, mert van saját gödöróvóhelye. „Amikor Magyarország háborúba lépett és a légi támadások a szövetséges Németország ellen megindultak, egy pillanatig sem voltam azon naiv hitben, hogy mi a bombázásokat kikerüljük. Legfeljebb arra gondoltam, hogy az egyes városokat és helyeket az ellenség hadi fontosságukhoz képest különböző sorrendben fogja bombázni [...] Amikor aztán azt láttam – és velem sokan soproni lakosok –, hogy az illetékes szerv az óvóhelyek tekintetében mit sem intézkedik, legfeljebb létesítésüket csak ajánlgatja, a magam és háznépem életének lehető biztosítása s megóvása végett elhatároztam, hogy magam készítek kertemben óvóhelyet. Így tettek sokan soproni lakosok."[129(130)]

Manninger Frigyes a Mátyás király u. 26. helyett valahova a Deák térre kéri a házcsoportóvóhelyet. Ő a Deák tér 50. sz. ház tulajdonosa[130(131)]. „A Mátyás király u. 26. sz. ház a Győri vasuti pályaudvar közvetlen közelében fekszik. Ha Sopronban légitámadás lenne, az minden valószínűség szerint a vasuti pályaudvarok ellen irányulna, s ez esetben a Mátyás király u. 26. sz. ház is a legközvetlenebb veszélynek tétetnék ki. [...] Házam bérlői már egyértelműen kijelentették, hogy nem hajlandók semmi körülmények között a Mátyás király u. 26. sz. ház pincéjébe vonulni légiveszély ill. légitámadás esetén, mert a valószínűség amellett szól, hogy a GYSEV pályaudvarának bombázása esetén ez a ház is összes fog bombáztatni. Az ember egészséges önfenntartó ösztöne azt kívánja és azt is követeli az emberektől, hogy az óvóhelyet a lehetőség határain belül a veszélyeztetett területektől és pontoktól a legmegfelelőbb, ill. a legmesszebb fekvő házban jelöljék ki. A [...] polgármesteri határozat arra akarja kötelezni házam bérlőit, hogy fussanak légiveszély esetén a pályaudvar mellé, holott éppen a vaspálya vezetősége az, mely minden lehetőt elkövet, hogy az utazó közönség légiveszély esetén a pályaudvar közeléből sürgősen eltávozhassék [...], ne kényszerítsék az én deáktéri házam lakóit arra, hogy a veszélyeztetett utcába a pályaudvar felé meneküljenek légi oltalomért." Elutasítják a fellebbezését, arra hivatkozva, hogy van már más nyilvános óvóhely is a veszélyeztetett területen, pl. a Csengery utcában.

Éppen egy Csengery utcai lakos aggodalmaskodik a város vezetőségének szánt soraiban[131(132)]: „A ház

[Csengery u. 22.] a vasút mentén fekszik, 40 m-re a sínektől, veszélyeztetett területnek minősítették, ezért erősebb fokú bombatámadás lehetősége forog fenn...”

„A Kossuth Lajos út 49/a és 49/b számú házak a pályatesttől csak 5–10 m-nyire vannak – írja az egyik ott lakó a kérvényében – és az állomásépülettől a távolság csak 25–30 m. Szőnyegdobás esetén mindkét ház menthetetlenül el fog pusztulni, amiért 389lakói máshol keresnek oltalmat.” Mégpedig a mai Erzsébet Üzletház helyén állott Malátagyárban. A 49/b-ben éjjel-nappal működő péküzem van, ők tudják riasztani a két ház lakóit. Kivételesen megengedik nekik, hogy a Malátagyár óvóhelyére járjanak[132(133)].

A vasúttól való félelem nem elszigetelt jelenség.

A Soproni Hirlap 1944. július 16-i számában érdekes sugalmazott közlemény jelent meg. A vérmes természetű polgármester – nehezen türtőztetve magát – 20-án válaszol az értelmi szerzőnek, aki nem más mint a város légoltalmi parancsnoka, dr. Gallasy János rendőrfőtanácsos. *Egyes soproni veszélyeztetett területek lazítását és részleges anyagi kiürítését tanácsolja a légoltalmi hatóság a nagyközönségnek* c. Címed[133(134)] felvilágosítása alapján cikk jelent meg. A cikk közzététele után olyan nagy számban jelentek meg az illetékes városházi hivatalban kérelmezők, akik hivatalos úton történő kitelepítésüket, illetve számukra kevésbé veszélyeztetett területen való lakás kiutalását kérték, hogy joggal állapíthatom meg: a cikk nemcsak félreértésekre, nyugtalanságra adott okot, hanem némelyeknél oktalan pánikhangulatot is idézett elő. Ezt előrelátva történt meg a megállapodásunk arra vonatkozóan, hogy a fenti tárgyban hivatalos közlést nem teszünk. Ha Címed most megváltoztatta álláspontját, engem befejezett dolgok elé állítva, kérem annak közlését, hová és mily módon látja elhelyezhetőnek a veszélyeztetett területről önként eltávozni kívánókat. Én ugyanis ezek elhelyezéséről gondoskodni nem tudok, lévén városunk felvevőterület is.”

A rendőrség vezetője nehezen szánja el magát a válaszadásra, akkor is magyarázkodni kényszerül, mert kutyaszorítóban van. Mint légóparancsnok (is) felülről kapja az utasításokat, amint az az alábbiakból kiderül:

„Tisztelettel értesítem, hogy a Soproni Hirlap július 16-i számában a légoltalmi parancsnokság azt közölte az érdekeltekkel, hogy [aki] a vasúti építmények közelében lakik, [annak] önkéntes távozása elé nem gördít akadályt. Ez a tanács az önkéntes lazítás célját szolgálta, és alapult az illetékes katonai parancsnokság rendeletén, amit kiadtak, mert hazánk több városának pályaudvar-környékét érte a támadás és követelt nagyobb életáldozatot. Megállapítás szerint a lakosság kisebb hányada gyermekeit vidékre szállította, bútorait, ingóságait megosztotta, a tűzvédelmi intézkedéseket hatékonyabban végrehajtotta. Ez az önkéntes lazítás a hatóságokat ténykedésekre nem kényszerítette. Amennyiben azonban valaki olyan kérelmekkel keresné fel a városházát, aminek elintézése a parancsnoki hatáskörbe tartozik, szíveskedjék őt ide utasítani.” Aláírás[134(135)].

A hatóságok elég jól ismerték a bombázások céljait. A szombathelyi hadtestparancsnokság egy februári honvédelmi miniszteri rendeletre hivatkozva érdeklődik és utasít: „Különösen a pályaudvarok környékén esetleg elrendelt víztároló medencék sürgős és halaszthatatlan kiépítését kérem végrehajtani.” A válaszban 390anyaghiányra hivatkoznak. Csak a Széchenyi téren és a Pamutiparban van üzemképes víztároló[135(136)].

Sürgős? Halaszthatatlan? 1944 szeptemberében járunk. E tárgyban még mindig sok sürgős és halaszthatatlan akta porosodik az íróasztalokon. Sokukra csak a háború után kerül ’Irattárba’ jelzés. Vagyis a régi jó bürokrata magatartás érvényesült: az ügyek maguktól is elintéződnek[136(137)].

A frontok pedig közelednek. A békebeli városról, tudomásunk szerint utoljára, 1944. október 13-án készült

légifelvétel. Délelőtt fél tíz. Ami már akkor sem volt benne békebeli, az 7000 m-ről nem észlelhető. Nem látni az óvóhelyek előtt levegőzőket, a kertekben bámészkodókat, de a rikító színű kendőket sem[137(138)].

Október 2-án megszűnt a nyári időszámítás[138(139)].

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Hárs József: Ötven éve történt (Sopron első bombázása) / 4. Jönnek ...

4. *Jönnek ...*

Nem kell ijedezni a repülőgépek által a magasban húzott felhőcsíkok miatt – nyugtatja olvasóit a Soproni Hirlap[139(140)]. Ijedezni nem kell, ám a gépek jönnek. Egyre több és egyre többször. Horváth B. Jenő, a mozgékony riporter[140(141)] tájékozódik: vasárnap délelőtt a megye több részére hullott bomba, emberéletben azonban kár nem esett[141(142)]. Tíz nap múlva már a Kapuvárra ejtett bombákról kénytelen szólni[142(143)].

Kevésbé pihentető olvasmány a lapban az október 10-i, amely egyszerre hozza a hírt a szombathelyi pályaudvar és környéke, továbbá Győr környéke bombázásáról[143(144)]. A vasi megyeszékhelyről elszármazott Novinszky Rezső[144(145)] beszámol az ottani keserű tapasztalatokról. Sorait figyelmeztetőnek szánja a még mindig könnyelmű soproniaknak[145(146)]. Lovas Gyula 1965-ben a következőképpen fogalmaz: „Sopron – bár Bécsújhely, Szombathely, Győr már szenvedtek a bombázások miatt – úgy tűnt, rombolás, légitámadás nélkül szenvedheti végig a háborút. A város lakossága abban a hitben élt, hogy Sopronban nincs mit bombázni, hiszen itt nincs repülőtér, mint Szombathelyen, és nincsenek olyan ipari telepek, mint Győrben. Ezért a város lakosságának egy része az udvarokon állva, az állomásokról kihúzott vonatok személyzete pedig, amig néhány szomorú hír el nem terjedt, nyáron még a töltés oldalában heverészve nézte a kondenzcsíkot húzó [...] bombázók és a kísérő vadászok repülését.”[146(147)]

391Angolszász repülőgépekről végiggéppuskázták a Fertő menti községeket, közlik címben október 17-én[147(148)]. „Az ellenséges repülő-alapok közelsége folytán az ország egész területét állandó légiveszély állapotában lévőnek kell tekinteni” – így a hivatalos vélemény[148(149)]. Az ellenséges gépek géppuskatűz alá vették Kapuvár állomását[149(150)]. Október 22-én pedig már a Szombathely elleni újabb támadásról adnak hírt. Célpont ismét a pályaudvar és környéke[150(151)]. Sandy Dezső pedig – nyilván felmérve az újságolvasók érdeklődését – több folytatásban írja le a győri állapotokat a második „terrorbombázás” után[151(152)]. Ráadásul ez nem is ősszel, hanem még a nyáron történt. Ugyancsak akkor számol be fővárosi hasonló élményeiről Horváth B. Jenő. 392Cikksorozata „A fővárosi romeltakarítók nyomában” címmel tizenkét részben elégíti ki a „békés sziget” érdeklődését[152(153)]. Aztán, amikor leteszik az utolsó soproni magyar újságot, megkönnyebbülten sóhajtanak: a támadók ismét csak elkerültek minket.

A Sopron környékét is becserkésző 82. sz. vadászrepülő-ezred három pilótája

Nem sokáig. November 2-án riasztó hírrel szolgált a reggelihez az Oedenburger Zeitung az előfizetőinek. Nagy pusztítást okoztak (elsején) az angol-amerikai bombák Ágfalván[153(154)]. Hét 3–500 kg-os (helyesen: font súlyú) bomba esett a falura, kettő a mezőre. Egy ház teljesen rombadőlt, kettő súlyosan megrongálódott. Más osztrák és magyar helységekben alkalmanként rombadőlő utcasorok robajához képest ez csak jelentéktelen incidens. Azonban meglepően sok, 18 halálos áldozatot követelt a falubeliek közül, 9-et a munkaszolgálatosok soraiból. A sebesültek beszállítása közben még hárman haltak meg, a kórházban egy. A 22 ápolásra szoruló közül hatan rövidesen hazamehettek. A viszonylag nagy veszteséget illetékesek a fegyelmezetlenségnek tulajdonították. Éppen ezen a napon volt az új riasztási rendszer premierje. Ettől kezdve a légiveszélyt mint állandóan fennálló állapotot, nem jelzik, egy–három gép zavarórepülésére táblák figyelmeztetnek, az egyszeri egyhangú búgás – ami addig légiveszély tudomásul vételére szolgált – ezentúl már kisriadó. Ezt azonban a szerdai napon 11.40-kor jelezték, öt perccel később pedig már háromszor egymás után üvöltöttek föl a szirénák[154(155)].

Ágfalva a Sopron és Bécsújhely közötti vasútvonal egyik állomása. Már a röpcédula amerikai szerzője is megmondta: „Ha vasúti csomópont vagy ipari központ közelében van lakásod – haladéktalanul költözzél

falura!”[155(156)] S onnan hová?

Megvédeni az embereket a légitámadásoktól – ez lett volna a feladata a légoltalom évek sora óta kiépített szervezetének. (A légitámadásoktól, illetve következményeiktől.) Nincs most helyünk arra, hogy részletezzük ennek történetét, felépítését, korlátait. Színes leírást ad Horváth B. Jenő a Légoltalmi Központ működéséről. A Soproni Hirlapban megjelent cikk közvetlen 1944. július 2-a előtti élményeket rögzít[156(157)]. Nincs benne szó arról, amit levéltári adatok őriztek meg számunkra, hogy a Petőfi tér alá telepített létesítmény mennyire ki van szolgáltatva a magas talajvíznek, s mivel éppen emiatt nem mertek mélyebbre ásni, vékony a védőréteg fölötte. A személyzetről, a három alközpontról, a megfigyelőkről (Tómalom feletti kilátó, Károly-magaslat stb.)[157(158)] csak annyit, hogy addig működtek kifogástalanul, amíg nem fordult komolyra a dolog. Hagyjuk is ezt, nem tartozik szorosan a tárgyunkhoz. – Ott tartunk, hogy szólnak a telefonok, a rádió rejtjeles és kevésbé titkos utasításokat közöl, a parancsnok riadót rendel el.

393Október 11-én riasztották 75.-ször a város lakosságát. Ezt a jubileumot abban a reményben ülték meg, hogy a 100. légiriadóra már nem kerül sor[158(159)]. Kardos Árpád árvaszéki ülnök, a Soproni Hirlap vasárnapi számainak népszerű tárcaírója, a népies hangvételű Ammondó vagyok c. rovatában óvóhelyi életképet ad. Riadó van, a cikkíró és sokan mások (végre) az óvóhelyen ülnek. Semmi búgás. Várják pedig az angolokat (!). Nem jönnek. Csak nem történt valami bajuk útközben szegényeknek?[159(160)]

Nem, nem történt bajuk.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Hárs József: Ötven éve történt (Sopron első bombázása) / 5. Az általános helyzet

5. *Az általános helyzet*

A lassú, nehézkes óriás, az Amerikai Egyesült Államok, elképesztő anyagi fölénye egyre inkább érezteti hatását a világ frontjain. Japánnal szemben is, ám Európában most döntő mértékben. A második front megnyitásával már Németország kapuja előtt állnak a szövetségesek. Olaszországban csigalassúsággal haladnak előre. A Szovjetúnió – ugyan nagy véráldozatok árán – a hajókaravánok szállította utánpótlással megerősödve (amit később annyiszor le akartak tagadni, vagy legalábbis kisebbíteni igyekeztek) készült összeroppantani a németek keleti frontját. Már csak a csodafegyverekben lehetett bízni azoknak, akik háborús bűneik miatt nem számíthattak kegyelemre a szövetséges hatalmak győzelme esetén. Látszott, hogy az egész szabad világ túl nagy falat a diktátoroknak. A villámháborúk időszakának vége. A módszeres megsemmisítés ellen az időhúzás vagy az erőtlen diplomáciai próbálkozás a szövetségesek egymásnak ugrasztására már nem segít. A németek súlyos elhárító harcokban vonulnak vissza. Ezt a folyamatot megfordítani sem a kíméletlen tengeralattjáró-háborúval, sem a már említett V–1 és V–2 jelű csodafegyvernek a bevetésével nem sikerült.

A légtérben hasonló körülmények alakultak ki. Az Amerikai Egyesült Államok még be sem lépett a háborúba, már kidolgozott a brit légierővel olyan tervet, amelyben a német hadiipar légi úton való elpusztítását jelölik meg célként. Hadüzenetük után nekiláttak a megvalósításnak. Casablancában, 1943. január 14–16-án a legmagasabb szinten határozták el az amerikai és angol légierő összehangolt támadásait. A cél a német katonai, ipari és gazdasági teljesítőképesség szétrombolása, a lélektani hadviselés, hogy mire sor kerül a partraszállásra, az ellenállás a lehető legkisebb legyen. Minden számba jöhető célt azonban nem

érhettek el Angliából, ahonnan a 8. USA légi hadsereg tevékenykedett, ezért meg kellett nyitni a második légi frontot, mégpedig délről.

Délkelet-Németország, Ausztria, Magyarország, Románia és Jugoszlávia célpontjait a Szövetséges Földközi-tengeri Légierők megszervezésével kívánták támadni. Támaszpontjaikat Afrikából Foggia bevétele után helyezték közelebb, a „csizma sarkantyújához". Az olasz város környékén elhagyott, feladott német támaszpontokba költöztek be. A Szövetséges Földközi-tengeri Légierő az 1943. november 1-jén felállított 15. USA légi hadseregből és a repülőezrednyi erősségű 205. sz. angol bombázókötelékből állt. A 15. légi hadsereg kezdetben hat ezrede 44 májusáig 21-re szaporodott. Egy-egy ezredben (Group) 48 B–17-es vagy B–24-es jelű, egyszerre bevethető géppel[160(161)]. 4–6 ezred tartozott egy magasabb egységbe, az ún. 394wingbe (légi hadosztálynak fordítjuk). Az ezredek századokból, a századok szakaszokból, a szakaszok rajokból álltak. Ezekre a részletekre még visszatérünk.

A gibraltári konferencián (1943. november 5.) a 8. és 15. légi hadseregek parancsnokai megegyeztek, hogy a nagy terven belül mindegyik maga keresi a céljait, de lehetőleg egyeztetve a másikkal. Ekkor már eldöntötték, hogy Magyarországot bombázni fogják[161(162)]. Az év végéig azonban csak kevés bevetésre került sor. Egyrészt elhúzódott az Olaszországba költözés, másrészt rossz volt az idő. A 15. légi hadsereghez tapasztalt, régi kötelékek tartoztak, mert az Alpok és az Adria fölötti repüléshez nagy tudás kellett. (Ennek ellentmondani látszik az az adat, hogy a gépek személyzetét folytonosan cserélgették a kémektől való félelem miatt.)[162(163)] A magas hegyek között az időjárás szeszélyeinek is jobban ki voltak téve, ezért választották szokásos útvonalukként a mai Szlovéniában lévő Maribor érintésével a Magyarországon való átrepülést, akkor is, ha nem ide szólt a napiparancsuk. A Balaton délnyugati sarka, vagyis Keszthely térsége volt a legfontosabb tájékozódási pontjuk. Itt váltak el egymástól a különböző célpontok felé igyekvő kötelékek útjai. Az amerikaiak a kiválasztott célokat (1944 őszén – az olajfinomítókon, mesterséges benzint gyártó üzemeken kívül – egyre inkább a közlekedési csomópontokat) nappali hadművelettel, zárt alakzatokban, kb. 8ooo m magasságból bombázták. Az angolok viszont kisebb kötelékekkel és éjszaka hajtották végre feladataikat. Ez a nyugati fronton az eredetileg nem szándékolt Around the Clock-Bombing-hoz, a folyamatos bombázáshoz vezetett. A délről érkezőknél azonban a súlypont a nappali tevékenységen maradt.

Mit tudtak tenni ez ellen a németek? Elhárításuk szervezete Luftgauokra (légi körzetekre) volt beosztva. A volt Ausztria a XVII. számot kapta, Bécs központtal, élén a légvédelmi tüzérség egyik tábornokával. 1944-ben alakult csak meg egy vadászrepülő-hadosztály. A jelzőrendszer (Flugmeldedienst) igen hézagos volt, legfontosabb állásait az Isztriai-félszigeten építették ki[163(164)].

A Németország elleni légitámadások öt szakaszra oszthatók. Az első berepülés 1942. december 12-én zajlott le, a minket már kissé közelebbről érdeklő harmadik szakasz 1943. július 25-én kezdődő sorozatát a 9. légi hadsereg Tuniszból bonyolította le. A 4. szakasz volt az invázió előkészítése. Ennek megfelelően az utolsó, döntő fázis – most már a háború végéig Foggiából – 1944. június 21-ével keltezhető, s tartott, amíg szárazföldi seregek bombázható területeket hagytak[164(165)].

395Bécsújhely ellen az első támadást a Bizertából és Massicaultból felszálló gépek 1943. augusztus 13-án intézték, a 9. légi hadsereg szervezésében. A Balaton érintésével vonultak föl, s a Fertőnél fordultak nyugat felé. Az akkor még igen hiányos jelzőrendszer miatt a támadás teljesen váratlanul érte a várost. A veszteség nagy volt, az ellenállás kicsi. Az amerikaiak a 2500 km-es úton csak 3 gépet vesztettek, amikor visszamenet Olaszország felett nagyobb számú német vadászgép támadta meg őket[165(166)].

Ekkor még nem volt radarjuk az amerikaiaknak. Ilyennel (H_2X) csak 1943. november 2-tól rendelkeztek, s akkor is még idő kellett a legénység kiképzéséhez[166(167)]. Az új légi hadsereg felállítása késett, mert a kairói és teheráni konferenciákon a szövetséges vezetők a nagy normandiai partraszállás megszervezésére összpontosítottak. A 15. légi hadsereg így is december 12-ig már áttelepült Tuniszból Foggia rendbehozott légi támaszpontjaira. A németek pedig tétlenül nézték ezt az előttük zajló tevékenységet, mert a Führer parancsa szerint kikötőket és hajókat kellett bombázniuk. Foggiát a szövetségesek a németektől csak 1943. október 27-én foglalták el, de a 16 repülőteret – a Wehrmacht rombolásai ellenére – decemberre már használhatóvá tették, sőt külön vezetéket építettek a tengeren érkező üzemanyag számára[167(168)].

Az első hetekben részben a rossz idő, részben az erős elhárítás okozott gondot (és veszteségeket) a támadóknak. A tanulság: vadászgépek nélkül nem szabad útjukra engedni a felülről védtelen bombázókat. Ettől kezdve nem hiányoztak a kísérő P–38-asok, a jellegzetes kéttörzsű gépek. Az 1944 februárjából számítható harmadik szakaszban a kidolgozott céllista alapján – főként a német légierőt és utánpótlását számba véve – indították támadás-sorozataikat, nem ritkán 4–500 géppel. Némi szünet, illetve csökkentett tevékenység után, 1944 áprilisában ismét teljes erővel hajtották végre hadműveleteiket az olajcélpontok, a repülőgépgyártás ellen.

A 15. légi hadsereg nem vett részt a normandiai partraszállásban; folytathatta addigi gyakorlatát. Ennek a legintenzívebb szakasza nyárutótól az év végéig tartott. És éppen ez idő tájt a legtöbb német vadászt nyugatra helyezték át. Annak a kevésnek, amelyik maradt, a legénysége nem tudott pihenni. A nappal támadó amerikaiak után az éjszaka csendjét a Royal Air Force (Angol Királyi Légierő, RAF) gépeinek zúgása törte meg. A majdnem zavartalan bombázások mégsem vezettek igazán eredményre. A széttelepített német repülőgyártás nagyobb telejesítményre volt képes, mint valaha. Bajba jutottak viszont az üzemanyaggal, s így új legénység sok benzint kívánó kiképzésével[168(169)].

Az angolszászok veszteségeik pótlására és felújításra a június és július egy részét használták fel. Az angolok B–24-esekre cserélték fel Wellingtonjaik nagy részét. Készültek a végső csapásra. Ám most már a németek is összeszedték magukat. Többször vannak légiharcok Bécs térségében. A fontosabb létesítményeket ágyúk tucatjai védik. (A Fertő partján is települtek, pl. Oggaunál, magyarul Okánál.) A rohamot roham után indító gépezet ettől kezdve mégsem állítható meg. Vezénylői legfeljebb az időjárás szeszélyeit veszik figyelembe. A RAF aknásítja a Dunát. Az amerikaiak minden kedvező napot kihasználva vonulnak észak felé. Célpontok a 396repülőterek, hidak, vasúti csomópontok. A kísérő vadászok alacsonytámadásai is nagy pusztítást visznek végbe. Ez akkor is igaz, ha nem mindegyik támadás sikeres. Például: november 5-én 500 gép 1100 tonna bombát dobott Bécsre, de a rossz célzás miatt nem az eltalálni kívánt üzemek károsodtak, hanem a közeli lakónegyedek.

Decemberben tovább folytatódik az eddigi célok tönkretétele. Az irodalom december 9-ét jelöli meg a közlekedés elleni koncentrált támadások megindításának. (A jelekből ítélve ez a dátum legalább három nappal előbbre hozható. Ez a 6-ára szóló napiparancsokból kiolvasható.) Ez nem annyit jelent, hogy a Brenner-vasutat ne támadták volna már előbb is. A kíméletlen és következetes hadvezetés egyik következménye, hogy a német üzemanyagtermelés az év elejinek alig 31%-ára esett vissza. Bécs-Floridsdorf, Moosbierbaum és más olajfinomítók sűrű füstje jelzi a hatást. A szövetségesek rátapintottak a neuralgikus pontokra. Az év végén már naponta bombázzák a Brenner-vasutat, az olajfinomítókat, illetve a szintetikus benzint előállító üzemeket, egész Ausztria közlekedési hálózatát. Ezekben elsősorban a 15. légi hadsereg vesz részt, az angoloktól nem sok támogatást kapnak[169(170)].

Ebben az óriási erőkkel folyó küzdelemben, december 6-án, Mikulás napján válik a békés szigetecske a

Fertő nyugati partján hadszíntérré. Győr, Pozsony, Szombathely után, de Hegyeshalommal körülbelül egyidőben. Hogy csak szűkebb térségünkről beszéljünk[170(171)].

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Hárs József: Ötven éve történt (Sopron első bombázása) / 6. Napiparancs és valóság.

6. *Napiparancs és valóság.*

A december első dekádjára megadott előrejelzés szerint a 15. légi hadsereg hatósugarán belüli területre, 3-áról 4-ére fordulóra hidegfront betörése volt várható. Ez a változás esővel és rossz látási viszonyokkal járt. Ez utóbbi – a meteorológusok szerint – 8 mérföldre csökkent látótávolságot jelentett (majdnem 13 km). A következő két nap lassú javulást ígért. Eső már csak szórványosan fordul elő, a hőmérséklet pedig emelkedik. A melegedés folytatódik 10-éig, amikor is széllel járó hirtelen időjárásváltozás valószínű, a hőmérséklet esik, s megint nem látni messzire[171(172)].

A hírszerző tiszt jelentése december 5-én 18 órakor leszögezi: „Bécs délkeleti részének viszonyai, amilyenek most, a légierőnek ritka alkalmat nyújtanak arra, hogy összetett csapást mérjen a brüxi stratégiai olajra és az életbevágó vasúti összeköttetésekre Bécs és az orosz front között. Jelenleg ez a két legfontosabb az elsőrendű feladatok közül. Brüx [a Cseh protektorátusban, neve Most, hidat jelent, mint német elnevezése, a Brückeből származó Brüx; az ékezetet a jelentések éppúgy elhagyják, mint pl. Celldömölkről] havonta 30 000 tonna gázolajat termel, másképpen kifejezve: a hatósugarunkon belüli egész termelésnek közel a felét.” Az időjárás alakulása és az erőteljes csapás szükségessége nem engedett hosszú mérlegelést. A támadási parancs 6-ára szólt. Lesz, ami lesz, jobb nincs alapon[172(173)].

397Összefoglalóan fogalmazva: a 15. légi hadsereg németországi olaj-célpontokat fog támadni és közlekedési célokat Ausztriában és Magyarországon. Részletezve: az 5. légi hadosztály (wing) célja a brüxi olajfinomító. Ez az egység csupa B–17-es légierődből állt. A hadsereghez tartozó többi hadosztály célpontjai: a 47-es Szombathely és Sopron fő rendezőpályaudvarait, a 49-es Komárom főpályaudvarát, az 55-ös Érsekújvár és Hegyeshalom gördülő állományát, a 304-es pedig Celldömölk és Pápa rendezőpályaudvarait rohanja le. A nemrég felállított 15. ideiglenes vadászrepülő-parancsnokság zárt kíséretet csak a Brüx fölé tartó légierődökhöz ad, a többi egység a kéttörzsű Lightningekkel, majd csak a célpontok térségében találkozik. Azok gyorsabban lévén, előzőleg bekalandozzák a vidéket, mozdonyokra vadászva[173(174)].

A műbenzin előállító üzem Prágától északnyugatra 73 km-re volt, tehát megszállt cseh területen, de – érdekes módon – ezt egyáltalán nem említik. A földrajz tényeihez nem a legkorszerűbben és egyáltalán nem politikusan viszonyultak. A 47. légi hadosztályhoz tartozó 449. ezred jelentésében például nemes egyszerűséggel Ausztriához tartozónak jelöli meg Sopront. Ezért aztán annak sem kell túlzott fontosságot tulajdonítanunk, hogy az akkor Hitlernek – Németország részeként – alávetett Ausztriát sohasem emlegetik Ostmarkként[174(175)].

Az időpontokat, a földrajzi helymeghatározás számait viszont pontosan megadják, s részletesen beszámolnak az útvonalról, a rohamról, a terv szerinti és a kényszerből végrehajtott bombadobásokról; felsorolják, mit észleltek, harci cselekményeiknek mi volt a látható következménye. Stb.

A 47. számú légi hadosztály mind a négy ezrede útnak indult december 6-án Szombathely és Sopron (vagy

ahogy jelentésükben írják: Saprona) felé. Nagy volt a forgalom Foggia 16 repülőtere fölött. A 15. légi hadsereg egységei sorra szálltak föl. A Sopron ellen vonuló 450. és 449. számú ezred reggel fél nyolc tájban emelkedett a magasba, majd a találkozásra kijelölt négyszögben csatlakozott a többi egységhez. A megadott alakzat: két oszlop, a bal oldali az 5. légi hadosztály légierődjeiből áll, a jobb oldali laza oszlopban a 47-es légi hadosztály vezet, utána az 55-ös, a 304-es és a 49-es ezredei helyezkednek el. Az egész vállalkozás parancsnokának hívójele SOP, ami arra enged következtetni, hogy a német elhárítást akarták ezzel megtéveszteni, mintha Sopron lenne a fő céljuk[175(176)].

Az Isztriai-félszigetre települt német megfigyelők korán észlelték a gépek vonulását, s 9 óra 50 perckor már nagyriadót jeleztek Sopronban anélkül, hogy a bombázók elhatározott útirányáról akkor bármilyen ismeretük lehetett volna[176(177)]. Hiszen a teljes nagy kötelék összerendeződése is csak 10 óra után történt meg[177(178)]. Az igaz viszont, hogy a 15. ideiglenes vadászrepülő-parancsnokság P–38-asai (Lightning) már 9.36-tól körzetünkben manővereztek[178(179)].

398Dávidházy István erre így emlékezik vissza: „A leánygimnázium épületében [ma: Deák tér 32.] voltam hadikórházban és fogat mostam a fürdőszobában reggel és akkor láttam, hogy az állomás fölött repül el egy Lightning-gép. A GYSEV-állomás fölött. Tehát nyugatra néztem ki. A leánykollégiumban volt a kórház, ott néztem ki az ablakon, a fürdőszoba-ablakon és akkor láttam egész alacsonyan, 100–200 m alacsonyan egy Lightninget elhúzni [...] a GYSEV-vasútvonal fölött. A Déli Vasút felé ment el és jó másfél órával később jött a bombázás.”[179(180)]

Foggiában előző este még bizakodóan állapították meg: „Mivel kilátás van arra, hogy az időjárás kedvező lesz a vizuális bombázásra”[180(181)], a szokott helyen, a Balaton délnyugati csücske fölött, szétválnak az egységek, s mindegyik elindul a számára kijelölt cél felé. A 47. légi hadosztály rádiójele erre az alkalomra: Scentspray. A vadászgépeket a Greenherd szóval és az egység számával lehetett hívni. Visszahíváskor az azonosító kódszó: Baseball[181(182)].

Ami a felhőzetet illeti, egyre kevesebb okuk volt a bizakodásra. Manduriában (a csizma sarkának a tarantói öböl felé néző oldalán), ahol a 47-esek parancsnoksága székelt, még lehetett alapja az optimizmusnak, de még az olasz Lagosta fölött jártak, amikor már erős borultsággal kellett megküzdeniük. A 449. ezred radarjával valami nehézség támadt, ezért helymeghatározást csak becsléssel tudtak végezni[182(183)]. A maribori légelhárítást megkerülve, a célpontra repülés kezdőpontjára, a stájer Friedberg fölé (tőlünk 50 km-re délnyugatra) 11 óra 33 perckor értek. Ekkor kerek 7000 m magasságban húzták a kondenzcsíkot[183(184)].

Az elöl repülő 450. ezred parancsnoka, Francis M. Harwood őrnagy, másnapra keltezett jelentésében részletesen leírja a felhőviszonyokat[184(185)]. A dalmáciai Vis szigete fölött 4/10 fokozatú cumulusréteg terült el 2400 m magasságban, a jugoszláv hegyvidék fölött pedig vékony cirro-stratus réteget észleltek. Zágrábtól kezdve egyre sűrűbb felhőtakaró tette lehetetlenné a földi tereppontok megfigyelését. Számunkra sajnálatosan, a Sopronra irányított köteléket ez nem riasztotta vissza. A saját szakmai szempontjaik szerint igazuk lett.

Elérve a támadás kezdőpontjához, azt vették észre, hogy Sopronnál az egybefüggő, nagy kiterjedésű felhőrétegben akkora hasadék támadt, amely – éppen a célterület felett – gyönyörű szép időt varázsolt elő, határtalan látási viszonyokkal (CAVU = ceiling and visibility unlimited, korlátlan felhőmagasság és látási viszonyok).

És hogy nekünk még rosszabb legyen: mivel a Szombathely fölé irányított egység az ottani nagy borultság

miatt nem tudta feladatát maradéktalanul teljesíteni, egyik különösen ügybuzgó szakasza – 6 gép – egyenesen északnak vette az útját, a tartalékcélpontként megadott Sopron felé. Meg is érkezett ide 12 órára, s ledobta bombaterhét, 12 tonna 500 fontos robbanóbombát, a GYSEV-állomásra (az ő 399szóhasználatuk szerint: a keleti pályaudvarra). Eredmény: jól sikerült szőnyegbombázás[185(186)]. Sopronra aznap az utolsó.

Addigra a főerők támadása már lezajlott. A szemtanúkkal egybehangzóan, dél-délnyugat felől közelítették meg a várost.

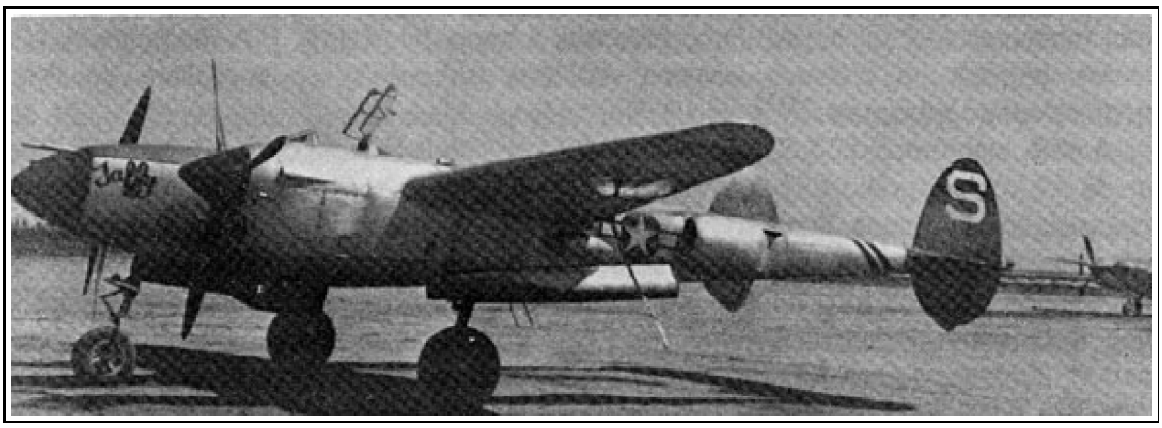

Az amerikaiak jellegzetes formájú, kéttörzsű vadászgépe, a Lightning, azaz a „Villám”

Kubinszky Mihály (1980): „Maga a bombázás [...] délben kezdődött s kb. háromnegyed óra hosszat tartott. Ha jól emlékszem, mintegy 80 bombázógépet számoltam meg [...], melyek dél felől repültek a város fölé és bombáik kioldása után kelet felé fordulva repültek vissza.”[186(187)]

Az irányt Dávidházy István is megerősíti (1994)[187(188)].

Becht Rezső (1976): „A rádió, halk fütyülés után megszólalt: Újabb erős kötelékek röpültek be. Irány észak. Ekkor már hallatszott a Károly-magaslat mögül az első kötelékek dübörgése.”[188(189)]

Lakatos István menekült (1991): „Megszólaltak a város szélén a légvédelmi ágyuk is. [Téves!] Az ablakhoz léptem, és nem csalódtam: a város fölé ereszkedő kötelék gépeiből csillogó tárgyak kezdtek hullani. A következő pillanatban már remegett az épület, kegyetlenül éles hangú csattanás hallatszott és porfelhő szállt az ég felé. Sopron megkapta az első bombaszőnyeget!”[189(190)]

A 450. sz. ezred 42 B–24-ese 7.15 és 7.44 között szállt föl Manduriának szervezetileg a foggiai központhoz tartozó repülőteréről. San Vito felett 3800 m magasságban találkozott a 449-esekkel, akik Grottaglie felől érkeztek és soroltak be mögéjük. A 450-esek egyik gépe idő előtt visszafordult, mert az egyik motorja meghibásodott. A cél fölé ért 41 Liberator közül az egyiken a bombák kioldására szolgáló szerkezet nem működött, másika motorhiba miatt nem vett részt a bombázásban. Ezek hazafelé 400szabadultak meg terhüktől. Még hárommal volt kisebb-nagyobb baj, ami miatt nem tudta összes bombáját ledobni. Így is 94,5 tonna rombolóbombát ejtettek csak a 450-esek a városra. Jelentéseik kizárólag 500 font súlyúakról írnak. Lejegyzett eredményük (eredmény az ő szempontjukból): „A vizuális megfigyelést megerősítő fényképes beszámoló kimutatja a pusztító rombolást – vágányzat, átrakóhelyek, irodák, utánpótlási katonai raktárak és gördülő állomány megsemmisítése révén.”[190(191)]

Németh Alajos (1979): „Alattunk rengett a föld, ahogy a szörnyű bombák egymás után robbantak [...] Jól

megkülönböztethettük a háromféle zajt [...]: A repülőgépek jól ismert búgását, a zuhanó bombák különös suhanását és a földet, levegőt megreszkettető robbanást.”[191(192)]

A 449. számú ezred 37 B–24-ese 7.21–29-kor indult támaszpontjáról, közülük 28-an 11.47-kor érkeztek fölénk, hogy 22.100–23.300 láb (kereken 6700–7100 m) magasságból 56 tonna bombát zúdítsanak a pályaudvarokra. A jelentés csak 500 fontos rombolóbombáról szól. Öt Liberator 10 tonnát vetett Nagycenk állomására, 2 már előbb – műszaki hiba miatt – visszafordult, 2 pedig kényszerledobással szabadult meg 4 tonnányi terhétől. A zöm 14.55-kor ért földet otthon, Grottaglie városka mellett, Tarantótól északkeletre. (Sok barlang és fazekasműhely – közli a Baedeker 1936-ban. Tiszteknek, legénységnek szuvenír-vásárlási lehetőség.)

Edward A. Bartlett őrnagy először telefonon adott le parancsnokának jelentést, majd vagy másfél óra alatt megszerkesztette írásbeli beszámolóját. (Ez meglehetősen kidolgozott sémák szerint történt, hogy gyorsabban lehessenek készen vele.) A Maribor környéki légvédelmi ütegeken kívül semmilyen elhárítást sem tapasztaltak. Még odafelé menet kétszer láttak a távolban egy-egy Messerschmidt típusú német vadászgépet. Az egyik közelebb jött, de nem a kezdeményezett közelharcot. Soprontól 15 km-re délkeletre a földön láttak három ezüstszínű repülőgépet. Talán szállítógépek – gondolták róluk[192(193)].

„A bombavetés vizuális módszerrel történt. A harci alakzatok 54º-os tengely mentén támadtak. (A szöget a Friedberg–Sopron vonaltól balra mérve.) Az egyik szakasz úgy találta, hogy szüksége van egy 360º-os fordulatra és újbóli nekifutásra, hogy bombázhasson.” A 450-esek rohama 11.23-kor kezdődött, lépcsőzetesen, 21.500–22.500 láb (6560–6860 m) magasságból[193(194)]. A 449-esek csak 11.47-kor kerültek sorra. A lépcső náluk nagyobb volt, 1200 lábat (366 m-t) tett ki[194(195)].

Nem mindegyik szemtanú látta így. Kubinszky Mihály (1982): „A repülőgépek kb. 3000 m magasságra ereszkedtek le, a vezérgép fehér jelzőrakétájának kioldása után dobták le 250 és 500 kg [!] súlyú bombáikat. A pusztítás széles területen érte a várost.”[195(196)]

Horváth Henrik (1988): „Valóban megjelentek a nagy bombázók, egymásután több század és akkor a fejem fölött láttam: hiszen ezek valamit dobnak. Úgy látszott, mintha egyenesen miránk dobnák. De nem, ezek időben a megfelelő előretartást véve 401oldották ki bombáikat, úgyhogy azok egyenesen a városra zuhantak. Egy pillanat alatt eltűnt a város a szemem elől, csak hatalmas füstfelhő látszott. De alighogy csillapodott első megdöbbenésünk, már zúgott a következő bombázó század a fejünk fölött[196(197)].

Visszafelé az összerendeződés jól sikerült – közlik a 450-esek. Menet közben a Dráván villanyerőmű gátját és turbináját, valamint távvezetékeit figyelték meg. Némi izgalmat okozhatott az 55. légi hadosztály rádiójelzése arról, hogy 50 Messerschmidt támadta meg őket[197(198)]. A kilőtt vörös rakétát szabad szemmel is megfigyelhették.

Érdekes kérdés, hogy a bombázók órái milyen időt mutattak. Az ún. középeurópai idő Magyarországon, Olaszországban, sőt Tunéziában is azonosan egy órával több, mint a 0 délkörön fekvő Greenwichben. Ez annyiban lehet megemlítésre érdemes, hogy a 15. légi hadsereggel szorosan együttműködő 8. légi hadsereg Angliában állomásozott. A felsőbb színtű jelentésekben – így a 47. légi hadosztály december 5-i napiparancsában – alighanem ezért szerepel egy órával több a bombázás időpontjaként, mint az alsóbb egységek jelentéseiben. Azért ott is előfordul egy elírás: a logikus 7 óra 33 perc helyett 8.33-ban adja meg a jelentő a felszállás időpontját. Az összes többi időadat a helyi idő szerinti. Szórakozottság, vagy új ember a színen[198(199)].

A 47. hadosztályparancsnokság jelentésében van egy táblázat, amelyből kiderül, hogy az ide beosztott négy ezred mikor érkezett vissza december 6-án a támaszpontjára, mikor adta le telefonon az első hírt a bevetésről (7–21 perccel megérkezésük után), a beszámoló jelentés elkészülte (1.37–2.15 óra a leszállástól számítva) és mikorra készültek el a fényképek (1 óra 15 perctől 3 óra 5 percig)[199(200)]. Sajnos a pillanatnyilag rendelkezésemre álló mikrofilm ilyen felvételeket nem tartalmaz. Leginkább az elsőnek támadók fotói volnának érdekesek, hiszen a nyomukban következők a találatok pora-füstje miatt már a célzáshoz sem láthattak elég tisztán. (Ez az, amit a háború végéig nem vettek tekintetbe, s amiért számos bomba eshetett a szőnyeg négyszögén kívül.)[200(201)]

Végső soron a szemtanúk is ezt erősítik meg:

Németh Alajos (1979): „A magasban álló Szt. Mihály-templom mögött sötét füstfelhőbe burkolózott a város. A levegőben papírdarabok és egyéb könnyű súlyú testek úszkáltak.”[201(202)]

Horváth Henrik visszaemlékezését más vonatkozásban már idéztük. Ő is emlékezik a füstfelhőre[202(203)].

Összegezve: a 450. számú légiezred 11.23-tól, a 449. számú 11.47-kor, a 98. számúból önállósodó 6 Liberator 12 órakor dobta le bombaterhét Sopronra, szándéka 402szerint az állomásokat véve célba. Összesen 39, 28 és 6 B–24-es ún. Liberator oldotta ki bombáit a vezérgép utasítására, illetve a szakasz parancsnokának elképzelése szerint. „Egyszerre csak mintha azok megálltak volna, majd fordulni kezdtek, s látszott, ahogy a kioldott bombák megcsillannak” – emlékezik vissza Kadnár Béla 1980-ban (Soproni Füzetek ’84, 261. lap). Egy másik vasutas, Hidegh Lajos, 1982-ben: „Brennberg felől érkeztek a gépek, egymás után a kötelékek, kötelékenként 7 bombázógép [a Deákkúti útról figyeli], 3-3 gép egymás mellett, előttük a vezérgép. Hirtelen az egyik vezérgépnél valami villant és megkezdődött a bombázás. [...] A fő célpont azonban a GYSEV-állomás volt.” (Soproni Füzetek ’84, 266. lap.)

Hárs Györgyné (1945): „…dec. 6-án bombázták először Sopront és mindjárt nagyon kiadósan, 49 percen át több hullámban zúdították bombáikat szegény városra, főleg a vasút környékére. Recsegett, ropogott a ház, zúdolt le a cserép, malter és üveg törmelék. Mi kis földszintes házunk [Alsólőver u. 3. a vasút mellett] pincefolyosójának végében álltunk, én átfogva Pistát és Antit, Papi és a cselédlány mellettünk. Ezt az órát soha elfelejteni nem fogom, de azt hiszem a gyerekek sem. Antika olyan helyesen mondta egy hullám szünetben, hogy én milyen marha voltam, hogy kívántam egy bombázást”[203(204)].

Egyedi eset Dávidházy Istváné: „Tessék? Én? Elmentem vadászni. (Nevetés.) Igen, igen, ti. azt mondták, hogy – a lábam volt ellőve – azt mondták, hogy az izmokat mozgassam, sokat járjak. Mondom. A város tele volt menekültekkel [...], inkább elmentem vadászni. (Lőttél is valamit?) Nem, kérlek szépen azért, mert – az apámmal voltam – a puskáinkat összeraktuk és akkor fordult az izé, akkor fordult rá. Emlékszem, apám mondta, ebből kapunk, és közvetlen utána ropogott ... Annyi nyulat még életemben nem láttam. (Hol voltatok?) A Sand [stäckl]-nál voltunk, a Szent Mihály-temetőnek a lejtőjéről velünk szembe szaladtak a nyulak. Estek a bombák. A nyulak páni rémülettel a remegéstől a temetőfal, tehát a nagy kereszt alól a homokbánya felé. Mi a homokbányánál a szőlőknél álltunk. Az Alsó-Dudlesz vadászterületen.” (Magnófelvétel.)[204(205)]

A 73 Liberator 729 bombája hullott a városra[205(206)]. Lovas Gyula térképe 78 bombatölcsért jelez a GYSEV-pályaudvar területén[206(207)]. Látni kellene a Déli pályaudvart is ahhoz, hogy megállapíthassuk, ez a kerek 11%-os találatarány mennyit javul az oda esett bombák beszámításával.

Némi támponttal szolgál Kadnár Béla (1980): „Az állomásra néhány bomba esett ugyan, de kár nem történt

Sopron délin.” (Soproni Füzetek ’84, 261. lap.)

Becht Rezső (1976): „Amikor végtelennek tűnő idő után eltávozott az utolsó hullám is [...], a lépcsőház feltépett kapuján [Udvarnoki u. 2.] kikémleltem a napfényes utcára. Lázálomba illő kép fogadott: csupasz tetőszékek felett füstcsóvák és porfelhők [...], kifolyt ablakszemek [...], eltűnt házak [...], feltépett úttest, melyből a vízvezeték vize lövellt magasba, másutt émelyítő gázszag áradt [...]. Égett a vasútigazgatóság palotája [...], az állomáson a vöröskeresztes vonat lángokban állott, a lőszervonatban robbantak a tányéraknák.”[207(208)]

403Figyelemre méltó a 449-esek jelentésében található teljesítmény: „Bombabecsapódás tekintetében a fotók csak kis rongálódásokat mutatnak az elsőrendű célban, mindössze 8–10 bombatölcsérrel a pályaudvaron vagy a közelében.”[208(209)] Tudjuk: a 98. sz. ezred 6 gépének jól sikerült szőnyege ezután következett.

Mire az utolsó bombázó is eltűnt a célpont légteréből, a vadászgépek már régen otthon várták a következő bevetést. Két jelentésüket érdemes közelebbről is megismerni.

Az 1. vadászrepülő-ezred 1229. számú bevetésére a Salsolából felszállt 42 P–38-asból 36 érkezett meg az alacsonytámadásokra kijelölt vasútvonalak fölé[209(210)]. A Balaton délnyugati sarkáig egy egységként repültek, itt fordult Szombathely felé a 71. és a 94. század 12–12 géppel. A 27. század Hegyeshalom környékére kívánt eljutni. Az első kettő Sopronnál elvált egymástól. A 94. század visszafordult, a 71-es Lightningjei viszont Zwölfaxingig[210(211)] hatoltak előre. A jelentés így részletezi a folytatást:

„A 71. század a kapott tűzparancs szerint 9 óra 36 perckor mélyrepülésben lerohanta a közlekedési célpontokat Szombathelytől északra, egészen Sopron nyugati széléig, majd aztán – 10 óra 23 perckor – Zwölfaxing magasságáig. Ezeket a támadásokat rajokban hajtották végre, olyan változatban, hogy a P–38-asok közül 11 tüzelt.”

„A 94. század 9 óra 40-kor kezdte a tüzelést, megtámadva a közlekedési célpontokat a Szombathelytől Sopronig vezető vasútvonalon. Ezeket a harci cselekményeket két raj hajtotta végre (6 P–38-as), míg két raj azért maradt vissza, hogy gondoskodjék a bombázók kísérő fedezetéről.” A 27. század 9.45-kor Celldömölknél egy éppen felszállni készülő He–111k típusú német gépet rombolt szét, majd letért a tervezett útvonalról és a Sopronba vezető GYSEV-vonalat támadta meg. Ezen két tehervonatot súlyosan megrongáltak. Még a város előtt keletre fordultak, majd – Pápát megközelítve – hazaindultak.

Kubinszky Mihály (1980): „…december 6-án délelőtt a szokottnál alacsonyabban köröztek Sopron felett, Lockhead Lightning P–38 típusú vadászrepülőgépek lehettek.”[211(212)]

A jelentés szerint a támadások súlypontja elsősorban a vasúti mozdonyokra és szerelvényeikre esett és csak másodsorban a Sopron és Bécs közötti vaspályára.

Mint már idéztük, Dávidházy István látott egy alacsonyan repülő kéttörzsű gépet a GYSEV-állomás sínpárjai fölött. Az idézett jelentés alapján ez 10 órakor történhetett, s a gép a 71. századhoz tartozott. Apa és fia, a két katonatiszt, nagyriadó alatt bandukolt ki a „kertek alatt” a temető mögé vadászni. Nem sok idejük maradhatott a bombázásig.[212(213)]

Dávidházy borotválkozás közben csak egy gépet vett észre. Jobban megközelítette a raj tényleges létszámát Kadnár Béla (1980): „Röviddel szolgálatátvétel után 2–3 igen alacsonyan repülő gép húzott át hosszában az állomás fölött. Kiugrottam a forgalmi irodából, de mire a perontető alól kiértem, csak annyit láttam,

hogy kéttörzsű gépek.” Rövidesen jelentették neki, hogy Loipersbach és Marz–Rohrbach között, illetve Nagycenk és Harka–Kópháza között egy-egy vonat elől kilőtték a mozdonyt. Az utóbbi katonai szállítmányt húzott. (Soproni Füzetek ’84, 260–261. lap.)

404Az amerikai vadászok, kalandozásaik alkalmával, itt-ott láttak ellenséges gépeket. Több helyen, így Sopronban is, csekélytől mérsékeltig terjedő, pontatlan tüzelés érte őket, de csak kis kaliberű fegyverekből. Ezek valószínűleg a vasúti kocsikra szerelt gépágyúk lehettek – állapíthatjuk meg a vasúttörténészek tanúsága alapján.

Ezzel magyarázható Lakatos István idézett téves közlése. Nem a bombázókat lőtték, hanem a vadászokat, nem nagy ágyúkból csak gépágyúkból, nem délben, hanem 10 óra előtt[213(214)].

A jelentés megfigyeléseket közöl repülőterekről, amelyeken sok gépet láttak[214(215)]. A végén táblázatba foglalták a kilőtt vagy megrongált mozdonyokat, különböző fajtájú vasúti kocsikat. Még traktort is számba vettek[215(216)]. Természetesen feltüntették annak a nevét, aki a tettet végrehajtotta. Kitüntetés lehetett belőle. Összesen 12 mozdonyt pusztítottak el, 10-et megrongáltak. A listán meglepően kevés, mindössze 5 megsemmisített vasúti kocsi található és 37-45 megrongált. Adataik a lehetőség határáig pontosak. Ez kiviláglik abból, hogy a részletes beszámoló jelentésben saját kárukra mérséklik a sebtében, telefonon leadottak egyik adatát[216(217)].

A 82. vadászrepülő-ezred 859. bevetése volt a december 6-i[217(218)]. Az egység 95. és 96. századának jutott az a feladat, hogy védelmet nyújtson a Szombathelyt és Sopront támadó 47. légi hadosztály bombázóinak. A 35 felszállt gépből 31 jutott el a célterületig. A négy műszaki okokból fordult vissza. A Liberatorokkal 11 óra 10-kor találkoztak. Akkor már több mint negyedórája köröztek a célpont fölött (10.54-kor értek ide), 2–24.000 láb (6700–7300 m) magasságban. Mivel a bombázók elsősorban felülről voltak sebezhetők, a védelmet csak ilyen magasról lehetett biztosítani. A visszaúton Šibeniknél hagyták el védenceiket, 12 óra 42 perckor, 15 000 láb (kb. 4600 m) magasságban. 14.06-ra értek haza, Vincensóba.

Bevetésük alkalmával volt idejük szemügyre venni a bombázások eredményeit. Sopronban találatok a városban és a pályaudvaron – állapítják meg. Az elkalandozó egyszemélyes gépek valamelyike Hegyeshalomról jelentette, hogy ott iszonyú tüzek és robbanások voltak. Egy mozdonyt láttak szétrombolva 11-kor Soprontól délre[218(219)].

Bécs térségében füstöt figyeltek meg. Lehet, hogy ködösítés volt[219(220)].

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Hárs József: Ötven éve történt (Sopron első bombázása) / 7. A károk

7. *A károk*

Szabó Jenő (1981) beszámolójából: „Az első soproni légitámadás riadójának lefújása után a polgármester azonnal kocsiba ült, hogy megszemlélje a városban 405keletkezett károkat. Útján elkísértem. Először a Kossuth utca felé mentünk s már az utca elején egy lóhulla, kidőlt villany- és távíróoszlopok, leszakadt huzalok jelezték a robbanások légnyomás-hatását. Egy asszony állott az úttest közepén, valahol a Stauffer-villa környékén lakhatott, s a bomba szétverte lakását. A polgármester azt tudakolta tőle, van-e helye, ahol az éjszakát töltheti, de a nő, mintha nem is hallaná a hozzá intézett szavakat, egyre csak azt

ismételte: »Hála istennek, hogy megmaradtunk!«[220(221)]”

Sopron állami halotti anyakönyvébe 122 olyan halálesetet jegyeztek be, amely a december 6-i bombázással kapcsolatos légnyomás, szívbénulás stb. következménye volt. Németh Alajos Sopron könnyes-véres dátumai c. könyvében (Sopron, 1993, 43–53. lap) 310 tételben sorol fel azonosított és azonosíthatatlan áldozatokat. Ebbe katonák és a felgyújtott szolnoki kórházvonatban elégettek is bekerültek. Ezt a számot is csak minimumnak fogadhatjuk el, hiszen már csak a torlódó események következtében sem lehet megállapítani, hogy hány ember életét rövidítette meg ez a Sopront ért első bombatámadás[221(222)].

Ugyancsak nehéz kérdés az anyagi károk tisztázása. A hivatalos iratok és az újságközlemények egyaránt arra mutatnak, hogy a hatóságok sem jutottak dűlőre e tekintetben. A bombakárok helyreállítása természetszerűleg először a vasúton kezdődött el. Erről pontos és részben publikált adatok szólnak. Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy a forgalom legalább részbeni biztosítása napokon belül sikerült[222(223)].

Más a helyzet a városbeli épületkárokkal. Az újság csak december 20-án – a második támadás után – közli, hogy a helyreállítási munkálatokat Boór Nándor építőmester vezeti, aki nemsokára megalakította az Építőiparosok Munkaközösségét[223(224)]. Az élet megy ugyan tovább[224(225)], s hirdetést olvashatunk a lapban arról, hogy valaki bombázott épületeket vesz[225(226)], s díjazza a közvetítőket, de az is tény, hogy a károk bejelentésének a határideje is egyre jobban kitolódik. Legutolsó közlés e tárgyban 1945. március 6. Aznap jár le a decmberi bombakárok bejelentésének határideje[226(227)].

A háború utáni közlemények, összeállítások, jelentések természetszerűleg már nem választják külön az egyes bombázások következtében tönkrement vagy megsérült épületek listáját. Aprólékos, házról-házra haladó munkával lehetne talán tisztázni a várost ért veszteségeket, megjegyezve, hogy ugyanaz a ház többször is szerepelhet ezen a jegyzéken.

Az ingóságokban okozott kárt még így sem lehet kimutatni. A motyójukat mentő, a romok között kutatgató károsultak képét érzékletesen írják le a szemtanúk. Az újság is hoz néhány közleményt, amit fel lehet használni. Pl. arról, hogy fosztogatókat 406tartóztattak le, hogy a gettó raktáraiból osztogatnak bútorokat, egyebet a károsultak között, hogy adományokat gyűjtenek, de azok nehezen folynak be, hogy ideiglenes szállásokat rendeztek be stb.[227(228)]

Végső következtetésként annyit már most megállapíthatunk, hogy ha a 15. amerikai légi hadsereg hatósugarába eső bombázott városokat hasonlítjuk össze, s nem az országonkénti elosztást vesszük tekintetbe, Sopron veszteségei kisebbek, mint pl. Bécsújhelyé[228(229)]. A másik eddig elhanyagolt tényező: az épületkárok nemcsak a bombázásokból, hanem az anyaghiány miatt elmaradt felújításokból, a szakszerűtlen helyreállítási kísérletekből, az utólagos beázásokból, gombásodásokból stb. is erednek. És ezek sokszor nagyobbak az egyszeri bombavetés következményeinél (lásd a mai ún. Vasalóház helyén volt lakóépületek sorsát)[229(230)].

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Hárs József: Ötven éve történt (Sopron első bombázása) / 8. Kémek és tanulságok

8. *Kémek és tanulságok*

Az eddigiekből is kitűnik, hogy az amerikai légierő édeskeveset törődött Magyarország belpolitikai helyzetével. Csak szakmai szempontok érdekelték hírszerzőiket: milyen idő várható, mennyire jutottak az

oroszok, hol van műbenzin, illetve bombázandó közlekedési csomópont. Azaz – helyesbítenem kell – vasúti csomópont. Autóutakra csak halvány utalást találunk a jegyzőkönyvekben, a fő hangsúly a mi térségünkben a mozdonyokon és a hosszú tehervonatokon volt[230(231)].

Tarthatatlan az a nézet, hogy Sopron első bombázásának bármi köze is lett volna a nyilas országgyűlés december 6-ára meghirdetett soproni üléséhez. Arról ne is beszéljünk, hogy az ülést december 7-ére hívták össze s arról se, hogy a hungarista ideológiában súlytalan testületnek csak töredéke települt át a fővárosból ide hozzánk, s ezért sem, máskülönben sem törődtek a nyilas vezetők a honatyák véleményével[231(232)].

Egy másik legendát is meg kell kérdőjeleznünk. Állítólag több kém is tevékenykedett a városban, akik rádión szorgalmasan jelentgettek a szövetségeseknek. Ezek hatására ejtették bombáikat éppen azokra az épületekre, amelyekbe valamilyen német egység, parancsnokság fészkelte be magát. Az igazat megvallva, név szerint eddig csak a Szovjetuniónak kémkedő Reuter Jenőről tudunk. Visszaemlékezéseinek 407részleteit közölte a Soproni Szemle. Készséggel elfogadom, hogy a kis lőveri házikóból rendszeresen küldözgette moszkvai megbízóinak a begyűjtött anyagot, akár azt is, hogy melyik német tiszt hol lakik. Annak azonban semmi nyoma, hogy ez az anyag eljutott volna az amerikai repülőkhöz[232(233)]. Az osztrák szakirodalom tesz említést az amerikaiaknak dolgozó ügynökökről, akik az időjárási adatokat, s a fő célpontokról beszerzett értesüléseiket továbbították az U. S. hadsereg hírszerző tisztjeihez. Soproniakról nincs szó. Ettől persze még lehettek[233(234)].

Reuter Jenővel van még más gondunk is: miután feltűnt a fronton (1942. július 12.), hosszú ideig nem adott életjelt magáról. 1942. november 27-én azonban lapot írt családjának, hogy fogságban ugyan, de jól van. Mindenkit üdvözöl. Ezt a lapot az újság 1943. február 2-án, vastagbetűs cím alatt közölte. Ezek után ledobták mint ejtőernyőst (1944. október 6.), s befészkelte magát a lőverükbe mint kém. Egy német adó közvetlen szomszédságába. Ráadásul – egy fellebbezés kapcsán – az anyja külön felhívja a hatóságok figyelmét a lőveri házra és lakóira – 1944 májusában! Nem sántít itt valami?[234(235)]

Már Hamlet megmondta: „Több dolgok vannak földön és égen / Horatio, mintsem bölcselmetek / Álmodni képes.” S ez vonatkozik Sopron bombázására is. Egyelőre ennyiben maradunk[235(236)].

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Hárs József: Ötven éve történt (Sopron első bombázása) / Zusammenfassung

Zusammenfassung

Sopron (Ödenburg) wurde vor 50 Jahren das erste mal bombardiert. In unserem Rückblick befassen wir unst mit den Ereignissen vom 6 Dezember 1944 und dessen Vorgeschichte. Wir benützten dabei teilweise Auswertungen von Boden –, teilweise Luftwaffen-Quellen. Die Boden-Auswertungen: Archiv und Presse Angaben, Erinnerungen daran, wie die Bevölkerung, die auch weiterhin am liebsten in gewohnter friedlicher Weise weitergelebt hätte, den falschen Glauben hegte, dass Sopron vom Krieg verschont bleiben wird. Weiter: Augenzeugen über die Aktion selbst. Diese stellen wir den jetzt von den Amerikanern erhaltenen originalen Dokumentation gegenüber, die über den Einsatz der 15. Luft-Armee gegen Sopron aufgezeichnet wurde. Sopron wurde von den folgenden Luftwaffen-Einheiten bombardiert: um 11 Uhr 23 Minuten haben die Flugzeuge des Kampfgeschwaders (group) Nr. 450 der Luftflotte (wing) Nr. 47 aus einen Höhe von 21 500–22 500 Fuss 94,5 Tonnen, 500 Pfund schwere Bomben auf die Stadt niedergeworfen, 28 Flugzeuge des Kampfgeschwaders (group) Nr. 449 aus einen Höhe 22100–23300 Fuss 56 Tonnen, 5 Flugzeuge 10

Tonnen auf Nagycenk (Zinkendorf), um 12 Uhr warfen 6 Flugzeuge des Szombathely (Steinamanger) angreifenden Kampfgeschwaders Nr. 98 10 Tonnen auf unserem Bahnhof. Die insgesamt 73 Liberator 408warfen 729 Bomben ab. Aus diesen fielen auf Grund von Boden-Auswertungen 78 auf den Bahnhof der GYSEV (RÖEE). Die begleitenden P–38 Jagdflugzeuge haben Eisenbahnzüge angegriffen. Das Ziel der Bombardierungen war eindeutig die Lahmlegung des Eisenbahnverkehrs. Die Politik spielte keine Rolle, das beweist auch eine Meldung, die Sopron als eine in Österreich liegende Stadt angibt. Die Verluste: mindestens 350 Tote. Über die materiellen Schäden wurde erst nach Kriegsende eine Auswertung angefertigt, in dieser werden die Schäden der Bombardierung von 6. Dezember nicht von den Gesamtschäden der Bombardierungen gesondert aufgezeichnet.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Hárs József: Ötven éve történt (Sopron első bombázása) / Summary

Summary

Sopron was bombed for the first time 50 years ago. This article deals with the events which happened on the 6th of December 1944 and their antecedents, using evidences from the eart and from the air. The former ones are archival sources and the press as well as memories of survivors telling how people willing to pursue their peaceful everyday life were misled by the belief that Sopron would avoid the war. Eye-wittnesses spoke about the action itself. The author contrasted these with the newly acquired original U.S. documentation upon the deployment of the 15th Air Force against Sopron.

The town was bombed by the following units: 450th group of the 47th wing assailed Sopron with bombs weighing 500 lbs each from the height of 21.500 – 22.500 feet at 11.23 a. m., the total weight of the bombs was 94.5 tonnes. 28 bombers of the 449th group dropped bombs on Sopron at 11.47 a.m. from the height of 22.100 – 23.300 feet weighing 56 tonnes in all; further 10 tonnes were dropped on Nagycenk by 5 bombers. 6 bombers of the 98th group which attacked Szombathely as well assailed the railway station at 12 o'clock with 10 tonnes of bombs, and 729 bombs were dropped by 73 Liberators altogether. According to surface observations, 78 fell on the GYSEV railway station. The escorting P–38 fighters attacked trains. The main aim was obviously to paralyse railway traffic. Political reasons were so unimportant that one of the reports refers to Sopron as a town in Austria.

The losses included at least 350 dead persons, a statement on other damages was made only after the war, but it does not mention the losses caused by the bombing on the 6th of December separately.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Metzl János: Fertő. Neusiedlersee. Turistatérkép. Wanderkarte 1:60 000. Paulus. Hunginvest. Pomáz; 1992.

Metzl János: Fertő. Neusiedlersee. Turistatérkép. Wanderkarte 1:60 000. Paulus. Hunginvest. Pomáz; 1992.

A hiánypótló térkép megjelenése melegen üdvözölhető. Különösen időszerűvé tette a Fertői Nemzeti Park létrejötte, valamint a Fertő körüli kerékpáros út építése. A többszínű térkép nagyon szép nyomású és jól

áttekinthető.

Részletes megtekintéskor azonban már a térképoldalon is felfedezhető néhány hiba és logikai következetlenség. A térkép nagyon helyesen zárójelben feltünteti a burgenlandi falvak magyar nevét, de miért maradt ez el Schattendorf *(Somfalva)* és Kleinhöflein *(Kishőflány)* esetében? Mivel a térkép kétnyelvű, ugyanígy kellett volna eljárni a magyar területen is, de itt csak Sopron nevét tüntetik fel zárójelben németül, de pl. Ágfalva, Harka, Fertőrákos, Balf, Fertőboz nevét már nem. A Fertői Nemzeti Park határa, főleg a védőzóna helyenként nehezen 409követhető. Nincs bejelölve a Soproni Hegység Tájvédelmi körzetének határa, sem a kistómalmi láprét és a Szárhalmi-erdő szigorúan védett területe.

Már a térképoldalon kiderül, hogy a német fordítással nagy bajok vannak. Pl. a nemes kócsag németül nem *Silberreicher*, hanem *Silberreiher*. Számos hiba található a jelmagyarázatban. a „Wichtige Feldweg" helyesen „Wichtiger Feldweg". A „Kőfejtő" helyes német megfelelője „Steinbruch" és nem „Mine", a lovaglás az nem „Reitbahn" és a „lovaspályát" sem lehet „Sprunggarten"-nak fordítani.

A térkép hátlapján található szövegben azután olyan elképesztő hibák vannak, hogy azt ilyen formában nem lett volna szabad kinyomtatni. Sopron történetének magyar szövegében is több megkérdőjelezhető állítás van (Sopron magyar és német nevének magyarázata, Sopron városának török „ostroma", amire soha sem került sor stb.), a német szöveg azonban botrányos.

A térképen feltüntették zárójelben Sopron német nevét, a szöveges részben azonban nem, de ez még csak elnézhető formai hiba, mivel nem okvetlenül szükséges. De, hogy a német szövegben az Ausztria területén fekvő Eisenstadt és Rust városának csak magyar nevét írják a címbe, ez nem fogadható el. Zárójelben azonban igenis helyénvaló lenne *Kismarton* és *Ruszt* nevének feltüntetése egy esetleges további kiadásban, mivel felhívja a német térképhasználók figyelmét arra, hogy e városoknak ősi magyar neve is van.

A hibák halmazát azonban a szövegben találjuk. Az egész fogalmazvány rossz németséggel íródott és úgy ahogy van, elfogadhatatlan. Csak a Sopron történetét ismertető részben, nagyon elnézően szemlélve is, kb. 40 nyelvtani, nyelvszerkezeti hibát, és 8 sajtóhibát találtam. De vannak köztük olyan fordítási szócsodák is, melyek miatt lehet, hogy ez a térkép a gyűjtők részére külön érték lesz. Ilyen a Káptalan terem, mely a magyar szövegben – nyilván sajtóhiba miatt – „Képtelen terem"-ként szerepel. Ezt a fordító „Hall ohne Bild"-nek fordította. Lehet, hogy ebből éppen olyan országos szólásmód lesz, mint a „Leiter Jakab"-ból. De Karinthy Frigyes „Így írtok ti"-jében olvasható „folyosó – Flussalz" fordításának is megvan a mása, fordítónk a „Várkerület"-et „Burgbezirk"-nek fordította. (Ez kétszer is előfordul a szövegben). E mellett már eltörpül, hogy a „szabadságharc"-ot „Friedenskrieg"-nek fordítja, hogy Sopronban „Selmeci Wald und Burgbau Akademie" van, hogy a Kecsketemplom „Ziegenkirche" és nem „Gaiskirche", hogy a szabadságharc idején: „wurde die Stadt im Dcember (sic!) von Windischgrätz besiedelt" (!) Hosszasan lehetne további példákat felsorolni, de ezekután, azt hiszem, felesleges.

Még valamit, mivel hasonló hibákkal más idegenforgalmi kiadványokban is találkozhatunk. Nem helyes az olyan megjelölés, mint „Tábornok Haus", „Káptalan Haus". A helyes megjelölés csak úgy hangozhat, hogy „Tábornok ház *(General Haus)*", „Káptalan-ház *(Kapitel Haus)"*, vagy ha a szerző ízlésének jobban megfelel, felcserélhető, a zárójelen kívüli és a zárójeles megjelölés, de összekeverni a magyar szót a némettel nem helyes, különben „Holzkutya" lesz belőle.

Ezekután nem csodálkozhatunk azon, hogy a Fertői Nemzeti Parkról szóló szakszövegben is hemzsegnek a hibák. A Fertőrákosi kőfejtőt, „Fertőrákosi (sic!) Steingrube"-nak fordítja, „Kistómalmi Moorwiese"-t ír „*Kleine Teichmühle – Moorwiese*" helyett. A Lajta mészkő nála „Wasserkalkstein" (!), *Leitha Kalkstein*

helyett. Új madár- és növényneveket talál ki, a helyett, hogy utánanézett volna a szakirodalomban. A nagykócsag „*Silberreiher*” és nem egyszerűen „Reiher”, a kiskócsag az „*Seidenreiher*” és nem „Schmuckreiher”, a kanalas gém az „*Löffler*”, a nyári lud az „*Graugans*” és nem „Sommergans”, a szerkó az „*Seeschwalbe*”, a cankó az „*Wasserläufer*” és nem „der (sic!) Wasserschwalbe”, a sitke az „*Tamariskensänger*”, a barkóscinege pedig „*Bartmeise*” és nem „Rohrmeise”. A növénynevek közül néhány példa: a sziki üröm az „Meestern” *Wermut* vagy *Beifuss*, a sziki őszirózsa az „*Strandast*, a hagymaburok kosbor az „*Moorglanzstendel*” és nem „Zwiebelhülle Knobenkraut (sic!), amit szó szerint próbált fordítani. A molyhos tölgy az „*Flaumeiche*” és nem „mollige Eiche”. Ebben a részben is számos nyelvtani és mondatszerkezeti hiba található.

Mindezek alapján csak a térkép újranyomtatása javasolható a német szöveg szakszerű megírásával. (A térkép azóta újabb, javított kiadásban jelent meg.)

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Mollay Károly: Első telekkönyv – Erstes Grundbuch (1480–1553) Sopron város történeti forrásai – Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg A/sorozat 1. kötet – Reihe A, Band 1. Sorozatszerkesztő, Hrg. G. Szende Katalin Sopron 1993, 235 lap

410Mollay Károly: Első telekkönyv – Erstes Grundbuch (1480–1553) Sopron város történeti forrásai – Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg A/sorozat 1. kötet – Reihe A, Band 1. Sorozatszerkesztő, Hrg. G. Szende Katalin Sopron 1993, 235 lap

„Sopron az egyetlen hely a mai Magyarországon, ahol a középkortól kezdve a legapróbb részletekig fel tudjuk tárni egy város életét” – mondja Mollay professzor születésnapi interjújában.[236(237)] Ez bizony tény. Azzal együtt az, hogy ez a megállapítás sejtetni engedi pótolhatatlan történelmi veszteségeinket is. Figyelmeztetés is egyben, mert rendkívülivé növeli a felelősségünket a kivételesen gazdag soproni anyaggal szemben. Úgy is mondhatnánk, Sopron ügye messze túlnőtt a város határán.

Amióta Házi Jenő soproni okmánytára és számos szövegkiadása megalapozta a soproni középkorkutatást, lényegében nyitott kérdéssé vált a folytatás. Valljuk meg, hogy ennek éppenséggel szubjektív okai is voltak, hiszen a városkönyvek egyikének, a Gerichtsbuchnak (1427–1531) kiadását az 1970-es évek elején éppen a szerző akadályozta meg.[237(238)] Minthogy az új sorozat szerkesztősége ismét felvette programjába a városkönyvek kiadását, minden remény megvan az elmaradt kiadás pótlására.

Aminek most nagyon örülnünk kell, az Mollay Károly professzor eddigi legnagyobb soproni kiadványa, az első telekkönyv sajtó alá rendezése.

A források és a forráskiadványok között a telekkönyvek és telekkönyv kiadások különleges műfajt képviselnek. A pozsonyi telekkönyvek kiadványozási kísérletén kívül nem is ismerünk hazai példát. E tekintetben egyedülálló vállalkozás Mollay Károly munkája. 1955-ben ugyan történt már arra kísérlet, hogy megindulhasson a soproni városkönyvek kiadása, de abbamaradt, említett Gerichtsbuch (ítéletkönyv), valamint a feldolgozásra váró Gedenkbuch (feljegyzési könyv), a Bürgerbüchl und Ächtbüchl (polgárkönyv és a büntetések könyve) és a Priesterbuch (papikönyv) XV–XVI. századi anyaga mellett eddig csak a Grundbuch készült el.

A telekkönyvről elmondható, hogy tipikusan városi forrás a középkorban. Ez összefügg a szabad végrendelkezési joggal, a városnak azon jogával egyben, hogy az ingatlanforgalmat ellenőrizze. Az ingatlan ugyanis nemcsak az adózás, hanem a törvénykezés alapja is. Közvetlenül vagy közvetve az egész város életét organizálja.

„Tisztázni kell és helyre kell rakni mindent" – hangsúlyozza Mollay Károly a fent idézett interjúban. A Grundbuch kiadásával éppen ezt teszi világossá, hiszen tudja, hogy egy város egészének, ugyanakkor mindennapi élete részleteinek is milyen nagy hányadát fedi le a telekkönyv. Választása nemcsak pozitivista történészi hajlamának, nemzetközi viszonylatban is kivételes felkészültségű nyelvészeti, paleográfiai tudásának felel meg. A részletek tisztelete mellett ugyanis az összefüggésekben való gondolkodást sugallja a kiadvány is, de tudósi magatartása is: „…amíg nincsen tisztázva pl. a topográfia, a mértékek, a Sopronban használt pénzek, a város vezetői közti rokoni kapcsolatok, addig nem lehet továbblépni egy összefüggő várostörténet megírásához". Az interjú eme programadó szándékát váltja gyakorlattá Sopron középkori telekkönyve kiadásával.

A szövegkiadást önmagában is rendkívül fontos tanulmány előzi meg a kötetben német és magyar nyelven. A szerényen „Einleitung" (Bevezetés) címet viselő stúdiumhoz csatolva 411találjuk a soproni polgármesterek 1480–1553 közötti névsorát, továbbá az „Irányelvek a soproni német források kiadásához" című paleográfiai, nyelvtörténeti és forráskiadványi útmutatót (IX–XLII. pag.). A szöveg közreadása voltaképpen itt indul s fogja át a kötet 1–195-ig terjedő arab számozott oldalait. Annak okát nem ismerem, hogy tipográfiailag vagy más módon miért nincs jobban kiemelve a szövegközlés kezdete. A kiadványt „Namen- und Sachregister" (Név- és tárgymutató), valamint egy rövid „Glossar" (Szójegyzék) zárja (197–235. pag.).

A soproni első telekkönyv kiadásának értékeit, a tudós benne megjelenő teljesítményét nem is olyan egyszerű a recenzió adta keretek között érdemben elemezni. A bennfentesek számára ugyanis mindaz nyilvánvaló, amit a kivülállóknak oly nehéz közkinccsé tenni. Sietünk ezért leszögezni, hogy ez a kiadvány minden tekintetben a szűkebb szakma nagy nyeresége. Anélkül azonban, hogy kizárná a korai újfelnémetben nem jártas kutatókat és érdeklődőket. Éppen ellenkezőleg. Egyes részei kifejezetten kézikönyvszerűek, még pontosabban úgy is funkcionálnak, akár egy kézikönyv. A név- és tárgymutató többek között erre is alkalmas. Ezt segíti elő példának okáért az a bölcs döntés, hogy a dűlőneveket és a helyrajzi pontokat – az Einleitung 4. fejezetében közölt határnevekhez hasonlóan – újfelnémet változatban közli a mutató, így Tiefenwiese *(Teufwisen)*, Egelsee *(Igelser)* stb. formában, azaz már feloldott változatban. Ezzel a nyelvészeti feloldással már az a dűlőnévkutató is tud mit kezdeni, aki maga a korai újfelnémet variációval nem tudna mit csinálni.

A telekkönyv rendkívül gazdag tárháza a történeti adatoknak, s ezt a kötet indexe is jól érzékelteti. A polgári tulajdonviszonyok történetén, a topográfiai tanulságokon mint közvetlen telekkönyvi tárgyakon túl óriási nyeresége ez a kiadvány a soproni családtörténetnek. Sokat meríthet belőle az archontológia. Rengeteget a háztörténet. A település és földrajzi nevek históriáját ebben a műfajban lehet a leginkább konkretizálni. A foglalkozás-struktúra helyreállítása szempontjából is hálás forrás a telekkönyv. Az ár-, a mérték-, a vám- és járuléktörténet szempontjából is kivételes anyag. Nem beszélve pénztörténeti adatairól. De folytathatnánk a sort az egyháztörténettel, a kötet igazgatási és magánjogi nyereségén át a társadalomtörténetig. Hogy a hazai német nyelvtörténetnek mekkora kincsesháza, azt pedig aligha kell külön hangsúlyozni. Ezek a szempontok mind megjelentek a mutatóban. Éppen ezért hangsúlyozzuk először a név- és tárgymutatót, hogy lássuk, mennyire gazdag ez az anyag, de részadatok bemutatása mellett

mennyire szintetizáló is.

Az indexkészítés gyakorlata sok mindent elárul. Ez például arra figyelmeztet, hogy a közölt szöveg és a benne rejlő hatalmas információ analitikusan és szintetikusan is kezelhető. A szaktudományok és a kézikönyv szempontjából is. Mollay professzor biztos kézzel tárja fel ugyanakkor a bevezető tanulmányban a soproni telekkönyv paleográfiai, kodikológiai, papirológiai, archontológiai, metrológiai, valamint történelmi névtani tanulságait, hogy szándéka szerint véglegesen tisztázza és helyére tegye Sopron középkori topográfiájának kérdéseit. Az általa topográfiai vázlatnak nevezett tanulmány a teljesség érzetét kelti. Az újabb feladatok is csak ezzel a gondossággal tűzhetők ki. Így a soproni határ majdani rekonstrukciója is, amelyhez nagyon nagy segítség a bevezetés német változatában közölt 114 határ (dűlő) név. A XXXVIII. lapon a magyar szövegben egy kicsit hiányoljuk is a visszautalást a német dűlőnévjegyzékre.

A recenzor hadd engedje meg magának azt, mennyire örült, amikor a telekkönyv manusai között Treskwitzi Farkas (1515–1518) nevét olvasta, hiszen 1528-ban ő volt az egyik közreműködője a kőszegi középkori oklevelek németre fordításának és lajstromozásának.[238(239)] A soproni telekkönyv „ötödik kezét” könnyen össze tudjuk majd vetni a híres kőszegi Ostromnapló és oklevélmásolati könyv „kezével”. Nem lesz akadálya így a régen vitatott szerzőség eldöntésének.

Mollay Károly azon az állásponton van, hogy a szöveget betűhíven kell kiadni. Nemcsak azért, mert ezek a magyarországi korai újfelnémet nyelv emlékei, hanem a történeti hűség is ezt követeli meg. Mondanunk sem kell, hogy egy nem normalizált szöveg kiadása, összeolvasása 412sokszorosára növeli a ráfordított energiát. Ugyanakkor minden finomsága megmarad mind a szövegnek, mind az adatnak. Jószerével csak a kronológiai adatok feloldása erejéig avatkozott bele a szövegbe, anélkül, hogy magát a szöveget megváltoztatta volna.

A telekkönyv anyagát 972 főtételszámmal látta el, az alszámokkal együtt jóval több mint 1000 hosszabb-rövidebb szövegrész kiadásával van dolgunk. Még arra is ügyelt, hogy az eredeti forrás lapszámozását is követni lehessen a közölt szövegben. Minden tekintetben teljesíti ezzel a hivatkozás kritériumait. Ezzel „forrásszintre” emelte a kiadványt. A szójegyzékkel pedig azokon segít, akik a legfontosabb korai újfelnémet kifejezéseknek a kötetben előforduló változatait enélkül nem tudnák értelmezni. Mollay professzor kitűnő példát mutatott Sopron új várostörténeti forrásai kiadásaihoz. Ráadásul szerzői honoráriuma teljes összegét a további kiadványok finanszírozására ajánlotta fel. Ez a kötet ily módon nemcsak tudományosan rendkívüli teljesítmény, de emberileg is.

Sopron Megyei Jogú Város Önkormányzata, a Soproni Múzeum Alapítvány, a Házi Jenő Alapítvány mint finanszírozók, valamint Győr–Moson–Sopron megye Soproni Levéltára és a Soproni Múzeum mint kiadók (felelős kiadó: Turbuly Éva) megítélésem szerint nemzetközi szempontból is kimagasló értékű kiadványt indítottak útjára. Ha arra gondolunk, hogy a kötet lektora, Kubinyi András professzor Mollay-tanítvány, továbbá, hogy a sorozatszerkesztő G. Szende Katalin mindkettőjüké, s ha szabad személyeskedni, jómagam is Mollay professzornál hallgattam a hatvanas években a germanisztikát, akkor megkockáztatom: az új soproni forráskiadvány program az egyetemi professzor Mollay Károly tanítványainak ügyszeretetén is múlik. Nemcsak egy életművet, de új nemzedéket is adott Sopronnak. Éljenek bár Budapesten, Kőszegen vagy Sopronban, vagy akár a nagyvilágban valahol.

„Én most is minden nap Sopronban vagyok” – vallja a sokszor idézett interjúban. Irigylésre méltó viszony ez a szülővárossal, Sopronnal, Magyarország egyik legszebb, leggazdagabb múltú városával. Ennek alapja

azonban nem egyszerűen a nosztalgia, hanem tudósként, szerkesztőként és soproniként megszerzett hatalmas ismeretanyag Sopronról. Számomra nem kevesebbet jelent, mint azt, hogy csak egyetlen oszthatatlan történetírás van. S mindegy, ha annak tárgya egy városra vagy egy országra vonatkozik, csak rangos legyen. S akkor nem provinciális. Sopron olyan rangot képvisel mind a hazai, mind a nemzetközi környezetben, hogy csak ilyen rangban szabad történetéhez is nyúlni. Ez most már mindenkit kötelez.

Bariska István

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Horváth Zoltán: A soproni és a sopronbánfalvi molnárcsaládok és malmaik története (1767–1950) Sopron, 1993, 384 lap.

413Horváth Zoltán: A soproni és a sopronbánfalvi molnárcsaládok és malmaik története (1767–1950) Sopron, 1993, 384 lap.

Újabb jelentős kézikönyvvel gazdagodott Sopron és környéke kutatóinak könyvespolca. Érdekes, forrásgazdag művet alkotott a szerző: a Soproni Levéltár nyugalmazott igazgatója, aki több évtizede a táj történetének egyik legjelesebb kutatója és avatott ismerője.

Könyve alapján az a meggyőződés születik az olvasóban, hogy ennél többet és alaposabbat a malmok történetéről már senki nem írhat. Horváth Zoltán mind a forráskezelés, mind a feldolgozás tekintetében teljességre törekedett, s végigvezeti az olvasót többéves kutatása állomásain. Ezt megkönnyítendő a vaskos kötetet mintegy 100 (!) ábra, fotó, táblázat és családfa egészíti ki, ezek tanulmányozása csak a könyv újabb és újabb kézbevételével lehetséges.

A malmokról és a korai kapitalizmus feltörekvő családjairól szóló könyvet, nem lehet egyvégtében elolvasni, ezért is nevezem kézikönyvnek, mert nem az a célja, hogy napi olvasmányul szolgáljon. Újra és újra le kell venni a könyvespolcról és mindig találunk érdekeset, értékeset benne.

A szerző művét három levéltár forrásaira építi: a Soproni Levéltár, a Magyar Országos Levéltár és az Országos Környezetvédelmi és Vízügyi Levéltár irataira. Emellett teljességgel felhasználja a téma szakirodalmát, bár így „összetett” módon – molnárok és malmok – egyik mű sem tárgyalja a malmok múltját. A szakirodalom vagy gazdaságtörténeti, vagy technikatörténeti szempontból vizsgálja e kérdést.

„A Soproni Levéltár gazdag, épségben megmaradt forrásanyaga lehetővé tette számomra, hogy a társadalmi, gazdasági és technikai kérdéseket komplexen tárgyaljam, ami meglehetősen szokatlan a történettudományban.” A szerző összesen 17 vízimalom, három gőz- és öt szélmalom történetével foglalkozik, kiindulási alapul id. Hasenauer Márton városi mérnök 1832-ben készített térképe szolgál.

„A Hasenauer-térkép egyik érdekessége, hogy a rajta szereplő 17 malom legtöbbjéről hírből sem hallott a mai kor embere. A másik figyelemfelkeltő tény, hogy a két patak közös vízrendszert alkotott, malmaival pedig tájegységet szolgált, amelyek – a pálos szerzetesrend malmának kivételével – a soproni polgárok tulajdonában voltak. Végül kutatásaim során hamar meggyőződtem arról, hogy a térképen felsorolt malomtulajdonosok többsége a XIX. század elején egy-egy molnárdinasztia tagjai közé tartozott, és a dinasztiák is bonyolult rokonsági kapcsolatban álltak egymással, valamint elődeik már a XVIII. század közepén malomtulajdonosok voltak. A malomipar sajátos funkciójával évszázadokon át nélkülözhetetlen

szerepet játszott a város gazdasági életében, a lakosság élelmiszerellátásában. Ennek ellenére a soproni vagyonos polgárok sorába csupán átmenetileg került egy-egy molnármester. A vagyonos polgárság mellett tehát milyen életkörülmények között élt egy, a tulajdonával is sajátos kis- és középpolgári iparos réteg, például a molnárok? – tettem fel a kérdést.

Feladatul tűztem ki, hogy bemutassam a rokonsági kapcsolatokkal átszőtt, egy időben vagy generációkon át több malommal is rendelkező molnárcsaládok gazdasági és társadalmi viszonyait, malmaik technikai történetét 1767-től – az időközben létesült gőz- és szélmalmokkal együtt – a megszűnésükig, illetve 1950-ig, némi utótörténettel."

A molnárcsaládok származási és társadalmi összetétele, tulajdoni viszonyai ismertetése mellett a feltárás legérdekesebb része az, melynek révén bepillantást nyerünk a XVIII–XIX. század kölcsönügyleteibe, azaz a város hiteléletébe. Ezáltal pedig a szabad királyi város joghatóságának működésébe, amely hatóság ugyan mindenbe „beleszólt", de egyben biztonságot is adott polgárainak. „A szabad királyi városok lakói szabadon és biztonsággal köthettek bármiféle jogügyletet, annak a városi hatóság érvényt szerzett, mégpedig a polgári 414jogállam létrejöttét megelőzőleg." Hasznos ismereteket nyerhetünk a XIX. század vízjogának működéséről is, mivel a szerző teljesen feltárta az Országos Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Levéltár idevonatkozó forrásait.

Bepillantást nyerünk a molnárok családtörténetébe, amely a szerző által vallott „komplexitást" még gazdagabbá, színesebbé teszi, nyomon követhetjük a beházasodás, öröklés szerepét az „eredeti tőkefelhalmozásban", a mai szóval a „működő tőke" kialakulásában. Haszonnal tanulmányozhatjuk a kötetben közölt családfákat is.

Meglepheti az olvasót a molnárok találékonysága a malmok „másodlagos" hasznosításában. Így például a Tiefbrunne–Kárpáti féle erdei malom már a két háború között idegenforgalmi szerepet játszott, első emeleti szobáit osztrák és svájci nyaralók bérelték, akiknek „szórakozási lehetőségként teke- és teniszpálya is rendelkezésükre állt. A hangulatos kertben a gesztenyefák alatt pedig Kárpáti Sándor vonósnégyest alakító barátai ... gyakran játszottak."

Kultúrtörténeti érdekesség Greilinger Kristóf uszodalétesítése is. Az Ikva vize kevés, szárazság idején a malom működtetésére elégtelen volt. Greilinger Kristóf, illetve fia, Nándor, ezért 1845-ben uszodát létesített, hogy „az Ikva vizének jobb hasznosításával jövedelmét növelje". A tanács támogatta Greilinger vállalkozását, mert a nyilvános strandfürdő a népesedő és városiasodó lakosságnak igénye volt. Greilinger Nándor uszodája mellett 1846-ban nyári szalont, és étkezdét építtetett Hild Nándor tervezésében. (A fürdő nyomtatott díjtáblázata 1866-ból, önmagában is kultúrtörténeti gyöngyszem, 14.4 ábra.) Létesítményét „Nagyuszoda" néven ismerték, (Bruckner Pál és neje tulajdona lett később), „az 1935. évi leírás szerint a vízfelület 9617,30 négyzetméter volt, a hossza 200 méter, a szélessége 20–45 méterig terjedt. A kabinok száma 100, a szekrényeké 280 volt. Öltözködési helyet 600 fő részére tettek lehetővé." A kötet elemzi a XIX–XX. századi gazdasági és technikai átalakulás hatását a soproni és Sopron környéki malmokra, részletesen beszámol az egyes malmok sorsáról és utóéletéről.

A kötet összefoglalásában megállapítja: „Az 1890-es években – mint láttuk – a vízimalmokat felújították. Erre országos viszonylatban alig található példa, következésképpen a vízimalmok fennmaradásának időhatára kitolódott, főképpen Sopron megye nyugati, hegyes vidékén, amely távol esett a nagyüzemi malmoktól ... A technika új vívmányai a turbina, a benzin-, a gáz- és az elektromos motor megjelentek egy-egy malomban a gőzgép mellett. Az utóbbi, a villanymotor alkalmazása terjed majd el. A

sopronbánfalvi három malomban az 1930-as évek közepén helyeztek el villanymotort, ami a bánfalvi molnárcsaládok megmaradását és a két évszázados hagyományok továbbélését tette lehetővé, sajnos csak 1950-ig. A molnárcsaládok egyúttal Sopron város polgárai is voltak: a másoknak is példaképül szolgáló gondos gazdálkodás, a jó hitel- és üzleti tevékenység mintaképei. A molnárcsaládok nem tűntek el nyomtalanul. Leszármazottaik egyéb ipari vagy kereskedelmi foglalkozást választottak, többen pedig értelmiségi pályán helyezkedtek el." A kötet végén malomstatisztikai adatokat (1754, 1876, 1908, 1945), a malomtulajdonosok változásait követő táblázatokat, levéltári forrásokat és a szakirodalmat felsoroló jegyzéket, illetve német nyelvű összefoglalót találunk.

Horváth Zoltán művét a helytörténet, az ipar- és technikatörténet és a szép könyvek kedvelőinek könyvespolcára ajánlom.

Szerényi Imre

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1993. évre

415Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1993. évre

A bibliográfiában szereplő rövidítésekre nézve vö. Soproni Szemle 1978. 268; 1979. 362. Az adatgyűjtésben nyújtott segítséget dr. Metzl Jánosnak és Tompa Zsoltnénak köszönöm.

Abafi Lajos: A szabadkőművesség története Magyarországon. Bp., 1993, Akadémiai 469. (Az Akadémiai Kiadó Reprint Sorozata)

Alapítvány! EF. 47, 1993, 10. sz. 8.

Apostol Tamás: A Faipari Tudományos Alapítvány. Fa. 43, 1993. 29.

Askercz Éva: Friedrich Amerling festőművész id. Storno Ferenchez írott levelei (1853–1862 között). SSz. 47, 1993, 308–318.

Askercz Éva: Műtermi beszélgetés a 92 éves Sterbenz Károllyal. SSz. 47, 1993, 232–235.

Ádám Antal: Sopron – a földtudományi szerveződések városa. SSz. 47, 1993, 305–308.

Baján, Mónika: Nützliche Gedanken in Deutsch ausdrücken. NZ. 27, 1993. ápr. 10.

Balázs Péter: A levéltárügy rendezéséről szóló 1947. évi XXI. TC. útja Sopron vármegye 1935. évi kezdeményezésétől az 1947. évi kihirdetésig. Levéltári Közlemények 64, 1993, 1–2. sz. 39–75.

Bankovics Attila: Csörgey Titusz. Természetbúvár 48, 1993, 6. sz. 13–14.

Bariska, István: Locsmánd 16. századi kísérlete a pallosjog megszerzésére. In: Dominkovits Péter–Turbuly Éva (szerk.): HJEK. 201–224.

Bán István: Hozamszabályozási előadás Sopronban. EL. 128, 1993, 290–291.

Becher Nándor: Brennbergbánya 1753–1953. Sopron–Brennbergbánya, 1993, Brennbergi Kulturális

Egyesület 162.

Bedécs Gyula: „Én magyarnak születtem ... az unokámnak ez már semmit nem jelent”. H. 21. 1993, 4. sz. 54–61.

Bemutatkozik a FALCO–Sopron Bútor Kft. MüT. 33, 1993, 5. sz. 48.

Benczúr László: Ma is hiányzik. Diakónia 15, 1993, 1. sz. 48–59.

Berényi Zsuzsa: Storno Ferenc és a szabadkőművesség. SSz. 47, 1993, 141–149.

Berkes Timea: Napilapok a zsidókérdésről. 1944. március–július. Világosság 34, 1993, 6. sz. 69–80.

Bertalan, Judit: Karl Mollay zum 80. Geburtstag. NZ. 37, 1993. nov. 13.

Bertényi Iván–Diószegi István–Horváth Jenő–Kalmár János–Szabó Péter: Királyok könyve. Bp., 1993, Officina Nova 224.

Bertényi Iván–Gyapay Gábor: Magyarország rövid története. Bp., 1993, Maecenas 687.

Besuch der Vorstandsmitglieder des Corvinus–Kreises im ungarischen Nationalpark Neusiedler See. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 73, 1993, 6. sz. 44.

Bircher Erzsébet: A helyi politika autonomiájáról (Sopron a két vilgháború között): In: Dominkovits Péter–Turbuly Éva (szerk.): HJEK. 433–442.

Bodor Péter: Kerékpárral a Fertő tó körül. Bp., 1993, Frigoria 102.

Boronkai László–Varga Mihály: A levegővisszatáplálás portechnikai kérdései. Fa. 43, 1993, 57–60.

Boronkai Szabolcs: A nyugat-magyarországi események az osztrák sajtó tükrében (1991. 08. 28–1921. 09. 10.). [Sic!]. SSz. 47, 1993, 254–263.

Borus, Josef: Julius Deutsch – ein jüdischer Politiker aus dem Burgenland. In: Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland H. 92. 1993, 303–316.

Böjthe Tamás: Ipari épületek. MÉPI. 43, 1993, 186–189.

Brennberger Mädchen stellen sich vor! NZ. 37, 1993. jún. 5.

Brennberger Rentner nicht vergessen. NZ. 37, 1993. okt. 9.

Brenner, Koloman: „Deutsche Minuten” im Ödenburger Lokalfernsehen. NZ. 37, 1993. júl. 10.

Brenner, Koloman: Heringsschmaus in Ödenburg. NZ. 37, 1993. márc. 20.

Brenner, Koloman: Österreich-Bibliothek in Ödenburg. NZ. 37, 1993. okt. 23.

416Brenner, Wilhelm: Melchior Hefele (1716–1794). Zum 200. Todestag des bedeutenden Baukünstlers im Stätbarock. [Sic!]. BHB1. 55, 1993, 142–164.

Burgenland borairól. TM. 104, 1993, 9. sz. 18.

Chmelar, Hans: In memoriam Franz Probst. BHB1. 55, 1993, 1–2.

Chmelar, Hans: Otto Maier: Burgenland. Geschichte, Kultur und Wirtschaft in Biographien, II. Band: Gemeinden. Edition Roetzer Eisenstadt 1993. 352 Seiten, zahlreiche Illustrationen, darunter 56 Farbtafeln. BHB1. 55, 1993, 183.

Corvinus–Classic 1993. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 73, 1993, 10. 78.

Corvinus-Kreis–Generalversammlung. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 73, 1993, 12. sz. 60.

Csapody István: Florisztikai adatok Sopron környékéről. SSz. 47, 1993, 318–322.

Csonka László: dr. Pfeiffer János (1897–1983). H. 21, 1993, 3. sz. 46–48.

Csonkaréti Károly: Amikor még emlékeztek a hős katonákra. Pesti Hirlap 2, 1993. máj. 21.

Csonkaréti Károly: Háborús hősi emlékművek Kőszegtől Hódmezővásárhelyig. Új Magyar Hírek Magyarok Világlapja: 3, 1993, 12. sz. 56–58.

Csötönyi József: Kell-e az erdőmérnöknek a pszichológia és a szociológia? EL. 128, 1993, 249.

Dalos Margit: Szénszünet Kapernaumban

Dávid Ferenc: Medgyaszay színházának helyreállítása. MÉP. 84, 1993, 2. sz. 28–30.

Dávid Ferenc: Szakál Ernő nyolcvan éves. SSz. 47, 1993, 280–285.

Dercsényi Pál: Új épület a városfalnál Sopron, Színház u. 5. MÉPI 43, 199, 1–2. sz. 13.

Deutsche Ortstafeln „Ödenburg”. Ein Traum ging in Erfüllung. NZ. 37, 1993. okt. 2.

Dobri Mária: Kresznerics Ferenc 1766–1832. Vasi Szemle 47, 1993, 511–539.

Dolinay Gyula: Történelmi arczképcsarnok. Bp., 1993, Kassák 231 arckép és életrajz, oldalszámozás nélkül. (Reprint)

Dominkovits Péter: Egy Vas megyei tisztségviselő a XIX. század első feléből. Vasi Szemle 47, 1993, 81–90.

Dominkovits Péter: Nemesi birtoklás-közigazgatási határok. (Adatok a nyugat-dunántúli nemesség XVIII. századi társadalomtörténetéhez). In: Dominkovits Péter–Turbuly Éva (szerk.): HJEK. 321–348.

Dominkovits Péter–Turbuly Éva (szerk.): Házi Jenő Emlékkönyv. (Rövidítve: HJEK) Sopron, 1993, Soproni Levéltár 441.

Domonkos Ottó: Mollay Károly bibliográfiája elé. SSz. 47, 1993, 401–422.

Domonkos Ottó: A soproni Gensel család háza és lakása a XVII. században. (Fő tér 2.) In: Dominkovits Péter–Turbuly Éva (szerk.): HJEK. 279–285.

Emléktábla avatás Sopronban: 1991. december 20. Orvostörténeti Közlemények 37–38, 1991–1992 [1993], 133–140.

Az Erdészeti és Faipari Egyetem tudományos és nemzetközi tevékenysége 1992. Sopron, 1993, EFE 39.

Erdészeti és Faipari Egyetem 1993. évi tudományos ülésszaka és doktori szakkollégiuma előadások összefoglalói. Sopron–Székesfehérvár, 1993. október 21–22. Sopron, 1993, EFE 40.

Erős, Dodo–Szabó, Picurka–Kulcsár, Orsi–Farkas, Margit: Martinsfeste in Wandorf und in Ödenburg. NZ. 37, 1993. dec. 4.

1956 Ausztriából nézve. Szépfalusi István 1956 októberi naplójából. Európai utas 4, 1993, 3. sz. 96–97.

[f-]: Wood-Tech Erdészeti szakvásár Sopronban. EF. 47, 1993, 8. sz. 14–15.

[F. I.-]: 70 éves a fatechnológiai oktatás Sopronban. EF. 47, 1993, 11. sz. 4–5.

Faanyagtudományi konferencia. A fa a jövő nyersanyaga. Magyar Asztalos 3, 1993, 10. sz. 27.

Fazekas István: Francesco Orsolini kismartoni várplébános hagyatéki leltára 1700-ból. In: Dominkovits Péter–Turbuly Éva (szerk.): HJEK. 305–320.

Fazekas, István: Katholische Restauration der Grafschaft Forchtenstein und Herrschaft Eisenstadt im 17, Jahrhundert. BHB1. 55, 1993, 49–59.

Fábján Lajos: Gereben Béla (1902–1992). SSz. 47, 1993, 181–182.

Fehér István: Az utolsó percben: Magyarország nemzetiségei 1945–1990. Bp., 1993, Kossuth 344.

417Fejes Zoltán: Mollay Károly főszerkesztőt 80. születésnapja alkalmából köszönti a Soproni Szemle szerkesztőbizottsága és a Soproni Szemle Alapítvány Kuratóriuma! SSz. 47, 1993, 289–290.

Fél évszázados bányász-, kohász-, erdésztalálkozó Sopronban. EL. 128, 1993, 358–359.

Filep Antal: Az ajtó előtti boltozat (A Kisalföld népi építészetének speciális építészeti eleme). In: Dominkovits Péter–Turbuly Éva (szerk.): HJEK. 381–400.

Folcz Tóbiás: Kinek kell a tanerdő? EL. 128, 1993, 85.

Fogarassy László: Tervek Nyugat-Magyarország osztrák annexiójának meggátlására a Bethlen-kormány hivatalba lépéséig. SSz. 47, 1993, 322–328.

Fónagy István: Reform előtt a faipar felsőoktatása. EF. 47, 1993, 2. sz. 4–5.

„A fraknói védőbástya”. TM. 104, 1993, 7. sz. 5.

Frank Noémi: Egy híres soproni gyógyszerész: Nikolics Károly. TV. A Természet Világa melléklete 124, 1993, 12. sz. LXXIX–LXXX.

Fried István: Egykorú ismertetés Kis János verseskötetéről. SSz. 47, 1993, 57–61.

5 Jahre Corvinus Kör Sopron. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 73, 1993, 2. sz. 17.

Gaál Zoltán: Nyugat-Magyarország és Kelet-Ausztria. Westungarn und Ostösterreich. Győr, 1993, Gaál Zoltán 220.

Galambos Timea: Mikola Sándor élete és munkássága. TV. A Természet Világa melléklete 124, 1993, 7. sz. LII–LIV.

Galavics Géza: A „Barokk rajzok a Soproni Múzeum gyűjteményéből” c. kiállítás elé (Sopron, 1993. február 7., Lábasház). SSz. 47, 1993, 328–331.

Gábos Zoltán: Emlékezés Fényes Imrére. TV. 124, 1993, 4. sz. 146–148.

Gecsényi Lajos: Egy köznemesi család a 17. században (A Falussyak) In: Dominkovits Péter–Turbuly Éva (szerk.): HJEK. 237–253.

Geleta Ferenc: dr. H. C. dr. Haracsi Lajos 1898–1978. EL. 128, 1993, 258–260.

Gerencsér Miklós (gyűjtötte): Vörös könyv 1919. Lakitelek, 1993, Antológia 503.

Gesellmann, Georg: Jüdische Reminiszenz-Korrespondenz mit ehemaligen burgenländischen Juden als Versuch kommunaler historischer Kulturarbeit. In: Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland. H. 92. 1993. 405–415.

Gori, Ernst: Matthäus Haubner und Ödenburg. NZ. 37, 1993. nov. 6.

Gömöri János: A soproni Kovácsszeren 1440-ben lebontott házak régészeti feltárása. SSz. 47, 1993, 332–338.

Gritsch, Michael: Kirchweih in Agendorf. NZ. 37, 1993. nov. 6.

Grundschulen, Grundschüler. GJV-Teenagerlager in Brennberg. NZ. 37, 1993, ápr. 24.

Grüll Tibor: Lackner Kristóf ismeretlen jogi jegyzetei. SSz. 47, 1993, 70–73.

Grüll Tibor: Literátuscéh vagy Tudós Társaság? – Gondolatok Lackner Kristóf Soproni Nemes Tudós Társaságáról. In: Dominkovits Péter–Turbuly Éva (szerk.): HJEK. 181–199.

Grüll Tibor: A soproni evangélikus könyvtárak rövid története. Diakónia 15, 1993, 2. sz. 59–66.

Grüll Tibor: „Studia humanitatis” a XVI–XVII. századi Sopronban. SSz. 47, 1993, 339–348.

Győr–Moson–Sopron megye statisztikai évkönyve 1992. Győr, 1993, KSH Győr–Moson–Sopron Megyei Igazgatósága 239.

Halálozás. Dr. Hiller István. Könyvtári Levelező-lap 1993, 11. sz. 45.

Halmos Ferenc (főszerk.): Pannon enciklopédia. A magyarság kézikönyve. Bp., 1993, Pannon 630.

Hábel György: Akikre érdemes emlékezni. Új Magyar Hírek Magyarok Világlapja 3, 1993, 12. sz. 5.

Hárs József: Domonkos Ottó–Környei Attila: A 125 éves Soproni Múzeum. Sopron, 1992, 52 lap + 42 kép. (A Győr–Moson–Sopron megyei múzeumok kiadványai II. sorozat: Tanulmányok. 3. darab Sorozatszerkesztő: Környei Attila.) SSz. 47, 1993, 187–188.

Hárs József: Jalsovszky Katalin–Tomsics Emőke: A tegnap világa. Magyarországi városok a századfordulón írásban és képben. Hanák Péter előszavával. Budapest, 192, Officina Nova, 320 lap, 650

kép, 29 cm. SSz. 47, 1993, 186–187.

Hárs József: A tegnap világa c. kiállítás megnyitója a Lábasházban (1992. november 22). SSz. 47, 193, 80.

Hárs József: S. F. B. (Betűk az önkiszolgáló étterem felett). SSz. 47, 1993, 348–355.

Hárs József: Soproni Művészetbarátok Köre (1958–1991). SSz. 47, 1993, 1–19.

418Házi Jenő: Kiegészítések a soproni patikák hőskorához. (Nikolics Károly előszavával). In: Dominkovits Péter–Turbuly Éva (szerk.): HJEK. 113–126.

Hefner, Stefan: Erlebnisse in Frankreich und Brennberg. NZ. 37, 1993. nov. 27.

Hegedűs Sándor: A Soproni Irodalmi Kör tevékenysége a két világháború között. In: Dominkovits Péter–Turbuly Éva (szerk.): HJEK. 401–432.

Heltai János–V. Ecsedy Judit: A magyar nyomda-, könyv-, sajtó- és könyvtártörténeti szakirodalom 1992-ben. MKSz. 109, 1993, 468–475.

Hermann Róbert: Niczky Sándor kormánybiztosi jelentései 1848. szeptember 24–november 17. In: Dominkovits Péter–Turbuly Éva (szerk.): HJEK. 349–379.

Heti évfordulók: Botvay Károly (1897, január 4–1958. szeptember 10.), Ébner Ernő (1874. október 9–1968. szeptember 7.), Porpáczy Aladár (1903. december 17–1965. február 15.), Roth Gyula (1973. szeptember 26–1961. január 7.). Magyar Mezőgazdaság 48, 1993. szept. 15. 37. sz. 26., 1993. dec. 22. 51–52. sz. 40., 1993. szept. 29. 39. sz. 26.

Dr. Hiller István 1934–1993. Győri Stúdium 22, 1993. dec.4. sz. 2.

Hiller István: Kultúrtörténeti jegyzetek (Megkésett könyvismertetés). Győri Stúdium 23, 1993. szept. 1. sz. 2.

Hiller, István: Die letzte Station der Juden der Stadt und des Komitats Sopron (Ödenburg) im Jahr 1944. In: Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland H. 92. 1993. 329–338.

Hiller István: Peéry Rezső soproni éveiről. SSz. 47, 1993, 356–360.

Hiller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1991. évre. SSz. 47, 1993, 81–95.

Dr. Hiller István a Széchenyi István Műszaki Főiskola Könyvtárának igazgatója. Kisalföldi Könyvtáros 1993, 1. sz. 5–7.

ifj. Hiller István: „Sopronból azt írhatom Méltóságodnak...” Külföldi diplomaták az 1625. évi soproni országgyűlésen. In: Dominkovits Péter–Turbuly Éva (szerk.): HJEK. 255–266.

Horváth Gyuláné: Ruzsa Jolán 1936–1993. EF. 47, 1993, 12. sz. 18., EL. 128, 1993, külső hátsó borító.

Horváth János: Nemzetközi Erdész Verseny. Unicum Cup’ 1993. április 1–3. EL. 128, 1993, 242.

Horváth János–Szabó Péter: Unicum Cup. Nemzetközi Erdész Szakmai Verseny. EF. 47, 1993, 1. sz. 14.

Horváth Jenő: 70 éve született Moór Arthur. Egy tudós matematikus emlékére (1923–1985). SSz. 47, 1993, 285–287.

Horváth József: Káptalanvisi végrendeletek a XVII. századból. In: Dominkovits Péter–Turbuly Éva (szerk.): HJEK. 267–278.

Horváth Zoltán: Flandorffer Ignác és fia bornagykereskedő cégének csődje és betéti társasággá alakulása, 1893. SSz. 47, 1993, 360–367.

Horváth Zoltán: Házi Jenő élete és munkássága. In: Dominkovits Péter–Turbuly Éva (szerk.): HJEK. 9–26.

Horváth Zoltán: A soproni és sopronbánfalvi molnárcsaládok és malmaik története (1767–1950). Sopron, 1993, Horváth Zoltán 384.

International workshop on the history of women in science, technology and medicine 8–13 august 1992 Sopron–Vienna. Orvostörténeti Közlemények 133–140, 1991–1992 [1993], 247.

Jáky György: Sarlós Boldogasszony templom, Kapuvár. MÉP. 84, 1993, 2. sz. 31–33.

Jávor Anna: Győrffy Katalin: Kultúra és életforma a XVIII. századi Magyarországon (Idegen utazók megfigyelései). Budapest 1991. MÉ. 42, 1993, 69–75.

Jerome René: Ligno Novum' 92. EL. 128, 1993, 318.

John, Michael: Die jüdische Bevölkerung in Widrtschaft und Gesellschaft Altösterreichs (1867–1918). Bestandsaufnahme, Überblick und Thesen unter besonderer Berücksichtigung der Süd-Ostregion. In: Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland H. 92. 197–244.

-jó-: Festschrift für Karl Mollay. NZ. 37, 1993. nov. 13.

M. Kaló Judit: A soproni Esterházy palota műemléki helyreállítása. MÉPI. 43, 1993, 1–2. sz. 34–35.

(kanyó): Blitzgespräche in Ödenburg. NZ. 37, 1993. ápr. 3.

Kapocsy György: Nemzeti parkjaink. Bp., 1993, Officina Nova

419Karakai Győző: Az 1945. évi földreform, a földosztás eredményei, problémái Nagycenken. SSz. 47, 1993, 97–124.

Katona Imre: Egy eltűnt tanyarendszer nyomában... – Adatok a pityeri tanyák történetéhez – SSz. 47, 1993, 367–374.

Katona Imre: „Az eszterházi vigasságok" a csapodi Nagyerdőben. SSz. 47, 1993, 124–134.

Katona Imre: Mozgalmas évek Csapod történetéből. (A XV. század végétől a XVII. század elejéig). SSz. 47, 1993, 50–57.

Katona Imre: A reformáció, az ellenreformáció Csapodon és környékén. SSz. 47, 1993, 220–231.

Kárpáti László–Kirchberger Kurt: Sztyeptó az Alpok lábánál. Két ország nemzeti parkja. Természetbúvár 48, 1993, 4. sz. 2–7.

Kelényi György: Csúcspontok és hiányok. Új Művészet 1993, 9. sz. 12–14.

Kerék Imre: Herbszt Zoltán: Zsoltár a sötétben. MH. 16, 1993, 2. sz. 60–61.

Kerék Imre: Igazság pajzsával. MH. 16, 1993, 4. sz. 59–60. Kerékpározás Északnyugat-Dunántúlon. Bp., 1993, Cartographia 94x66 cm.

Kietaibl, Hans: Die Purbacher Frühmesszecher. BHB1. 55, 1993, 82–85.

K[irály] P[ál]: „Az egyetem a szakma kovásza”. Az Erdészeti és Faipari Egyetem tanévnyitó ünnepsége. EF. 47, 1993, 10. sz. 5–8.

K[irály] P[ál]: Erdőgazdálkodás és természetvédelem. EF. 47, 1993, 3. sz. 7–9.

K[irály] P[ál]: Gyarapodtak szaktudásunk forrásai. EF. 47, 1993, 10. sz. 19.

K[irály] P[ál]: In memoriam dr. h. c. dr. Haracsi Lajos (1898–1978). EF. 47, 1993, 8. sz. 14–15.

Király Pál: Országos erdészgyűlés Budapesten. EF. 47, 1993, 4. sz. 1–3.

Király Tibor: A Győr–Sopron–Ebenfurti Vasút mozgópostája. SSz. 47, 1993, 42-50.

Kiss Jenő: Rábaközi szómagyarázatok. SSz. 47, 1993, 374–377.

Kiss, Kálmán: Hendlkrämer. BHB1. 55, 1993, 109–115.

Kiss Róbert Richárd: A soproni diákság köszönésformái. Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok, 55. Szerk. Hajdu Mihály. Bp. 1992, ELTE-MTA 55. old. H. 1993, 3. sz. 112.

Kocsó Mihály: Erdészeti és Faipari Egyetem Botanikus Kertje. Indexseminum. Sopron, 1993, EFE 24.

Kosztka Miklós: „Az Alföld erdői és vízháztartása” vitaülés, 1992. március 12. – Bevezetés és összegzés. HiK. 73, 1993, 1. sz. 15–16.

Kosztka Miklós–Horváth Béla (összeáll.): Erdészeti és Faipari Egyetem. Az Erdőmérnöki Kar. Sopron, 1993, EFE 12.

Kosztka Miklós–Horváth Béla (zgest.): Erdészeti és Faipari Egyetem. Fakultät für Forstwissenschaften. Sopron, 1993, EFE 12.

Kosztka Miklós–Horváth Béla (szerk.): Erdészeti szakmai konferencia a Wood Tech Erdészeti és Faipari Szakvásár keretében. Sopron, 1993. május 6–7. Sopron, 1993, EFE 256.

Kovács József László: Irodalmi élet, polgári és főúri kultúra udvari élet Nugat [sic!] – Magyarországon a XVI–XVII. században (vázlat). In: Dominkovits Péter–Turbuly Éva (szerk.): HJEK. 225–236.

Kovács József László: Mollay Károly nyolcvan éves (Egy tanítvány szemével). SSz. 47, 1993, 293–296.

König Tamás–Wagner Péter: A soproni Petőfi Színház rekonstrukciója. MÉP. 84, 1993, 2. sz. 26–27.

Körmendy Zsuzsanna: Angyalszárnyból kihúzott tollal. MH. 16, 1993, 4. sz. 59.

Környei Attila: A soproni társadalmi egyesületek kutatása. SSz. 47, 1993, 378–393.

Köszöntjük az 1992-ben gyémánt- és aranyoklevéllel kitüntetett tagtársainkat! Dr. Zambó János. BKL-B. 126, 1993, 13–14.

Kőhalmy Tamás: A CIC főtitkára a soproni egyetemen. Ni. 60, 1993, 3. sz. máj. 10.

Kőhalmy Tamás: A soproni vadgazdálkodási oktatás múltja, jelene és perspektívája. EF. 47, 1993, 6–7. sz. 3-5.

Kőhegyi Mihály: A bajai Daloskör a Sopronban rendezett XX. országos dalosversenyen. SSz. 47, 1993, 238–253.

Kroisbach-Buch. NZ. 37, 1993. máj. 15.

420Kropf, Rudolf (red.): Juden im Grenzraum. Symposium im Rahmen der „Schlaininger Gespräche" vom 19–23. September 1990 auf Burg Schlaining. Eisenstadt, 1993, Burgenländisches Landesmuseum 440.

Kruse, Jakob: Unterwegs auf Martin Luthers Spuren. NZ. 37, 1993. aug. 14.

Kubinszky Mihály: Erényi Iván: Menyhárd István (Egy úttörő alkotó mérnök, tudós és pedagógus élete). Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990, 136 lap + 78 kép. SSz. 47, 1993, 184–185.

Kubinszky Mihály: Pataky Iván–Rozsos László–Sárhidai Gyula: Légi háború Magyarország felett. Budapest, Zrinyi Kiadó, 1992, 2 kötet. SSz. 47, 1993, 185.

Kubinszky Mihály: A Soproni Szemle főszerkesztője – Mollay Károly. SSz. 47, 1993, 291–293.

Kubinyi András: Városaink háborús terhei Mátyás alatt. In: Dominkovits Péter–Turbuly Éva (szerk.): HJEK. 155–167.

Lehár Antal: Egy katonatiszt naplója 1919–1921. Historia 15, 1993, 11. sz. 1–50.

Lele Dezső: III. Országos Faiparos Találkozó. Fa. 43, 1993, 181–184.

Levélszekrény. SSz. 47, 1993, 191. és 422.

Lindeck-Pozza, Irmtraut: Juden zwischen Ungarn und Österreich im Mittelalter. In.: Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland H. 92. 1993, 13–35.

Lőrincz József: Pedálon a Fertő-tó körül. TM. 104, 1993, 4. sz. 6–7.

Maar, Grete: Geruckte Gebetbücher in Donnerskirchen, Purbach am See und Schützen am Gebirge. BHB1. 55, 1993, 3–48.

Magyarország 1992. Bp., 1993, KSH 35.

Maier, Otto: Burgenland. Geschichte, Kultur und Wirtschaft in Biographien, II. Band: Gemeinden. Eisenstadt, 1993, Roetzer 352.

Majer Antal (vál.): Az erdő poézise. Líra az erdőről, fákról, fényről, csendről. Bp., 1993, Magvető 205.

Mallász Judit: Kábeltévé Fertődön. Folytatása következik? Heti Chip 2, 1993, 51–52. sz. dec. 23. 15.

Marosi György: Az Egyesület soproni csoportja. EL. 128, 1993, 292.

Mátyás Csaba (összeáll.): Az Erdészeti és Faipari Egyetem tudományos és nemzetközi tevékenysége 1992. Sopron, 1993, EFE 39.

Megay László: A barokktól a szecesszióig. Beszélgetés Dávid Ferenc művészettörténésszel. Pesti Hirlap 2, 1993. ápr. 30.

Metzl János: A Corvinus Magyar–Osztrák Baráti Kör 1992. évi tevékenysége. SSz. 47, 1993, 162–165.

Metzl János: „Érmek-akvarellek". Soproni művészek kiállítása Bécsújhelyt. SSz. 47, 1993, 73–75.

Metzl János: Zsiga Tibor: Nyugat-Magyarország igénylői. Rákóczi Hírvivő, 1991/92, 3. évf. 1. sz. 31–32 lap. SSz. 47, 1993, 189–190.

Meyer, Wolfgang: Das „Öde Schloss" von Rechnitz. Eine Bestandsaufnahme der Burganlage. BHBL. 55, 1993, 67–81.

Meyer, Wolfgang: Der „Türkenbrunnen" auf Burg Forchtenstein. BHB1. 55, 1993, 123–128.

Mezei György: Emlékek és vallomások. Búcsú dr. Hiller Istvántól. Kisalföldi Könyvtáros 1993, 2. sz. 29–30.

Mikó Sándor: A nagylózsi iskola múltjából. SSz. 47, 1993, 383–393.

Modernisierung des Ödenburger RÖEE Bahnhofs. NZ. 37, 1993. okt. 16.

Mollay Károly: Első telekkönyv. Erstes Grundbuch (1480–1553). Sopron, 1993, Soproni Levéltár–Soproni Múzeum 235. (Sopron város történeti forrásai A sorozat I. kötet).

Mollay Károly: Az 1530. évi soproni adójegyzék. SSz. 47, 1993, 30–41.

Mollay Károly: Az 1530. évi soproni gabonadézsma-jegyzék. SSz. 47, 1993, 157–162.

Mollay Károly: Az 1530. évi soproni adójegyzék. SSz. 47, 1993, 263–279.

Mollay Károly: Fertőrákos. Műemlékvédelmi megfontolások egy magyar falu megújításához. SSz 47, 1993, 236–237.

Mollay Károly: Győri Tanulmányok 1991/1, Fejezetek a győri önkormányzatok történetéből (Győri Tanulmányok 11). Győr Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatal kiadványa. Győr, 1991, 239 lap + számos kép. SSz. 47, 1993, 190–191.

Mollay Károly: Helytörténetírás: minek? kinek? SSz. 47, 1993, 135–140.

421Mollay Károly: Hiller, István: Palatin Nikolaus Esterházy. Die ungarische Rolle in der Habsburgerdiplomatie 1625 bis 1645. Wien–Köln–Weimar, Böhlau Verlag, 1992, 146 Seiten (Esterhazy-Studien, Bd. 1, herausgegeben von Gerda Mraz). SSz. 47, 1993, 182–183.

Mollay Károly: A Rózsa utca nevének eredete (Válasz Szilágyi István cikkére). SSz. 47, 1993, 25–30.

Mollay Károly: Soproni Horváth József szobra. SSz. 47, 1993, 279–280.

Mollay Károly: A soproniak harmincadvámja 1383–1542. In: Dominkovits Péter–Turbuly Éva (szerk.): HJEK. 129–153.

Molnár András: Egy kortesdal politikai háttere (Sopron vármegye és az adminisztrátori rendszer 1845–1848). SSz. 47, 1993, 61–67.

Molnár Sándor: Faanyagtudományi konferencia az Erdészeti és Faipari Egyetemen. Fa. 43, 1993, 185–186.

Molnár Sándor: A fagazdaság helyzete és kilátásai az ezredfordulón. Fa. 43, 1993, 187–188.

M[olnár] S[ándor]: A fagazdaság helyzete és kilátásai az ezredfordulón. Magyar Asztalos 3, 1993, 10. sz. 26.

Molnár Sándor: Gondolatok a III. Országos Faipari Találkozó előtt... Fa. 43, 1993, 137–139.

Molnár Sándor: Wood-Tech szakvásár Sopronban. Fa. 43, 1993, 132–133.

Molnár Sándor–Molnár Péter–Czibula Miklós: Soproni faiparos találkozó és kiállítás. Fa. 43, 1993, 76.

Müller, Ines: „Dort in Kakanien, diesem untergegangenen, unverstandenen Staat...” Synagogen zwischen Wien und Budapest. In: Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland. H. 92. 1993. 245–286.

Nagy Alpár: Rauch András – Házi Jenő kéziratos hagyatékában. In: Dominkovits Péter–Turbuly Éva (szerk.): HJEK. 63–112.

Nagy Dezső–Gellai István (szerk.): Az első fecskék geodéták és geofizikusok. A 40 éves évfolyamtalálkozó emlékére. Sopron, 1993, EFE 103.

F. Nagy Györgyi–Szemerei Tamás: Moór Arthúr (1923–1985). EL. 128, 1993, 233., Fa. 43, 1993, 128.

Nagyváthy-díj. EF. 47, 1993, 8. sz. 8.

Neitzel, Renate: „Der Kroatenähne”. BHB1. 55, 1993, 169–186.

Neweklowsky, Gerhard: Ludwig Kuzmich: Kulturhistorische Aspekte der burgenlandkdroatischen Druckwerke bis 1921 mit einer primären Bibliographie Eisenstadt 1992, 336 S. (Burgenländische Forschungen, Herausgegeben vom Burgenländischen Landesarchiv, Sonderband X.). BHB1. 55, 1993, 135–136.

Neweklowsky, Gerhard: Zur Namengebung bei den Kroaten des Burgenlandes. BHB1. 55, 1993, 59–66.

Németh Alajos: Sopron könnyes-véres dátumai. Sopron, 1993, Soproni Városszépítő Egyesület 238.

Németh Ferenc: A néhai vasfüggöny mögött. Természetbúvár 48, 1993, 3. sz. 20–23.

Niederhauser Emil: István Hiller: Palatin Nikolaus Esterházy. Die ungarische Rolle in der

Habsburg-Diplomatie 1625–1645. MT. 100, 1993, 901–902.

Nikolics Károly (szerk.): Soproni patikamúzeum 1968–1993. Győr, 1993, Magyar Gyógyszerészeti Társaság Győr–Moson–Sopron megyei Szervezete 78.

Nyerges Éva: Erdészeti és Faipari Szakvásár Országos Erdészeti Találkozó. EL. 128, 1993, 232.

Az OmvM Építészeti Osztályának 1992-ben megvalósult tervei. M. 37, 1993, 65–81.

Ormos Balázs: Kinek kell a tanerdő ... nekünk! EL 128, 1993, 152.

Ormos Károly: Ötvenéves valetáns találkozó Sopronban. EL. 128, 1993, belső borító

Orosz József: Az OmvH operatív egységének új szerepe. M. 37, 1993, 82–86.

Oroszi Sándor: Az erdészettörténeti szakosztály. EL. 128, 1993, 159.

Ódor Károly: 40 éve végeztek hazánkban az első földmérő és geofizikusmérnökök. GK. 45, 1993, 246–247.

Ödenburg–Sopron. Ortstafeln werden angebracht. NZ. 37, 1993. júl. 31.

Ősz Zoltán: Zum Malerdurchgang in Ödenburg. NZ. 37, 1993. jan. 2.

Pajkossy Gábor: Egyesületek a reformkori Magyarországon. História 15, 1993, 2. sz. 6–8.

422Papp Sándor–Pálmai György–Szebényi Imre: Környezetvédelmi oktatás hazánkban. Magyar Kémikusok Lapja 48, 1993, 421–429.

Pápai Gábor: Beszélgetés dr. Boross Péter belügyminiszterrel. El. 128, 1993, 325–327.

Perger Gyula: Adalék Jelačič seregének rábaközi pusztításaihoz (1848 októbere). SSz. 47, 1993, 67–70.

Potápi, Rita–Jenei, Dóra–Bárkányi, Judit–Kulcsár, Orsolya: Schüleraustausch Kempten–Ödenburg. NZ. 37, 1993. dec. 4.

Prág Ferenc (fotói): Wood-Tech' 93. EF. 47, 1993, 8. sz. belső borító.

Prickler, Harald: Beiträge zur Geschichte der burgenländischen Judensiedlungen. In: Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland H. 92. 65–106.

R. F.: Magyarok a természettudomány és a technika történetében. GK. 44, 1993, 471.

-r-i: Múltfeltárás. Bécsi Napló 14, 1993, 1. sz. jan.–febr. 12.

Radnai Gyula: Négyen az égi mezőkön. EL. 128, 1993, 178–180.

Rácz Józsefné: Felhívás. Fa. 43, 1993, 193., GK. 45, 1993, 328.

Ráczné Schneider Ildikó: Soproni Erdész és Faiparos Diákok Baráti Köre. EL. 128, 1993, 96.

Ráskai Péter: Evangélikus szeretetház vendégháza, Sopron, Zerge u. MÉP. 84, 1993, 2. sz. 24–25.

Regionalbüro Ödenburg. Ergebnisse in kurzer Zeit. NZ. 37, 1993. okt. 23.

Reidinger Zoltán: Fertőszentmiklós. TM. 104, 1993, 4. sz. 11.

Rittsteuer, Josef: Benefizien in Mattersburg. BHB1. 55, 1993, 129–132.

Rónai Ferenc: Középfokú vadgazdasági képzés a Roth Gyula Erdészeti és Faipari Szakközépiskolában. EF. 47, 1993, 6–7. sz. 9.

Rózsa Mária: A magyarországi német nyelvű sajtó a kezdetektől 1944-ig. (Vázlat). MKSZ. 109, 1993, 224–230.

Rozsonits Géza: Joseph Haydn rokoni kapcsolatai Szentmiklóson. SSz. 47, 1993, 46–50.

Ruhmann Jenő: A brennbergbányai Ilona-akna története (1886–1930). SSz. 47, 1993, 245–253.

Sarkady Sándor: Benedek Elek soproni kapcsolatai. SSz. 47, 1993, 149–157.

Sarkady Sándor (szerk.): Soproni füzetek. Sopron, 1993, So-Print 336.

Sárközi Péter: Az öreg vadász és a Fertő. Ni. 81, 1993, 9. sz. 20–21.

Scherer, Anton: Berichtigung. NZ. 37, 1993. márc. 20.

Schulbesuch in Österreich. NZ. 37, 1993. ápr. 24.

Seedoch, Johann: August Ernst 70 Jahre. BHB1. 55, 1993, 137–141.

Segner, Stefan: Im Brennberg ist das Leben süss – Teenagerlager 1993. NZ. 37, 1993. szept. 11.

Selmeczi Kovács Attila: Ikvai Nándor (1935–1988). ASZ. 32, 1990 [1993], 1–4. sz. 268–269.

Sisa József: A nagycenki Széchenyi-kastély és kertje verses leírása 1798-ból. MÉ. 42, 1993, 1–2. sz. 50–54.

Smuk András: Érdekességek a Fertő-tóról. Bécsi Napló 14, 1993, 3. sz. 2. p.

Sopron–Ödenburg. NZ. 37, 1993. nov. 6.

Sproner Festwochen vom 18. Juni bis 18. Juli 1993. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 73, 1993. 4. sz. 25.

Soproni címtár 1993–94. Sopron, 1993, Metalon Manager Iroda Kft. 92.

Soproni faiparos találkozó és kiállítás. Fa. 43, 1993, 97 (hátsó belső borító)

Soproni faiparos találkozó és kiálllítás Ligno Novum. Fa. 43, 1993, 6. sz., külső borító

Soproni szakgyűjteményünk. EF. 47, 1993, 1. sz., hátsó belső borító

A soproni színház felújítása. Bécsi Napló 14, 1993, 1. sz. 12.

Sörnyei Gábor: A minőségi csoportos gyérítésről. EL. 128, 1993, 52–53.

Sportgala in Sopron. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 73, 1993, 12. sz. 61.

Stadtfernsehen Ödenburg. NZ. 37, 1993. szept. 18.

Szabó Anikó (összeáll.): A magyar levéltári irodalom bibliográfiája 1992. Levéltári Közlemények 64, 1993, 1–2. sz. 223–268.

Szabó, János: Bilder aus der Geschichte Brennbergs. NZ. 37, 1993. okt. 2.

N. Szabó József: A Független Kisgazdapárt felsőoktatás- és tudománypolitikája a politikai pluralizmus idején (1945–1946). Kutatásszervezési Tájékoztató 33, 1993, 109–121.

Szabó Júlia: Takács Jenő. Bécsi Napló 14, 1993, 1. sz. 8.

423Szakmai továbbképzés Sopronban. Fa. 43, 1993, 208.

Szádeczky–Kardoss Gyula: dr. Halmai Endre. GK. 44, 1993, 446.

Szekeres Béla: Új szakok indultak. Magyar Mezőgazdaság 48, 1993. okt. 6. 40. sz. 27.

Szelestei N. László: A szegedi művelődéstörténetkutatók könyvtár- és olvasmánytörténeti tevékenységéről. MKSZ. 109, 1993, 231–233.

G. Szende Katalin: „Én most is mindennap Sopronban vagyok...” Születésnapi beszélgetés Mollay Károllyal. SSz. 47, 1993, 296–305.

Szende Katalin: A nők szerepe a kézműiparban a késő középkorban a soproni és pozsonyi végrendeletek tükrében. In: Dominkovits Péter–Turbuly Éva (szerk.): HJEK. 169–179.

Szilágyi István: Egy vidéki polgárcsalád. Vasi Szemle 47, 1993, 415–423.

Szilágyi István: Rózsa utca, rózsa lányok. SSz. 47, 1993, 19–25.

Szita Szabolcs: Embermentés Sopron megyében 1944–1945. SSz. 47, 1993, 393–401.

Szolláth György: Renner Kálmán soproni vonatkozású érmei és plakettjei (1975–1992). SSz. 47, 1993, 165–180.

Szodfridt István: Vizsgahónap végén – kendőzetlenül. EL. 128, 1993, 230.

Szögi László: A magyarországi felsőoktatás a II. világháború befejezésétől napjainkig. I–IIII. Magyar Felsőoktatás 3, 1993, 7. sz. 28–30., 8–9. sz. 28–30., 10. sz. 28–30.

Takács László: Újabb vizsgálatok Asztalfőn. EL. 128, 1993, 209.

Tamássy Lajos: Pro memoria Moór Arthur 192330.

Takács László: Újabb vizsgálatok Asztalfőn. EL. 128, 1993, 209.

Tamássy Lajos: Pro memoria Moór Arthur 1923–1985. Sopron, 1993, EFE 24. (Erdészeti és faipari felsőoktatásunk tanárai 1. füzet)

Tirnitz József: Soproni polgárjogot nyert művészek és a képzőművészeti kultúrával kapcsolatba hozható

mesteremberek. In: Dominkovits Péter–Turbuly Éva (szerk.): HJEK. 287–303.

Tóth Sándor: A Művészettörténeti Értesítő első negyven évfolyamának repertóriuma (1952–1991). MÉ. 42, 1993, 3–4. sz. 225–323.

Turbuly Éva: Irodalmi élet és könyvgyűjtés a középkori és reneszánsz Sopronban (1992. szeptember 20–november 12). SSz. 47, 1993, 75–79.

Turbuly Éva: Levéltári délutánok a Soproni Levéltárban. Levéltári Szemle 43, 1993, 100–101.

Ucaker, Sandra–Somlai, Diana–Grasl, Ágnes–Zigola, Adrienn: Aus dem Brennberger Bergwerksmuseum. NZ. 37, 1993. máj. 15.

V. F.: Turistatérkép a Fertőről. Felső-dunántúli Új Hírek 2, 1993. márc. 18.

V. S.: Borárverés Sopronban. Magyar Mezőgazdaság 48, 1993. dec. 15. 12.

Varga Imréné: Házi Jenő hagyatéka Soproni Levéltárban. In: Dominkovits Péter–Turbuly Éva (szerk.): HJEK. 27–61.

Varga, P[éter]: Geophysical Observatory Reports of the Geodetic and Geophysical Research Institute of the Hungarian Academy of Sciences, Year 1988–1989. Observatory of Nagycenk. Sopron, 1993, EFE 128.

Varsányi Péter István: Két választás Vas megyében (1848, 1861). Vas Szemle 47, 1993, 379–401.

Varsányi Péter István: Sopron vármegye és Sopron két választás tükrében (1848–1861). SSz. 47, 1993, 193–219.

R. Várkonyi Ágnes–Kósa László: Európa híres kertje. Történeti ökológiai tanulmányok Magyarországról. Bp., 1993, Orpheusz 281.

Vendégünk volt dr. h. c. Ifjú Géza professzor. Fa. 43, 1993, 189.

Vermes László–Szekeres Béla: Vezető- és menedzserképzés, marketing ismeretek oktatása. Magyar Felsőoktatás 3, 1993, 6. sz. 12–14.

Végh Ferenc: Turistatérkép a Fertőről. TM. 107, 1993, 6. sz. 11.

Vincze Csaba: Evangélikus templomok Magyarországon. Vasi Szemle 47, 1993, 297–299.

Voit Pál: Régi magyar otthonok. Bp., 1993, Balassi 357.

Vorstandssitzung in Ödenburg. NZ. 37, 1993. nov. 20.

Vorstandssitzung ’93-Ödenburg. NZ. 37, 1993. nov. 27.

Walek-Doby, Traude: Ausbildungsstätten mit altösterreichnischem Schüleranteil in Sopron. NZ. 37, 1993. júl. 24.

Was Sie über Wassermüller schon immer wissen wollten... NZ. 37, 1993. júl. 3.

„Wasser im Pannonischen Raum” Symposium Sopron, 18. Mai 1993. Sopron, 1993, EFE 240.

424Wettbewerb: Wir haben eine Partnerschule. NZ. 37, 1993. máj. 8.

Wissenschaftliche Arbeiten aus dem Burgenland. Sigel WAB92. Eisenstadt, 1993. Heft 92.

10. Sportgala der Stadt Wiener Neustadt. Amtsblatt der Statutarstadt Wiener Neustadt 73, 1993, 1. sz. 49–54.

Zeidltien: Gäste in Ödenburg aus Bad Wimpfen. NZ. 37, 1993. okt. 16.

Zeidltien: Wandorfer Kiritog wie früher. NZ. 37, 1993. júl. 17.

Zettl–Gottschling: Unser erstes Weihnachtsfest. NZ. 37, 1993. jan. 30.

Zsiga Tibor: Néhány gondolat Burgenland történetírásáról. Vasi Szemle 47, 1993, 241–249.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Dr. Kubinszky Mihály tszv. egyetemi tanár, a Soproni Városszépítő Egyesület elnöke, Sopron, Pf. 132

Dr. Horváth Zoltán ny. levéltári igazgató, Sopron, Udvarnoki u. 4.

Askercz Éva művészettörténész, Sopron, Fő tér 8.

Dávidházy István műszaki tanácsadó, Sopron, Deák tér 49.

Hárs József olvasószerkesztő, Sopron, Deák tér 21/23

Dr. Metzl János ny. kórházi főorvos, Sopron, Deák tér 35.

Dr. Mollay Károly ny. egyetemi tanár, 1118 Budapest, Köbölkút u. 11.

Dr. Bariska István levéltárigazgató, Kőszeg

Szerényi Imre

Mastalirné dr. Zádor Márta könyvtári főigazgató, 9401 Sopron Pf. 132.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Soproni Szemle

Soproni Szemle

Lokalhistorische Quartalschrift
Redaktion: Karl Mollay

Inhaltsverzeichnis

Kubinszky, Michael: 125 jährig ist der Ödenburger Stadtverschönerungsverein (1869–1994)

Horváth, Zoltán: Leben und Wirken von Ignaz Flandorffer d. J. (1816–1891) I. Teil

Dávidházy, Stefan: Das Leben eines verdienstvollen Ödenburger Bürgers: Ferdinand Braun (1802–1877)

Askercz, Éva: Die ersten Berufsjahre von Franz Storno d. Ä. und seine Beziehungen zu Wien
Die Mitglieder des Ödenburger Stadtverschönerungsvereines

Hárs, Josef: Es geschah vor 50 Jahren: Ödenburgs erste Bombardierung

Metzl, Johann: Neusiedler See. Wanderkarte 1:60 000. Paulus. Hunginvest. Pomáz, 1992.

Mollay, Karl: Domonkos, Otto–Nagybákay, Peter (red.): Ausgewählte Bibliographie der Geschichte des Handwerks von Ungarn. Budapest, 1992

Bariska, Stefan: Mollay, Karl: Erstes Grundbuch (1480–1553) – Quellen zur Geschichte der Stadt Ödenburg. Reihe A, Band 1. Hrg. G. Szende, Katharina. Sopron, 1993

Szerényi, Emmerich: Horváth, Zoltán: Die Geschichte der Oedenburger und Wandorfer Müllerfamilien und ihren Mühlen (1767–1950). Sopron, 1993

Mastalir-Zádor, Martha: Die Oedenburg-Bibliographie des Jahres 1993

Unsere Mitarbeiter

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Római Katolikus (külső) Házassági Anyakönyvek 1789. febr. 1. Materialista, aki mindenféle feldolgozandó anyaggal kereskedett.

2 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. Bp. 1982, 6533.

3 (Megjegyzés - Popup)

Sopron Városi Levéltár (SVL), Soproni Kereskedelmi Testület Levelező Könyve. (Továbbiakban: Ker. Test. Lev. Könyv.) 1804. aug. 23. 16.

4 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1813. aug. 17.–100. és nov. 18. 101. Vegyeskereskedők a királyhoz uo. 1814. július 6–110.

5 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 1815. jan. 23. – 122.

6 (Megjegyzés - Popup)

Házi i.m. 4837. sz.

7 (Megjegyzés - Popup)

1858-ig kétféle pénznem volt forgalomban: pengő forint (pft) (három ezüst 20 krajcár egyenlő 1 forint), váltóforint (vft) papírpénz. (Értékük: 1:2,30), 1858-tól osztrák értékű forint: (frt) és ha a pénznemet 1858 előtt nem jelölték: ft.

8 (Megjegyzés - Popup)

Viszota Gyula: Gróf Széchenyi István és a soproni gőzmalom. A magyar mérnök és építészegylet közlönye. 1909. évf. XLIII. kötet 11. füzet. 5.

9 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Acta politica et oeconomica (APOe). Fasc. XX. Nr. 3530.

10 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Grundbuch Haus- und Vermögenbuch. (Grundbuch). 1847. Terézia Flandorffer. A szövegben előforduló hold föld osztályozott holdat jelent és minden esetben szántóföldet. A Máhd (kaszás) rét a telekhez tartozó rétet jelenti.

11 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Fassions Protocoll. (Felvallási Könyvek). Az adásvétel a szerződéskötés időpontja szerint

megtalálható. A továbbiakban nem jelölöm.

12 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Ker. Test. Lev. könyv. II.

13 (Megjegyzés - Popup)

Flandorffer családi irat. A család tulajdonában. Az iratok rendelkezésemre bocsátásáért köszönetet mondok Flandorffer Orsolyának és Flandorffer Aliznak.

14 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Incorporations Buch A des K. Priv. Handels-Gremiums in Oedenburg 1838. febr. 25.

15 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Ker. Test. Lev. jkv. 1838. febr. 18. és 1839. jún. 2.

16 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Grundbuch. 1835.

17 (Megjegyzés - Popup)

Uo. APOe. Fasc. XX. Nr. 3359.

18 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Fasc. XX. Nr. 5635.–1857. dec. 23.

19 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Sopron Város Építészeti és Szépítészeti Bizottmányának iratai. 1846. 30. jkv. sz.

20 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Grundbuch. Ignaz Flandorffer és Peter Hofer.

21 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Koronaországot illető Országos Törvény és Kormánylap. I. kötet. 176–214. – 1851. január 9.

22 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Ker. Test. jkv. 1841–1856. Az adókirovás minden év november egyik napján történt. Kivéve 1845. dec. 9. és 1847. okt. 10.

23 (Megjegyzés - Popup)

Uo. APOe. Fasc. III. Nr. 1781 (1858. júl. 13.)

24 (Megjegyzés - Popup)

Oedenburger Intelligenz und Anzeige Blatt 1859. jún. 24. és SVL Gemeinderaths Prot, 1860. 55. (Gem. Raths Prot.)

25 (Megjegyzés - Popup)

„Sopron”, 1872. ápr. 25. és május 24.

26 (Megjegyzés - Popup)

SVL. APOe. Fasc. XXV. Nr. 17282.

27 (Megjegyzés - Popup)

„Sopron” 1891. febr. 14.

28 (Megjegyzés - Popup)

SVL. A Régi Iparlajstrom ABC rendben

29 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Ker. Test. Jkv. 1840–1837. és Házi i.m. 1222. sz.

30 (Megjegyzés - Popup)

RK. Házassági Anyakönyv. 1870. aug. 17. és Gem. Raths. Prot. 1856.51

31 (Megjegyzés - Popup)

SVL. APOe Fasc. XXV. Nr. 24049–1887. dec. 5. (végrendelet) és Polgármesteri Elnöki 1872–379. (Pm. Eln.)

32 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Zoltán: Sopron gazdasági és politikai gondjai a feudalizmusból a kapitalizmusba való átmenet idején (1828–1865). SSz. 1989, 106. és Kereskedelmi és Iparkamara évi jelentései (Ker. Ip. Kam. Jel.)

33 (Megjegyzés - Popup)

SVL. APOe. Fasc. VI. Nr. 875.

34 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Gem. Raths Prot. 94/2–(1837. júl. 13.).

35 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Fasc. XXV. Nr. 6651. (1843. aug. 16.).

36 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Fasc. XXV. Nr. 6778. (1844. máj. 8).

37 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Nr. 7300–1847. (aug. 27.,) ill. Nr. 7388. és uo. 5631

38 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Wirtschafts Commissions Protocoll. (Wirtsch. Com. Prot.) 1858–94.

39 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Ker. Test. ir. II. 68–1846. nov. 15, ill. (1848. márc. 1.) és Csatkai Endre: Lőportorony a Szent Mihály templom mögött. SSz. 1944, 33.

40 (Megjegyzés - Popup)

Uo. APOe. Fasc. XXV. Nr. 13454. d, ill. Fasc. XXV. Nr. 13457.

41 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Fasc. XXV. Nr. 12906. (1863. ápr. 13.)

42 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Fasc. XXV. Nr. 12102. (1861. febr. 8). és Nr. 12454 (1862. febr. 6.) és uo. Fasc. XIX. Nr. 23095. (1867. szept. 30. Lichtl).

43 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Juridica. Fasc. XVIII. Nr. 5483. Törvényszéki jkv. Kivonat. 1848. febr. 25.

44 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Gem. Raths Prot. 50/6–1259 (1834. ápr. 16.)

45 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Fasc. XXV. Nr. 9472. (1854. aug. 3.)

46 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Fasc. III. Nr. 2076. és Geschäfts Auskunfts Kalender 1859. Hirdetések.

47 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Rendőrkapitányság ir. 1888. 5142. sz. (1888. okt. 2.)

48 (Megjegyzés - Popup)

Berényi Pál: Sopron megye. Bp., 1895. 68.

49 (Megjegyzés - Popup)

Horváth i.m. Ssz. 1989. 97–125; A soproni polgárok hitelügyletei (1828–1865). Kézirat.

50 (Megjegyzés - Popup)

SVL. Sopron Város Tanácsa ir. Betáblázási jegyzőkönyvek. 15. kötet 95. és 200; 15. k. 89. és 15. k. 194. sz. (Betábl. Jkv.)

51 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Sopron Város Visszaállított Törvényszékének iratai: Satzbücher. 144. S. B. IV. 2145.

52 (Megjegyzés - Popup)

Uo. APOe. Fasc. XXV. Nr. 7342.

53 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Betábl. Jkv. 15. kötet 193. sz. (1843. szept. 6.)

54 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 15. kötet 256.

55 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Sopron Város Árvaválasztmányának ir. 198. kötet 681–682.

56 (Megjegyzés - Popup)

Uo. APOe Fasc. XXIV. Nr. 18106

57 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Fasc. XXV. Nr. 10889. (1858. júl. 6.)

58 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Horváth i.m; Sopron polgárainak hitelügyletei... és A jobbágyvilág alkonya Sopron megyében Bp. 1971. 31–32.

59 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Árvaszéki ir. 1926. 425.

60 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Fasc. XXIV. Nr. 3486. Nr. (1852)

61 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Fasc. XXIV. Nr. 8532.

62 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Fasc. XXIV. Nr. 3518. (1853).

63 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Fasc. XXV. Nr. 3699 (1854).

64 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Fasc. XXIV. Nr. 5766 (1863).

65 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Fasc. XXIV. Nr. 12886 (1863. márc. 21.)

66 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Fasc. XXIV. Nr. 5995 (1865).

67 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Fasc. XXIV. Nr. 6306 (1869).

68 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Fasc. XXIV. Nr. 6322 (1869. okt. 5.) Vö. Fasc. XXIV. Nr. 6334. (1870. jan. 10.)

69 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Fasc. XXIV. Nr. 8305 (1881. aug. 6.) és Fasc. XXIV. Nr. 8868. (1888.)

70 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Pm. Eln. Ir. 1880. 79. Átirata a fővámhivatalnak.

71 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Árvaszéki ir. 1926. 451.

72 (Megjegyzés - Popup)

SVL. APOe. Fasc. XXV. Nr. 20448 (1878. aug. 28.)

73 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 24 462

74 (Megjegyzés - Popup)

Ker. és Ip. Kam. Jel. 1879, 51. Lenkey Jenő: A Lenck család története. Kézirat.

75 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Zoltán: Harc a soproni gyapjúvásártartási jog megszerzéséért (1843–1846) SSz. 1970, 309–310.

76 (Megjegyzés - Popup)

Ip. Ker. Kam. Jel. 1875, 5. 1878, 41–42. És SVL. Pm. Eln. 1864. 368. (Útlevélmeghosszabbítási kérelme); uo. 1875. 217. (Családtagok részére) uo. 1877. 227. És 1879. 324. (A szövegben említett országokba). A Pm a kérelmet a Belügyminisztériumba továbbította.

77 (Megjegyzés - Popup)

Flandorffer családi ir: Vö. Ip. Ker. Kam. Jel. 1878, 41–42

78 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Flandorffer cs. ir.

79 (Megjegyzés - Popup)

Uo.

80 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Fasc. XXV. Nr. 13764 (1865. Nov. 9.).

81 (Megjegyzés - Popup)

Flandorffer családi ir. Az eredetiben név helyett, nagyapa, apa stb. szerepel

82 (Megjegyzés - Popup)

SVL. APOe. Fasc. V. No. 13522 (1855. márc. 15.)

83 (Megjegyzés - Popup)

„Oedenburger Nachrichten”, 1873. júl. 9. és „Sopron”, 1873. dec. 20.

84 (Megjegyzés - Popup)

Ip. Kam. jel. 1890. 28.

85 (Megjegyzés - Popup)

Svl. APOe. Fasc. V. Nr. 18411

86 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Pm. Eln. 1884. év 63.

87 (Megjegyzés - Popup)

„Sopron”, 1891. febr. 14.

88 (Megjegyzés - Popup)

Flandorffer Pál kitüntetései

89 (Megjegyzés - Popup)

Köszönetünket fejezzük ki az anyaggyűjtésben nyújtott segítségükért a levéltár vezetőjének és munkatársainak, adatok közléséért dr. Domonkos Ottó, dr. Horváth Zoltán, dr. Környei Attila és dr. Grüll Tibor uraknak, fénykép elkészítéséért dr. Kubinszky Mihály úrnak, valamint az Evangélikus Egyházközség lelkészeinek és munkatársainak. – A Városszépítő Egyesület jubileumára dr. Bartha Dénes irányításával az Egyesület rendbehozatta Braun Nándor sírját az evangélikus temetőben.

90 (Megjegyzés - Popup)

Nagy Aliz, 4. oszt. elemi iskolai tanuló írta. Soproni Hirlap (a továbbiakban: SH.) 1943. jan. 9.

91 (Megjegyzés - Popup)

Gallus László (építészmérnök, statikus): 10 bombázó gép és 1200 helyen ég Sopron. Még egyszer a légvédelem. SH. 1934. dec. 16. 1. p. (Vezércikk.)

92 (Megjegyzés - Popup)

Gallus László: Sopron tönkrebombázásához 130 óriásgép kellene. A légvédett férőhely. SH. 1935. jan. 13. Korábban a fürdőszobákat olajfestékkel festették ki.

93 (Megjegyzés - Popup)

Falk Alfréd: Gáztámadás a jövő háborúja. SH. 1935. aug. 18. 8. p., aug. 2o. 4. p.

94 (Megjegyzés - Popup)

Előzetes: SH. 1935. nov. 20. 6. p. (21-én, csüt., du. 5-kor lesz.), nov. 21. 4. p., beszámoló: nov. 23. 3. p.

95 (Megjegyzés - Popup)

500 tonna gázzal lehetne csak háború esetén elgázosítani Sopront, a várost tehát elpusztítani nem lehet. Sopronvármegye (a továbbiakban: Svm.) 1938. júl. 22. 1–2. p.

96 (Megjegyzés - Popup)

Mibe kerül az angolszászoknak egy-egy bombázás? SH. 1944. aug. 18. 5. p.

97 (Megjegyzés - Popup)

Skripecz Sándor: „Égi jelek” Sopron felett (1944). SSz. 1979, 176–178. lap. Lábjegyzetben hivatkozik Hédervári Péter: A Föld különös jelenségei. Bp., 1977 c. könyvére, amely 103. lapján a látható

hanghullámokról beszél.

98 (Megjegyzés - Popup)

Dr. H. E.: Bizonyos égi jelek magyarázata. SH. 1944. aug. 1. A név rövidítésének feloldását Id. Gulyás Pál: Magyar írói álnév lexikon. Bp., 1978.

99 (Megjegyzés - Popup)

Pl. Uj Svm. 1943. okt. 28. De még: Ha légiharc van légterünkben, ne kíváncsiskodjék senki! SH. 1944. júl. 6.

100 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1944. okt. 11. 3. p.

101 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1944. máj. 25. 1. p.

102 (Megjegyzés - Popup)

Hiller István–Németh Alajos: A háború és a felszabadulás krónikája (Sopron, 1941–45). SSz. 1978, 291. lap. Érdekes, hogy Németh Alajos: Sopron könnyes-véres dátumai. Sopron, 1993 c. könyvében ez a rész másképpen olvasható: „…Igaz, inkább csak magam voltam e könnyelmű véleményen…” (14. lap.) – Az esti szentmiséről: SH. 1944. aug. 27. 7. p.

103 (Megjegyzés - Popup)

Banny, Leopold: Krieg im Burgenland Bd. 1. „Warten auf den Feuerstumr”. Eisenstadt, 1983, 121. lap.

104 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1944. okt. 8. 4. p. (A szövegben 15–70-ig.)

105 (Megjegyzés - Popup)

Teörseök Károly: Riadókor menjünk óvóhelyre! SH. 1944. júl. 16. 6. p.

106 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1944. máj. 26. 3. p.

107 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Levéltár (a továbbiakban: S. Lt.) 26798/44. dec. 20. A polgármester a főispánhoz még szept. 25-én küldött 19438/V. sz. véghatározatában a szükségóvóhelyeket összesen 138 személyre rendelte el. – Nem annyira veszélyeztetett terület, de azért szükség esetén közerőből kell megépíteni: ez 1944. dec. 30-án a honv. min. utasítása. Az irat száma: 00342/45. jan. 8. A műszaki közeg jan. 13-án jelent meg, de se a ház tulajdonosa, se az építési vállalkozó nem volt ott. Még mindig nincs készen: 04785/45. márc. 16.

108 (Megjegyzés - Popup)

Hauch cikke: SH. 1944. jún. 17. Hazafiatlanság fogyasztani a hadrafoghatók számát azzal, hogy a szabadban tartózkodnak ellenséges légitevékenység esetén, kitéve magukat a pusztulásnak.

109 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1944. jún. 22.

110 (Megjegyzés - Popup)

SH. júl. 2.

111 (Megjegyzés - Popup)

Soproni mozaikok. SH. 1944. szept. 2. 2. p.

112 (Megjegyzés - Popup)

Heimler Károly: Sopron topográfiája. Sopron, 1936, 187. lap. Az utca számozása később megváltozott, így lett a földszintes házból átépítéskor már 13. sz. Az emeletráépítés előtt özv. Török Sándorné Ullein Aliz, Házi Jenő hitvese lakott benne.

113 (Megjegyzés - Popup)

Banny, Leopold i. m. 63. lap

114 (Megjegyzés - Popup)

Műegyetemi ifjúságunk felhívása a város hazafias érzésű közönségéhez. SH. 1944. szept. 3. 2. p.

115 (Megjegyzés - Popup)

S. Lt. 25038/1944. nov. 18., a válasz: 26121/1944. dec. 2. A korábbi polgármesteri jelentés: 19002/1944. okt. 10. Az ügyben a véghatározat: 1945. jan. 9-én „Irattárba”. Közélelmezés ügyei (ált. rendelk.) III. 107/940 8.

116 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1944. okt. 13. 2. p.

117 (Megjegyzés - Popup)

Sopron szab. kir. thj. város polgármesterének jelentése 1941. október – 1942. október. Előszó, 1. lap. Kamenszky ügyvédként került a várospolitikába. Másodszori nekifutásra 1941-ben foglalta el Thurner székét. Polgármesteri jelentést nyomtatásban előtte 1910-ben adtak ki, tudomásom szerint.

118 (Megjegyzés - Popup)

Ld. Markos Béla: Idegenforgalmi alapfogalmak. Bp., 1965; W. Hunziker und K. Krapf: Grundriss der Allgemeinen Fremdenverkehrslehre. Zürich, 1942.

119 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1944. okt. 6. 3. p.

120 (Megjegyzés - Popup)

Megalakulásáról: SH. 1944. júl. 7. A Várison, ill. az Erzsébet-kertben adja hangversenyeit: SH. 1944. szept. 5. 4. p.

121 (Megjegyzés - Popup)

S Lt. Sopron ismertetése IX. 2/1942. csomó, 14798/943. P. sz. Még 1943 végén tervezgetik.

122 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1944. szept. 5. 2. p.

123 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1944. szept. 5. 3. p.

124 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1944. szept. 6. 1. p. Kopottságát emlegetik. Khm. (Közi-Horváth Miklós): Jegyzetek a noteszemből c. kifogásolja, hogy a polgármester nem szorítja rá a Lunkányi-ház tulajdonosát a ház rendbehozatalára, holott különösen az elmúlt másfél év volt erre alkalmas. „A maga külsejének borzalmas elhagyatottságával” szúr most szemet. S. Lt. 17713/44. aug. 23.: özv. Rhomberg Alfrédné (Id. Heimler i. m. 107. lap) fellebbez az óvóhelyépítést előíró határozat ellen, mert csak 17 személynek tud pincét biztosítani, 94-nek nem. Az épület műemlék, csak a fele az övé, a másik fél tulajdonosa, Lunkányi Lujza, 1943. dec. 29-én meghalt, pereskednek az örökségért. Határozat: a részarányt megváltoztatják ugyan, de az óvóhelyépítési kötelezettség megmarad. Lehet kölcsönt kérni – írják szept. 1-jén. Az eset példaértékű az egész Belvárosra.

125 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1944. szept. 6. 2. p.

126 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1944. aug. 26. 6. p.

127 (Megjegyzés - Popup)

Borovszky Samu: A népvándorlás kora. In: Marczali Henrik (szerk.): Nagy Képes Világtörténet IV. k. A középkor. XXIX. fejezet. Az itáliai hadjárat, 436. lap Attila, hogy a hosszú ostromba belefáradt seregének harcikedvét felélessze, figyelmezteti harcosait a város egyik tornyáról elmenekülő gólyacsaládra: a fenyegető vészt érzik meg az állatok. S valóban, az ostrom sikerült.

128 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1944. aug. 30. 5. p., szept. 3. 8. p. Az Új Svm. megjelenését júl. 1-jén beszüntette, a második

napilapként még létező Oedenburger Zeitung a figyelmeztetést nem közli.

129 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1942. okt. 8. A Várkerület átépítésének különböző fázisairól: a húscsarnok bontása Uj Svm. 1942. máj. 18. 5. p.; Aug. 10-én kezdik a Várkerület aszfaltozását. Uj Svm. 1942. júl. 29. 3. p.; Igen élénk iramban folynak a Várkerület átépítési munkálatai. Uj Svm. 1942. aug. 22. 2. p. (Alapozás.) Milyen munkát kell elvégezni még a Várkerület átépítése kapcsán? Uj Svm. 1942. okt. 28. 3. p. (Parkosítás.)

130 (Megjegyzés - Popup)

S. Lt. 15904/44. júl. 26.

131 (Megjegyzés - Popup)

S. Lt. 13155/44. jún. 22. A kétemeletes, három lakásos ház tulajdonosa már Heimlernél is Manninger Frigyes (190. lap). A Mátyás kir. u. akkor a Deák tértől kezdődött. A 2. sz. osztatlan ingatlan a Deák tér 50-nel. Ld. Heimler i. m. 191. lap. A Tschurl-átjárónak a Mátyás kir. u.-hoz csatolásával (1939) megváltozott a házszámozás; ettől kezdve van 26-os szám, a László király utcával közös saroktelken. Ezeket a lakóépületeket a Csengery utcáig többé-kevésbé tönkrebombázták.

132 (Megjegyzés - Popup)

S. Lt. 18714/44. szept. 7.

133 (Megjegyzés - Popup)

S. Lt. 14362/44. júl. 8. Feiler Tamásné Kossuth L. u. 49/b. alatti lakos fellebbezése. Megjegyzendő, a jóslás, a Malátagyárra is érvényesen, sajnálatosan bevált.

134 (Megjegyzés - Popup)

’Címed’ megszólítás T(isztelt) Cím helyett, feltehetően azért, mert Kamenszky és Gallasy tegező viszonyban voltak egymással.

135 (Megjegyzés - Popup)

Dr. Gallasy János rendőrfőtanácsos, a soproni rendőrség vezetője és – a rendelkezések szerint – egyúttal a légoltalom parancsnoka a városban. Az akta: S. Lt. 16569/44. aug. 4., de júl. 31-én kelt.

136 (Megjegyzés - Popup)

Gyakran cikkeznek az újságban a Széchenyi téri víztározóról, részben mert balesetveszélyes, részben mert üresen áll. Ld. még S. Lt. 20379/44. szept. 29. A rendelet febr. 10-én kelt, a szombathelyi parancsnokság ápr. 30-án írt először ez ügyben a városhoz.

137 (Megjegyzés - Popup)

Például S. Lt. 21416/44. okt. 10. a honv. min. a vízvételi helyek, víztározók, körzet-, alkörzetparancsnokságok és a honvédség különleges műszaki csoportjainak parancsnokai kimutatását kéri

2 példányban. Elintézés: Már nem időszerű. 1945. aug. 18. (!).

138 (Megjegyzés - Popup)

Ld. SSz. 1983, 328. lap és a melléklet.

139 (Megjegyzés - Popup)

A nyári időszámításra a vasárnapról hétfőre virradó éjjel térünk át. SH. 1944. ápr. 2. 5. p. (Ápr. 3-ra virradó éjjel 2 órakor 1 órával előre kell állítani az órákat.) A téli időszámításról előzetes: SH. 1944. szept. 17. 7. p.; Villámriport arról, hogyan tért át Sopron a téli időszámításra: kihágások az elsötétítés időpontjának be nem tartása miatt. SH. 1944. okt. 4. 2. p.

140 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1944. aug. 23. 4. p.

141 (Megjegyzés - Popup)

(1922–1970) Életrajzát ld. SSz. 1981, 183–184. lap.

142 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1944. júl. 18. 3. p.

143 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1944. júl. 28. 2. p.

144 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1944. okt. 10. 3. p.

145 (Megjegyzés - Popup)

Horváth László–Madarász Gyula–Zsadányi Oszkár (összeáll.): Sopron és Sopron vármegye ismertetője 1914–1934. Sopron, 1934, 220. lap.

146 (Megjegyzés - Popup)

-szky: Egyről-másról. SH. 1944. okt. 12. 2. p.

147 (Megjegyzés - Popup)

Lovas Gyula (vasúttörténész): Sopron vasútjai a második világháborúban. SSz. 1965, 24. lap. (Térképrészlet bombatölcsérekkel a 15. lapon.) Ld. még a Vasútunk c. GYSEV-lapot is.

148 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1944. okt. 17. 2. p.

149 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1944. nov. 3. 4. p. A korábbi légiveszély-jelzés ezentúl kisriadót jelent.

150 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1944. nov. 4. 3. p.

151 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1944. okt. 22. 4. p.

152 (Megjegyzés - Popup)

Győr a második terrorbombázás után. SH. 1944. júl. 7. 4. p., júl. 8. 4. p., júl. 9. 4. p., júl. 11. 4. p.

153 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1944. júl. 12. 4. p., júl. 13. 4. p., júl. 14. 4. p., júl. 15. 4. p., júl. 16. 2. p., júl. 18. 4. p., júl. 19. 4. p., júl. 20. 4. p., júl. 22. 4. p., júl. 23. 4. p., júl. 25. 4. p., júl. 26. 4. p.

154 (Megjegyzés - Popup)

Anglo-amerikanische Bomben richteten in Ágfalva-Agendorf große Zerstörungen an. Oedenburger Zeitung 1944. nov. 2. 1. p. Az áldozatok névsora Németh Alajos (1978), 293. lap, (a könyvében, 1993) 30. lapon.

155 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1944. nov. 3. 2. p.

156 (Megjegyzés - Popup)

Hiller–Németh i. m. SSz. 1979, 1. lap. Németh Alajos könyvében (1993) csak célzás rá a 25. lapon, „fenyegető röpcédula” megjelöléssel.

157 (Megjegyzés - Popup)

Horváth B. Jenő: Halló, itt Légoltalmi központ ... SH. 1944. júl. 2. 7. p.

158 (Megjegyzés - Popup)

Ld. pl. a S. Lt. Légó-iratok c. csomót. Az 1941. dec. 6-án üzembe helyezett légó telefonvonalakról készült tervrajz és kimutatás szerint akkor a Petőfi téri légó-központ összeköttetései: I. alkörzet parság Nándorfasor 10., II. alkörzet parság Győri u. 2., III. alkörzet parság Várkerület 16., I. figyelő őrs a Tómalmi kilátón, II. figyelő őrs a Károly-kilátón, továbbá a villanytelep, vízmű, a pályaudvarok, az állomásparancsnokság (a Flandorffer u. 3.-ban) és 9 óvóhely. A megfigyelőállomásokról általában ld. Banny, Leopold i. m. 59. lap.

159 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1944. okt. 12. 3. p.

160 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1944. júl. 23. 3. p.

161 (Megjegyzés - Popup)

Az irodalomból és a jegyzőkönyvekből összeállítható az egységek elnevezése. Raj (3 gép) = flight, szakasz (6 gép) = box, század (12 gép) = squadron, ezred (általában 4 század) = group, hadosztály (4–6 ezred) = wing, hadsereg = air force (tkp. légierő, ezt több légi hadsereget tömörítő magasabb egységre alkalmazom). A 15. amerikai légi hadsereg az 5. (6 ezred), a 47. (4 ezred), a 49. (3 ezred), az 55. (4 ezred), a 304. (3 ezred) bombázó hadosztályokból, valamint a 305. (3 ezred), a 306. (4 ezred) vadászhadosztályokból és több különleges alakulatból (pl. felderítők) állt.

162 (Megjegyzés - Popup)

Pataky Iván–Rozsos László–Sárhiday Gyula: Légi háború Magyarország felett. 1–2. köt. Bp., 1992, 272 + 364 lap, a 133. lapon és Csanádi Norbert–Nagyváradi Sándor–Winkler László: A magyar repülés története 2. bőv. kiad. Bp., 1977, 240. lap: amerikai gépek Magyarországra először 1943. aug. 13-án dobtak bombákat, feltehetőleg kényszerből.

163 (Megjegyzés - Popup)

Szita Szabolcs közlése (1994. jan. 20.) szerint Bannynak vannak erről adatai.

164 (Megjegyzés - Popup)

Holzmann, Gustav: Der Einsatz der Flak-Batterien im Wiener Raum 1940–1945. Wien 1970, 5. lap.; Banny, Leopold: Krieg im Burgenland 60. lap: Egy kakukk-jel szakítja félbe a rádióadást, ezt követik a figyelmeztető jelentések a négyzetek számára. Ez szólt a közönségnek. Ulrich, Johann: Der Luftkrieg über Österreich 1939–1945. Aktive Luftverteidigung 34–35. lap, Passive Luftabwehr 36–37. lap.

165 (Megjegyzés - Popup)

Ulrich i. m. a beosztás szakaszokra az 5. lapon: a 8. légi hadsereg vonatkozásában, de a vele együttműködő 15. légi hadseregre is érvényesen: 1. 1942. aug. 17–dec. 11., 2. 1942. dec. 12–1943. júl. 24., 3. 1943. júl. 25–1944. febr. 19., 4. 1944. febr. 20–jún. 20., 5. 1944. jún. 21–1945. máj. 8.

166 (Megjegyzés - Popup)

Ulrich i. m. 8. lap, Holzmann i. m. 6. lap.

167 (Megjegyzés - Popup)

Ulrich i. m. 8. lap.

168 (Megjegyzés - Popup)

Ulrich i. m. 11. lap, Holzmann i. m. 7. lap; a vezeték: Banny i. m. 81. lap.

169 (Megjegyzés - Popup)

Ulrich i. m. 17. lap.

170 (Megjegyzés - Popup)

Ulrich i. m. 21. lap, Banny i. m. 168. lap.

171 (Megjegyzés - Popup)

Veress D. Csaba: Veszprém megye és a Szövetséges Hatalmak stratégiai bombázásai a második világháborúban. In: A Veszprém megyei múzeumok közleményei 15. Történelem. Veszprém, 1980, 167–201. lap. – Győrt ért bombatámadások: 1944. ápr. 13., júl. 2., aug. 9., szept. 20. stb., Szombathely elleni támadások: aug. 22., okt. 21., okt. 23. stb. Pozsony elleniek: 1944. szept. 20. (RAF), márc. 17., jún. 16. stb. Ld. Csanádi–Nagyváradi–Winkler i. m. Banny i. m. 167. lap: dec. 6-i bombázásként csak Bécs és Graz elleni akciókról ír – Sopronon kívül.

172 (Megjegyzés - Popup)

The Albert F. Simpson Historical Rechearch Center at Maxwell AFB Alabama anyagáról készített A 6490 sz. mikrofilm (A szerző birtokában.) Periods of below normal wheater 1st to 10th December.

173 (Megjegyzés - Popup)

Uo. – Intelligence Annex to operations order No. 799. Az 5. légi hadosztály főparancsnokságán 1944. dec. 5-én 18.00 órakor.

174 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Headquarters 1st Fighter Group Office of the Intelligence Officer... 6 December 1944. Narrative mission report 1229.

175 (Megjegyzés - Popup)

Uo. Headquarters 449 th Bombardment Group (H)Special narrative report No. 576. I. Chronology: „the M/Y at Sopron, Austria” a bombázandó cél.

176 (Megjegyzés - Popup)

Uo. A 49. légi hadosztály 277. sz. jelentésében: „5. a. (1) Command Radio: SOP.”

177 (Megjegyzés - Popup)

A városházi légó eseménynapló feljegyzése szerint. S. Lt. Amint utólag kiderült, az előző esti napiparancson a helyszíneken több vezető változtatott.

178 (Megjegyzés - Popup)

Uo. A 277. sz. jelentésben: „Bomber rendezvous ... from 1020 A until 1043 A”, Candela előtt. (Ez a városka Foggiától délre kb. 35 km-re van, közel Puglia tartománynak Campaniával és Basilicatával érintkező határához.)

179 (Megjegyzés - Popup)

Ld. a 85. jegyzetben megadott forrást.

180 (Megjegyzés - Popup)

Dávidházy István visszaemlékezése hozzászólásként a szerző előadásához a Helytörténészek Baráti Körének 1994. jan. 20-i ülésén (magnófelvétel).

181 (Megjegyzés - Popup)

A 49. légi hadosztály 277. napipar.: „In view of favorable visual bombing weather...”

182 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 5. a. (2) és (3), (4) (azonosító kódszó).

183 (Megjegyzés - Popup)

A 47. légi hadosztály 449. sz. ezredének 176. sz. jelentéséből.

184 (Megjegyzés - Popup)

Friedberg Stájerország északkeleti részén van, Soprontól DNy-ra 50 km-re. Kedvelt téli-nyári üdülőhely 600 m tengerszint feletti magasságban. Nem tudom, hogy mi volt az a felülről szembetűnő jellegzetessége, ami alkalmassá tette arra, hogy a célpontra repülés kezdőpontja legyen. Talán a templomtorony? A lábban (*foot*) megadott méretek átszámítása méterre: 0,3048 m = 1 láb.

185 (Megjegyzés - Popup)

A 47. légi hadosztály 450. sz. ezredének 18. sz. jelentéséből.

186 (Megjegyzés - Popup)

A 47. légi hadosztály 327. sz. jelentése 1944. dec. 6. Szombathelyre akkor „csak” 6 gép (a 42-ből) dobott bombát (10,5 t-t).

187 (Megjegyzés - Popup)

Kubinszky Mihály hozzászólása SSz. 1980, 91. lap.

188 (Megjegyzés - Popup)

Dávidházy István szerint (1994. jan. 20.) a Károly-magaslat felől.

189 (Megjegyzés - Popup)

Becht Rezső: Bombázók Sopron felett. In: Soproni írók antológiája. Szerk. Sarkady Sándor. Sopron, 1976, 23. lap.

190 (Megjegyzés - Popup)

Lakatos István: Sopron – Anno MCMXLIV–MCMXLV. Soproni Füzetek ’91, 191. lap. Részlet a szerző (ny. főorvos, akkor katonaorvos) Két világ tanúja voltam c. könyvéből, utalással arra, hogy naplójegyzetei alapján írta.

191 (Megjegyzés - Popup)

A 47. légi hadosztály 450. sz. ezredének 188. sz. jelentéséből (dec. 7-én 6-áról): „Visual observation verified by photo-coverage reveals devastating damage with destruction of trackage, transhipment sheds, offices, supply dumps, and rolling stock.”

192 (Megjegyzés - Popup)

Hiller–Németh i. m. SSz. 1979, 2. lap. Németh Alajos könyvében ugyanez rövidítve (34. lap).

193 (Megjegyzés - Popup)

A 47. légi hadosztály 449. sz. ezredének 176. sz. jelentéséből (dec. 7-én 6-áról).

194 (Megjegyzés - Popup)

6500–6860 m. A különbség a napiparancsban meghatározott lépcső a támadó hullámok között.

195 (Megjegyzés - Popup)

6740–7100 m, különben mint előbb.

196 (Megjegyzés - Popup)

Kubinszky Mihály Emlékezésem a soproni bombázásokra c. előadása a Helytörténészek Baráti Körében 1982. okt. 12. (Jegyzőkönyv a Soproni Múzeum kézirattárában.)

197 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Henrik: Sopron bombázása. Soproni Füzetek ’88, 174–175. lap. A szerző 1922-ben született, a soproni teológiára beiratkozása előtt végzett tanár.

198 (Megjegyzés - Popup)

A 47. légi hadosztály 450. sz. ezredének 188. sz. jelentéséből.

199 (Megjegyzés - Popup)

A 8. amerikai légi hadsereg Angliában állomásozott, tehát a greenwichi 0 időzónában. Az előre megadott és a valóságos időpontok közötti egyórás különbség abból eredhet, hogy a légi hadsereg parancsnokságán minden időadatot – a 8. légi hadsereggel történő egyeztetés végett – vlsz. greenwichi időben adtak meg, az alsóbb egységek napiparancsaiban ezekhez hozzáadták a helyi időnek megfelelő egy órát, amit viszont a végrehajtók nem vettek figyelembe. A 47. légi hadsereg 799. sz. napiparancsa szerint Sopront 12.30-tól 13.05-ig kell bombázni. A városházi eseménynapló 11.35-öt jegyzett fel kezdésnek, a 450. sz. ezred jelentésében 11.23, a 449. sz.-ában 11.47, a 98. sz.-ban (6 gép) 12 áll.

200 (Megjegyzés - Popup)

A 47. légi hadosztály 327. sz. összefoglaló jelentéséből.

201 (Megjegyzés - Popup)

Pataky–Rozsos–Sárhiday i. m. 1. köt. 139. lap.

202 (Megjegyzés - Popup)

Hiller–Németh i. m. 1979, 2. lap.

203 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Henrik i. m. 174. lap.

204 (Megjegyzés - Popup)

Hárs Györgyné (44 éves) Alsólőver u. 3. sz. alatti lakos naplója Hárs Antalról (11 éves), III. füzet, 1945. márc. 18-i bejegyzés.

205 (Megjegyzés - Popup)

Dávidházy István 1994. jan. 20.

206 (Megjegyzés - Popup)

A jelentések szerint valamennyi bomba 500 font súlyú volt. Vagyis 226,8 kg-os. Megjegyzendő, hogy az amerikai tonna 1016,05 kg-nak felel meg. A jelentésekben közölt ledobott mennyiségek (94,5, 56 és 12 tonna) átszámítva 424 (39 gépből), 251 (28 gépből) és 54 (6 gépből) db bomba.

207 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1965, 15. lap.

208 (Megjegyzés - Popup)

Becht Rezső i. m. 24. lap.

209 (Megjegyzés - Popup)

A 47. légi hadosztály 449. sz. ezredének 176. sz. jelentéséből.

210 (Megjegyzés - Popup)

Az 1. vadászrepülő-ezred 1129. sz. jelentéséből (dec. 6-ról).

211 (Megjegyzés - Popup)

A jelentésben Zwolfaxingot írtak, ez tkp. Zwölfaxing, Schwechattól délre 2-3 km-re. Katonai repülőtér.

212 (Megjegyzés - Popup)

Kubinszky Mihály SSz. 1980, 91. lap.

213 (Megjegyzés - Popup)

Dávidházy István 1994. jan. 20.

214 (Megjegyzés - Popup)

Lakatos István i. m. 191. lap.

215 (Megjegyzés - Popup)

Két repülőteret figyeltek meg 9.45-kor, 1000 láb (kb. 300 m) magasból. Az egyik Celldömölké a 47º 15', 17º 10'. ill. Vát melletti a 47º 17'/16º 47' koordinátákon. A 27. század megfigyelése: az elsőn 50 gép tartózkodik; a másodikra vonatkozó, de a század megjelölése nélküli megfigyelés: „nagyon zsúfolva mindenféle típusú géppel". Zwölfaxing repülőterét is 1000 láb magasságból figyelték meg, s ott 10 Me–109-est láttak a keleti oldalon, 10.20-kor.

216 (Megjegyzés - Popup)

Az 1. vadászrepülő-ezred hírszerző tisztjének 1229. sz. jelentése dec. 6-ról. A bevetés célja a 71., 27., 94. századok számára Szombathelytől Bécsig, ill. a Hegyeshalomtól Bécsig terjedő terület bekalandozása. 42 P–38-as szállt föl, 6 előbb tért vissza. A traktort a 71. század egyik hadnagya rongálta meg.

217 (Megjegyzés - Popup)

Uo. „Final claims as stated in paragraph 15 include only two M/Ts destroyed and not three as incorrectly reported by telephone."

218 (Megjegyzés - Popup)

A 82. vadászrepülő-ezred hírszerző tisztjének 859. sz. jelentése dec. 6-ról. Az útvonal itt közölt hosszába hiba csúszott: a támaszponttól Sopronig 437, vissza ugyanannyi, összeadva 864 (!) mérföld. Ez nem tartalmazza a célterület fölötti körözést – jegyzik meg. 1 mérföld (statute mile) = 1609,33 m.

219 (Megjegyzés - Popup)

Pontos helyét nem adják meg.

220 (Megjegyzés - Popup)

Uo. „Smoke seen at Vienna may have been smoke screen." Füstköd előállításáról ír Ulrich i. m. 5–6. lap. Főleg a nagyobb légvédelmi ütegekhez telepítettek ilyeneket 1944 őszétől, ld. még uo. 37. lap.

221 (Megjegyzés - Popup)

Szabó Jenő: A háború és a felszabadulás krónikájához. SSz. 1981, 45. lap.

222 (Megjegyzés - Popup)

Erre céloz Németh Alajos is i. könyvének 54. lapján. A 310 halott közül 146 volt szerinte a katona. Egyes

feltételezések szerint 800 volt a halottak száma.

223 (Megjegyzés - Popup)

Lovas Gyula i. m. 27. lap: „A légitámadás legfőbb célja a vasúti hadiforgalom megakasztása volt, amit Sopron és vele egyidőben Hegyeshalom bombázásával el is értek. Mire az állomás óriási lendülettel megindult helyreállítása megtörtént, a december 12-én Wien–Ostbahnhofot és környékért ért bombázás ott zárta le a forgalom útját.”

224 (Megjegyzés - Popup)

A légó parancsnokság kárjelentése a dec. 6-i légitámadásról S. Lt. 26415/1944. XIV. ü. o. sz. alatt érkezett a városházára, de egyenlőre lappang valahol. Boór Nándorról SH. 1944. dec. 20. 2. p.

225 (Megjegyzés - Popup)

„És az élet megy tovább...” SH. 1944. dec. 28. 2. p.

226 (Megjegyzés - Popup)

Bombázott épületeket veszek. Közvetítőt díjazok. „Sopron” jeligére a kiadóba. SH. 1945. jan. 23. 2. p.

227 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1945. márc. 6. 2. p.

228 (Megjegyzés - Popup)

Néhány cikk: Többet letartóztattak a bombakárosultak fosztogatói között. SH. 1944. dec. 21. 2. p., Bombakárosultak figyelem! Ingyenes kiosztásra kerülnek a getto összes bútorai a bombakárosult egyszerű elismervénye ellenében... SH. 1944. dec. 12. 4. p., Kibombázottak gyorssegélye és textilutalványa. SH. 1944. dec. 10. 3. p., A kibombázottak legnagyobb részének megmaradtak az élelmiszerjegyei. SH. 1944. dec. 15. 2. p., Minden bombakárosult kap félméter ablakszemet. SH. 1944. dec. 10. 3. p., Tizenkétezer pengő a soproni bombakárosultaknak. SH. 1944. dec. 19. 3. p., (A Schneeberger húsgyár 10.000 P-vel, a Wanek-kenyérgyár 2000 P-vel járult hozzá, de) Gyengén folynak be az adományok. SH. 1944. dec. 20. 1. p. – Kilencvennyolc kibombázott között az orsolyita zárdában. SH. 1944. dec. 12. 3. p.

229 (Megjegyzés - Popup)

Ulrich i. m. Németországra a háború alatt összesen 2 770 540 amerikai bomba esett. 1944. jan. 1. előtt ennek 17%-a, 1944. jan. 1–júl. 1. a 28%-a. Az összes kár 33%-a Bécsben következett be, Alsó-Ausztria 25%-ban, a vasutak 16%-ban „részesedtek” ebből (a teljes vonalhossz 41%-a). Bécsújhelyet 29 támadás érte, 55 000 a ledobott bombák száma, 790-en haltak meg a hivatalos lista szerint. Összesen mindössze 18 ház maradt épen! – Veszprémet 1944–45-ben 86 légitámadás érte, 250 polgári személy és ismeretlen számú katona halt meg. A lakóházak 75,5%-a sérült meg. (Magyar Statisztikai Évkönyv XIII. évf. Bp., 1946.)

230 (Megjegyzés - Popup)

Boronkai Pál: Sopron újjáépítése. SSz. 1960, a 12. lapon: „A Szent György utca 2. sz. Berczeller-féle sarokház lebontása súlyos következményekkel járt, mert lebontása folytán támaszukat vesztették a

szomszédos Szent György utca 4. és 6., továbbá az Új utca 1. és 3. sz. műemléki házak boltozatai és ezért a beomlási veszély miatt ezeket is le kellett bontani.”

231 (Megjegyzés - Popup)

Az 1. vadászrepülő-ezred 1229. sz. jelentése dec. 6-ról: „M/T was also attacked on adjacent highways.”

232 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Zoltán foglalja össze az ezzel kapcsolatos hiedelmeket, maga is hitelt adva nekik könyvecskéjében: Sopron és a megye múltja egykorú iratok tükrében. Sopron, 1964, 191. lap.

233 (Megjegyzés - Popup)

Reuter Jenő: Emlékeimből. Soproni Füzetek ’84. A rádióadóról és -adásról a 239–245. lapon.

234 (Megjegyzés - Popup)

Baknny, Leopold i. m. 61. lap: 1942 koranyarán fogták el az első ügynököt, a németek, 1943 tavaszán kettőt. Bécsújhely térségéből jelentettek az amerikaiaknak, de a Gestapo rájött, azon túl ők adtak helyettük, természetes hamis adatokat. Főleg az időjárásról. Magyar adat kémekről: Két magyar parasztfiú egy kukoricásban 3 ellenséges ejtőernyős ügynököt fogott el ... Tehát ne fecsegj! SH. 1944. nov. 7. 2. p. a Napi Hírekben, közelebbi megjelölés nélkül.

235 (Megjegyzés - Popup)

Életjelt adott magáról a fronton eltűnt Reuter Jenő (Józsefnek is írva) soproni kereskedő. SH. 1943. febr. 2. – Óvóhelyügyben: S. Lt. 10346/44. máj. 20. özv. Reuter Lőrincné fellebbezése. Menye, özv. Reuter Jenőné hadiözvegy, a Színház u. 7-ben lakik „Menyem gyermeke nagyanyjánál lakik künn a lőverekben.” Reuter Jenő 1944. okt. 6-án szállt le Eszterháza közelében mint orosz kém.

236 (Megjegyzés - Popup)

Shakespeare: Hamlet dán királyfi. Ford.: Arany János. Shakespeare összes drámái Bp. 1955. IV. kötet, 361. lap. (Köszönettel tartozom munkám levéltári, múzeumi és könyvtári segítőinek, s elsősorban öcsémnek, Hárs Antalnak, aki Grotonból, az USA-ból éveken át próbálkozott a mikrofilm megszerzésével, míg végre ott is megszűnt a bizalmatlanság, s megkaphatta a kívánt anyagot. A még küldött további két tekercset később használom majd fel.)

237 (Megjegyzés - Popup)

G. Szende Katalin: „Én most is mindennap Sopronban vagyok...” Születésnapi beszélgetés Mollay Károllyal, SSz. 1993, 296–305.

238 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Zoltán: Házi Jenő élete és munkássága, In: Házi Jenő Emlékkönyv, Sopron, 1993, 13.

239 (Megjegyzés - Popup)

Vas Megyei Levéltár Kőszegi Fióklevéltára, Titkos Levéltár 179. sz. 38–39: „Wolfgangus Moravus

Treskovites Incola Oppidi Güns” levele, h.n. 1528. febr. 10.